

ZEYNAL XƏLİL

**SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ**

**“ÖNDƏR NƏŞRİYYAT”
BAKİ-2004**

*Bu kitab "Zeynal Xəlil. Əsrim, taleyim mənim" (Bakı, Azərnəşr, 1978) və
"Zeynal Xəlil. Dağ cığırı" (Bakı, Yazıçı, 1986) nəşrləri əsasında
təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edən: **Zəkiyyə Xəlilova**

Ön sözün müəllifi: **Taləh Həmid**

894.3611 - dc 21

AZE

Zeynal Xəlil. Seçilmiş əsərləri. Bakı. "Öndər nəşriyyat", 2004, 264 səh.

Kitaba Zeynal Xəlilin yaradıcılığının müxtəlif dövrlərini əks etdirən şeirlər, poema və pyes daxil edilmişdir. İnsana əbədi sevgi və məhəbbət bu əsərlərin başlıca qayəsini təşkil edir.

ISBN 9952-416-15-5

© "ÖNDƏR NƏŞRİYYAT", 2004

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Danılmaz bir həqiqətdir ki, hər bir insanın öz dünyası var. Hər kəsin qəlbinə bir dünya sığır. Biz bu dünyanı özümüzlə yaşadıq, biz bu dünyanı özümüzlə aparırıq. Müasir Azərbaycan poeziyasının tanınan simalarından olan Zeynal Xəlil də zəngin mənəvi dünyaya malik bir şair idi. Özünəməxsus yaradıcılıq yolu, gərgin sənət axtarışları şairin qələmini günü-gündən püxtələşdirmiş, onu şerin kəşməkeşli yollarında öz yeri, öz çəkisi olan şairlərdən biri etmişdir.

Zeynal Xəlil öz dünyası olan bir insan, öz taleyi olan bir şair idi. O, XX əsrdə yaşayıb yaratdı. Amma əsl poeziya, əsl sənət əsəri üçün zaman həddi, zaman sərhədi olmayıb, yəqin ki, bundan sonra da olmayacaqdır. Zeynal Xəlil xoşbəxt şairlərdəndir ki, zəngin poeziyası ona da belə bir ölməzliyi bəxş etmişdir.

Şair "taleyim" dediyi əsrin sərhədlərini aşaraq gələcək neçə-neçə əslərə yol açdı.

Sən döyüşdən-döyüşə
Atdın məni inamla,
Sən dayandın arxanda
Həmişə ehtiramla.
Ey mənalər dünyası,
İnqilablar əsri, sən
Qəhrəmanlar anası
Ən qəhrəman ərsən!
Milyonların qəlbində
Sən inamsan, amalsan.
Ən böyük səadətən,
Günəşsən, inqilabsan,
Ən şirin bir nemətsən,
Əsrim, taleyim mənim!

"Əsrim, taleyim mənim!"

Ey mənalər dünyası, inqilablar əsri, sən... Bu ikicə misra şairin yaşayıb-yaratdığı əsrin mənzərəsini seyr etməkdə oxucuya bələdçilik edərək, ona bu əsrin hansı dövrlərdən keçdiyindən xəbər verir. Amma insan öz zamanını seçə bilmir. Zaman onu seçir. O, zamana bağlıdır. Elə buna görə də şair "əsrim, taleyim mənim" deyir.

Tənqidçi Şamil Salmanov yazır: "Zeynal Xəlilin lirik qəhrəmanı elə qəhrəman idi ki, onun duyğu və həyəcanlarında iştirakçı olduğu tarixi dövrün, epoxanın cizgiləri həkk olunmuşdur. Lirikada belə bir şəxsiyyətin mənəvi aləmini, fəaliyyət və düşüncəsini ifadə etdiyinə görə "XX əsrim mənim", "Əsrim, taleyim mənim", "Otuz altı yaşım" kimi şeirlər təmsalında, şairin özü və zaman haqqında düşüncə və söhbətləri, əsrin hadisələrini təhkiyəyə xas genişliyi Z.Xəlil lirikasının ən səciyyəvi əlamətlərindən hesab edə bilərik. Bu şeirlərdə şairin lirik "məni" öz tərcümeyi-halını zaman hadisələri, zaman əlamətləri vasitəsilə danışır, nəql edir".

İllər keçir, zaman özü-özündən uzaqlaşır. Bugünkü oxucu şairin yaradıcılığı ilə tanış olanda onun qaynar, isti, həlim, həm də mübariz obrazını göz-ləri önündə canlandırır bilir. Onu tanıyanlar yaxşı bilirlər ki, Zeynal Xəlil ürəyi ilə sənəti arasında sərhədi, səddi olmayan şair idi. O öz hisslərini, düşüncələrini gizlətməyi bacarmırdı.

Elə buna görə də onun geniş yaradıcılığı insan ömrünün bir-birini tamamlayan üfüqlərindən süzülüb gəlirdi. Bu yaradıcılığın bir qütübündə uşaqlıq illərinin ehtiyacı vardı, amma onda da taledən şikayətlənmək yox idi. Digər qütübündə isə bütövlükdə böyük bir insan qəlbi, şairin öz mənəvi dünyası dayanırdı. O özünü doğulduğu və yaşadığı XX əsrin bütün qayğılarından, sevincindən və qəmindən ayrı təsəvvür edə bilmirdi. Odur ki, "Sən məndəsən, məni səndə", "Əsrim, taleyim mənim" deyirdi.

Şairin bütöv yaradıcılığında əlli doqquz il yaşamış bir insan ömrünün yaz və payız rəngləri aydınca seçilməkdədir. Çünki Zeynal Xəlil ölinə qələm aldığı gündən onun ürəyindən uzaqda qalan fəsil və iqlim yox idi. Zaman bütün ağırlığı ilə, ictimai-siyasi çəkisi ilə onun ürəyində, beyində idi. Bundan isə onun yaradıcılığına, poeziyasına birçə yol uzanırdı – yaradıcılıq həqiqəti.

Əllinci illərə qədər şeir və poemalarında, əsasən, quruluşun, yeni həyatın uğurlarını vəsf edən şair sonralar insan və zaman barədə daha çox söhbət açırdı. Özü də bu onun elə ürəyincə idi. Bu da tamamilə təbii səslənirdi. Əvvəla, zamanın poeziyaya ideoloji diktəsi azalmışdı, digər tərəfdən, şair öz ömrünün müdriklik, kamillik çağlarına qədəm basırdı.

Əllinci illərin mühakimələri tarixi bir ibrətə çevrilmişdi. Belə bir zamanda o, insan və onun daxili aləminə vararaq, yüksək amallar axtarışına yönəlir, dünyanın, zamanın narahatlığını həyəcanla öz varlığından keçirirdi.

Dünya, hər vaxt dünyaya
keşikdə durandır.
Dünya, hər vaxt dünyanı
yenidən quranıdır.
Oğlum, qurbanın olum!

(Oğlum Etibara)

Bu dünyadan, həyatdan
Təkcə vəfa umma sən.
Çünki dostdan-aşnadan
Cəfa da görəcəksən!

(*Nəvəm, Vildanım mənim*)

Zeynal Xəlil lirik şair idi. Onun lirikasındakı kövrəklik, həzinlik isə ömrə və taleyə güzgü tutmuş işıqdan, nurdan üz tutub gəlirdi. Bu işığın yağdığını isə onun alovlu ürəyində idi. Yalnız o işıq qurtaranda şair ömrü qurtarır.

İşıqlar isə heç zaman sönmür. O, bir rəngdən başqa bir rəngə çevrilir, digər bir rəngə üz tutur. Elə buna görə də şairin zəngin yaradıcılığı öz öyilməz müvazinətilə bugünkü sənətimizlə, ədəbiyyatımızla birgə addımlamaqdadır.

Şübhəsiz ki, kiçik bir yazı ilə Zeynal Xəlil yaradıcılığını bütün genişliyi ilə vermək mümkün deyil. Onun hər bir poema və dram əsəri geniş yanaşma və təhlil tələb edir.

Görkəmli ədəbiyyatşünaslarımızdan Kamal Talıbzadə, Bəkir Nəbiyev, Aslan Aslanov, Əkbər Ağayev, Şamil Salmanov Zeynal Xəlil yaradıcılığını xarakterizə edən sanballı məqalələr yazıblar. Mərhum İmran Abbasov isə Zeynal Xəlil yaradıcılığının poetikası mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edib.

Zeynal Xəlil artıq bizimçün ötən sayılan XX əsrdə yazıb-yaradıb. Yaradıcılığa isə otuzuncu illərdə başlayıb. Bu elə bir dövr idi ki, tərənnüm və vəsf etmədən ötürmək mümkün deyildi. Ədəbiyyatdan Staxanov hərəkətinin bədii əksi tələb olunurdu. Bütün sovet ədəbiyyatı, demək olar ki, bunsuz ötürməyibdi. Zeynal Xəlil də zamanının şairi idi. Bir çox poema və şeirlərində dövrün nailiyyətləri və problemləri ön plana çəkilirdi. Amma Zeynal Xəlil lirik şair idi.

Akademik Kamal Talıbzadə yazır: "Zeynal Xəlil lirik şairdir. Lirikası onun bütün yaradıcılıq yolunu istiqamətləndirir, bu poeziyanın janr təmayülünü təyin edir. Doğrudur, şairin qələmindən çıxan məhsul çoxcəhətli, o bu gün də öz əhəmiyyətini itirməyən, oxucuların, tamaşaçıların marağını, zövqünü oxşayan poemalar, pyeslər də yazmışdır.

...Müasir insanın arzu və niyyətləri, sevinc və kədəri, dünya, həyat, ölüm, dostluq, sudaqət haqqında duyğuları Zeynal Xəlil lirikasının daimi mövzularıdır..."

Şairin şeirlərinə bəstələnmiş mahnıların bu qədər uzunömürlü olmasının başlıca səbəblərindən birini də onun lirikasının səmimiyyətində axtarmaq lazımdır.

Mən səni gördüm ay işığında.
Könlümü verdim ay işığında.
...Yenə gəl bizo,

Duraq üz-üzə
Ay işığında.
Fikrimdə aydı, ulduzlu,
Asıman var bu gecə!
... Birçə sən yoxsan, əzizim,
Bilir aləm, bu gecə...
Kimlər gəldi, kimlər getdi bu dünyadan,
bu dünyadan...

Zeynal Xəlil nəğməkar şair idi. Deyirlər, insan ömrü özü də bir nəğmədir. Nəğmə qurtaranda, insan ömrü qurtarır. Heç vaxt qurtarmayan, bitib tükməyən nəğmələr yaradan bir şairin ömrü isə elə yaratdığı nəğmələrin ömrü kimi bitib tükmür. Zeynal Xəlil nəğmələri tok.

XX əsrdə Zeynal Xəlil qədər "insan, insan" – deyən ikinci bir şairimizə rast gəlmək, bəlkə də, mümkün deyil.

Var üçün, dövlət üçün,
Ad üçün, şöhrət üçün
Qaraya – ağ,
Ağa – qara,
Söyləməyin, insanlar, insanlar!

(*İnsanlar, insanlar!*)

Yenə səhər-səhər başımın üstədən
Qaqıldayıb keçir durna qatırı.
Baxıram onlara, hey baxıram mən,
Ucalır qəlblərdə insan vüqarı.

(*Yenə səhər-səhər*)

Əlini heç zaman üzümə bəşərdən, –
Mənasız yaşama bu dünyada sən.

(*Dostum hər insandan mənə umma sən*)

Şair insana inandığı kimi, insandan böyük keyfiyyətlər də umurdu. Yaxşılığı, səxavəti, mərdliyi insanın ən böyük, ən ulvi varı hesab edirdi. Özü də bunlar, sadəcə, nəsihət xarakteri daşıyır, bunlar insanda məhz həmin keyfiyyətlərin vəsfi kimi səslənirdi.

Doktor Cavad Heyət deyir ki, Zeynal Xəlilin yaradıcılığında mövzu çox genişdir. O, bir tərəfdən gözəl kənd tabloları yaradır, o biri tərəfdən başqa ölkələrdəki zəhmətkeşlərin ağır həyatını tərənnüm edir. Bir tərəfdən insanın gözəl keyfiyyətlərini qələmə alır, o biri tərəfdən kəmişin qalıqları olan yaltaqlığı, ikiüzlülüğü və hər yerdə özünü gözə soxanları həvə atəşinə tutur.

Ədəbiyyatda yarpaqdan çox yazılıb, çox deyilib, bundan sonra da deyiləcəkdir. Zeynal Xəlilin də "Yarpaq" adlı bir şeiri var. Şair yarpağı insandan ayırmır, onlar arasında bənzərlik, oxşarlıq axtarır:

...Mən yarpağa nəzər saldım!
Şaxta vurmuş, gün döymüş,
Çöhrəsi damar-damar.
Yerdən, göydən soruşdum,
Dedim şəhər yelinə:
– Burada nə hikmət var?
Deyin, nəcin bənzəyir
Yarpaq insan əlinə?

Bəzən mövzu zənginliyi, hadisələrin genişliyi, bədii faktın çoxluğu şairi poeziyanın epik formalarına müraciət etməyə sövq edir. Fərəhləndirici haldır ki, şair bu janrdə sanballı əsərlər yaratmışdır. Həmin əsərlər ədəbiyyatımızın zəngin səhifələrində qalmağa vəsiqə ala biləblər.

Şairin “Qılınc”ı, “Tatyana”sı, “Taras”ı, “Koroğlunun qocalığı”, “Qatır Məmməd” mənzum tarixi dramı belə əsərlərdəndir. “Şairin yuxusu” pyesi dəhi şairimiz Nizami Gəncəvinin həyatından bəhs edir. Bu əsərdə böyük şairin həyatı, taleyi, dövrü önə çəkilir.

Elə buradaca nədənsə onun çoxsaylı şeirlərindən biri də xatirə gəldi:

Öləndə bir daşa çevirin mən –
Vətən torpağında bozca bir daşa.
Mən yaxşı bilirəm tale dəyəni:
Hər insan ömrünü vuracaq başa!
O daşın üstündə bir usta əli
Əvvəl günəş qazsın, sonra bir insan.
Çünki bu dünyaya şair gəlmiş
Mən ancaq onları sevmişəm, inan!

Sevgilərin sevgisidi insana sevgi. Günəşsiz də həyat yoxdur. Şair son anında belə insanları Günəşə, işığa tapşırırdı. Bu həm də yaxşılıqların əbədi yaşayacağına böyük arzu və inam demək idi. Əsil şair qəlbindən gələn əməl idi.

Zeynal Xəlil yaradıcılığı son dərəcə geniş və çoxşaxəlidir. Bir kiçik yazıda onu xarakterizə və təhlil etmək, şübhəsiz ki, mümkün deyildir.

Zaman keçib, illər ötdükcə onun poeziyası daha isti, daha şirin görünür. Çünki bu poeziya insana və onun daxili aləminə hər vaxt yaxın olub. İnsan isə heç vaxt ona yaxın oları unutmur. Sözüən həqiqi mənasında Zeynal Xəlil poeziyası yaşayır poeziyadır.

Taləh Həmid

Şeirlər

ATA VƏ OĞUL

Atam mənim papaqçıydı...
Varı-yoxu bir qəlibdi,
Bir də iynə.
Gecə-gündüz bunlar oldu
Çatan onun köməyinə.
O bir qəlib,
O bir iynə!
Yazıq kişi
Yazıq atam!..
Ömrü boyu əllərinin
Zəhmətini sata-sata,
Dəzgahının arxasında
Daim tərə bata-bata,
İşləyərək bütün günü
Bir iynəylə daşdı o,
Öz ömrünün daş yükünü!
Nə dünyadan oldu halı,
Nə də bildi nədir zaman,
Hardan gəlib, hara gedir
Çaylar kimi axan insan?
Amma yazıq heç etmədi
Taleindən bir şikayət,
Dedi: Tanrı belə yazıb
Bəxtimizi bizim, əlbət!
Çörək dərdi, uşaq dərdi,
Paltar dərdi çəkdi müdam,
Ömrü belə oldu tamam.
Yazıq kişi,
Yazıq atam!..

Atam mənim papaqçıydı,
 Mən şairəm – onun oğlu!
 Hər istəyim hər amalım
 Günəşli bir sözle dolu,
 Mən şairəm – onun oğlu!
 Bu adı bir peşə deyil...
 Bu ən ağır bir zəhmətdir.
 Mənim eşqim bu dünyaya,
 İnsanlara məhəbbətdir.
 Çörək dərdi, uşaq dərdi,
 Paltar dərdi, bilmirəm mən
 Belə şeylər umma əsla
 Günəş boyda bir taledən.
 Əməllərdə, döyüşlərdə
 Axtar bunun sən kökünü.
 Bir iynəylə çəkmək olmaz
 Karvanımın bu yükünü!
 Yərə-göyə olub həmdəm, –
 Buna ürək tab gətirər,
 Bir də qorxmaz iti qələm,
 Yərə-göyə olub həmdəm.
 Mən əsrimin öz oğluyam,
 Zaman mənim qardaşımdır!
 Harda yansa al bayraqlar, –
 Onlar mənim sirdaşımdır.
 Mən azadlıq nəğməkarı,
 Şinəl geymiş sənətkaram:
 İnqilabın səngərləri
 Harda olsa, nə vaxt olsa,
 Bilin, orda mən də varam!
 Mən də varam!
 Mən də varam!..

ŞAİR OLMAQ İSTƏDİM MƏN...

Şair olmaq istədim mən...
 Əynimdə boz, köhnə şinəl.
 Dörd yanımda ölüm və qan,
 Məni əsgər etdi zaman!..
 Şair deyil, əsgər oldum...
 Tarixlərə əsgər kimi
 Yazılacaq mənim adım,
 Mən bu adı daşımaqdan
 Yorulmadım, usanmadım.
 Bu ad mənim şöhrətimdir!
 Bu ad mənim qüdrətimdir!..
 Şair deyil, əsgər oldum...
 Ömrüm boyu səngərlərdə
 Keçə-keçə od içindən:
 – Bu yaxşıdır! – dedim bəzən.
 Əsgər oldum bu susmayan,
 Qasırgalı və tufanlı,
 Daim belə dəliqanlı
 20-ci əsrinə mən!
 Süngü-mənim qələmimdir!
 Cəbhələrdə yağların
 Ordusunu poza-poza,
 Öz şeirimi mən onların
 Sinesinə yaza-yaza
 Yollar açdım səadətə,
 Yollar açdım ilk bahara –
 Əsarəti, fəlakəti
 Boğazından çəkib dara!
 Qulluq etdim mən əsrinə
 Hər gün mahnı deyə-deyə;
 Bəzən onun küreyinə
 Zopa ilə döyə-döyə!..
 Şair deyil, əsgər oldum...
 Əsgər oldum Vətənime,
 Əsgər oldum partiyama,

Əsgər oldum yaraşıqlı
 Və möhtəşəm bu dünyama!
 Qılınc vurub qorudum mən
 Azadlığı, səadəti
 Ulduzdakı gözəlliyi,
 İnsandakı məhəbbəti.
 Mən qorudum şəhərlərin
 Döşündəki bu gümüşü,
 Mən qorudum körpələrin
 Üzündəki bu gülüşü;
 Mən qorudum qardaşlığı,
 Ülviyyəti qorudum mən;
 Zamandakı bu sürəti,
 Kamaldakı bu mənanı,
 Bu vüsəti qorudum mən!..
 Bu iş uzun çəkəcəkdir!..
 Səngərdə də məzuniyyət,
 İstirahət yoxdur mənə!..
 Əgər ölsəm... Dostlar, nə qom
 Sabah qalxıb, bu dünyaya
 Yenə əsgər gələcəyəm!..
 Şair olmaq istədim mən...
 Əynimdə boz, köhnə şinel,
 Dörd yanımda ölüm və qan
 Məni əsgər etdi zaman!..

1968

DƏNİZ OLMAQ İSTƏDİM...

Mən vurğunam dənizə!
 Baxdıqca hey sulara,
 Ürəyimdə göynədi
 Gecə-gündüz bir yara.
 Dəniz olmaq istədim –
 Qasırğalı, tufanlı,

Nəhayətsiz bir dəniz!
 Dəniz olmaq istədim...
 Bəzən çənli, dumanlı,
 Bəzən isə sinəsi
 Ayna kimi tərtəmiz,
 Sularında ay üzən
 Mavi rəngli bir dəniz!
 Dəniz olmaq istədim...
 Nə dost bilim, nə düşmən,
 Unudum dərdi, qəmi.
 Qağayılar, balıqlar
 Olsun hər vaxt, hər zaman,
 Sularımın həmdəmi!..
 Dəniz olmaq istədim...
 Tüğyana gəlib hordən
 Çırpılıb boz daşlara
 Çilik-çilik olum mən!
 Hərdən də qollarımı
 Qayalarda çataraq,
 Baş qoyum sahillərə
 Quzu kimi yataraq!
 Dəniz olmaq istədim...
 Ayrılib düşüncədən,
 Əzabdan, işgəncədən
 – Yox! – söylədim özümə.
 Səma, dəniz və insan
 Hərəsi bir cəlvədə
 Göründülər gözümə.
 Baxdım: İnsan gözəldir!
 Gözəldir insan olmaq!
 İnsanla bir qüdrətdə
 Nə dəniz var, nə də dağ.
 Sən ondakı kamala,
 Ondakı hünərə bax!
 Vurulsam da dənizə,
 Gözəldir insan olmaq!

XX ƏSRİM MƏNİM

Alında çapıq yeri,
Əllərin qabar-qabar.
Görkəmində heç zaman
Və heç kəsə olmayan
Ən möhtəşəm bir vüqar!
Üstündə cəbhə tozu,
Bir də barıt qoxusu,
Gözündə səadət
Sevimli parıltısı,
Həm də hərbin qorxusu!..
Bu hüsnünə baxıb mən
Sevdim səni ürəkdən,
XX əsrim mənim!
Bayrağının rəngi al,
Qəlbində böyük amal;
Keçmişin və indinin,
Al günəşli sabahın
Ümman dolu mənası, –
Bir azadlıq dünyası!..
Kamalıda Leninin
Kamalının şöhrəti!
Qüdrətində İnsanın
Tükənməyən qüdrəti!..
Seyr etdikcə, söylə
Sən,
Nə gözəl, nə qəşəngsən,
XX əsrim mənim!
Oldun mənə bir ana
Sığınmışam qoynuna.
Ən isti beşiyimsən,
Evimsən-eşiyimsən,
XX əsrim mənim!
Sən – komandan,
Mən – əsgər.

Hər günün mənə səngər.
Ömrümüz şirin, acı,
Daddım hər ehtiyacı...
Xoşbəxtəm! Səndən əvvəl,
Və nə də səndən sonra
Dünyaya gəlmədim mən,
Gəl, öpüm əllərindən,
XX əsrim mənim!
Çiyində ən ağır yük,
Mənzil uzaq, dərd böyük!
Dağları yara-yara
Çəkirsən karvanını
Kommunizm dediyimiz
Bir solmayan bahara,
XX əsrim mənim!
Sən gedirsən qovuşub
Böyük əbədiyyətə!
Tarix heyran qalacaq
Səndəki ülviyyətə.
İstəməyən getməsin,
Qoy tərənnüm etməsin
Sənin bu calalını,
Şeirə bənzər halını!..
Ağır yollar boyunca
Mən sənə sadıq qalıb,
Mahnı qoşub saz çalıb,
Fəxr edib övlad kimi
Şöhrətinlə, şəninlə,
Gedəcəyəm səninlə,
XX əsrim mənim!
XX əsrim mənim!

SEVDİYİM RƏNG

Dan sökülür... Gün çıxır...
Pəncərəmi açır yaz,
Mən göylərə baxıram,
Göylər mavi bir atlaz!
Torpaq mavi, su mavi!..
Yarpaqlara düşüb şəh,
Sünbülləri dindirir
Dağ döşündən esən meh.
Hər tərəfə yayıbdır
Öz ətrini qızılgül,
Qərənfilə, nərgizə
Vurgun olmuşdur könül.
Çiçəklərə baxın siz;
Biri yaşıl, biri ağ,
Tutub piyaləsini
Önümdə mavi zanbaq...
Dalğalanır gözümdə
Bu rənglərin dəryası,
Çiçəklərin dünyası!..
Çiçəklər çox, rənglər çox...
Bu həqiqət olsa da,
Mənim şair könlümü
Gündə bir rəng alsada,
Hər rəngdən çox sevirem
Baharda aşib-daşan,
Qazları qaqqıldayan
Göllərimin rəngini;
Dumanlı dağlarımın,
Meyvəli bağlarımın,
Ceyranları qaçısan
Çöllərimin rəngini;
Hər gün seyrə daldığım,
Baxıb ilham aldığım
Çəmənimin rəngini;

Həmişə tərəvətli,
Torpağı bərəkətli,
Göyləri al günəşli
Vətənimin rəngini!
Vətənimin rəngini!

* * *

Harda bir ocaq söndü
Dönüb o gün bir şama
Orda yandı ürəyim!
Kim düşdü fəlakətə –
Özünü fəlakətdə,
Odda sandı ürəyim!
Dünən döyüş zamanı –
Düşməne qılınc oldu,
Dosta qalxan ürəyim!
Ömrü boyu sevmədi,
Sevmədi müharibə,
Sevmədi qan ürəyim!
Yetimlərə bir ata,
Qardaşsız bacılara
Oldu qardaş ürəyim!
Çəkib əsrin yükünü
Öz çiyində... Əsrinə
Oldu sirdaş ürəyim!..
Amma nədəndirsə
Macal tapıb mənimlə
Tək qalmaq ürəyim!
Sığallayıb başımı,
Kölgəsini üstümə
Heç salmaq ürəyim.

DÜNYA, EY GÖZƏL DÜNYA

Gündüzlər – al Günəşin,
Gecələr – gümüş Ayın;
Bəzən coşqun ümmanın,
Bəzən kiçik bir çayın
Oldu mənə bir həmdəm,
Nə dərd bildim, nə də qəm,
Dünya, ey gözəl dünya!

Düzlərindən keçmişəm,
Sularından içmişəm,
Ürəyimdə tufanlar,
Dostum – gözəl insanlar;
Kimi ağ, kimi qara,
Atımı sürdüm hara,
Onlara sirdaş oldum,
Həmişə qardaş oldum,
Yedim şirin barını,
Dövlətini, varını,
Nə nemətlər var səndə!
Qara yellər əsəndə
Solur gülün, çiçəyin,
Heç açılmır ürəyin,
Dünya, ey gözəl dünya!

Qanlı cəbhələrdə mən
Çıxmışam döyüşlərdən.
Gördüm neçə ölkəni,
Tanıyır ellər məni!
Şəhərdə gurultunu,
Dənizdə uğultunu
Bir şirin mahnı sandım,
Nə bezdim, nə usandım.
Ayrılmadım, mən yerdən,
Xeyirxah əməllərdən.
Sevməsəydim Vətəni
Sevədimmi mən səni,
Dünya, ey gözəl dünya!

Ölməyibdir hələ şər,
Təngə gəlir bəşər
Ölümlərdən, qanlardan.
Günahsız qurbanlardan.
Qısqanıb üstümüzə
Çox gəldi üstümüzə,
Şər dincəlmək bilmədi,
Bir sevinib gülmədi.
Özünü sandı haqlı,
Dolandı qaşqabaqlı...
Bir məsləhət verim mən;
Daim sayıq yaşa sən,
Dünya, ey gözəl dünya!

Nə gizlədim mən bunu;
Bəzən aylar uzun
Yatmayıram gecələr;
Ən qorxunc düşüncələr
İnan, deşir bağrımı,
Kimsə bilmir ağrımı.
Narahatam bəşərdən;
Qopmasın bir də tufan,
Tökülməsin yenə qan,
Sevinməsin fəlakət,
Sinəm olsun bir cənnət,
Dünya, ey gözəl dünya!

1972

ƏSRİM, TALEYİM MƏNİM!

Səngərlərdə doğulub
Şair olduğum gündən,
And içmişəm buna mən:
Sən məndəsən,
Mən səndə,
Ayrılmaz bir canıq biz.
Küləklər sərt əsə də,

Daim mehribanq biz.
Sənin alovlarında
Bərkiyibdir bədənim,
Əsrim, taleyim mənim!

Ana olub sən durdun
Beşiyimin başında,
Qələm verdin əlimə
Ömrümün gənc yaşında.
Sən döyüşdən-döyüşə
Atdın məni inamla;
Sən dayandın arxamda
Həmişə ehtişamla.
Ey mənələr dünyası,
İnqilablar əsri, sən,
Qəhrəmanlar anası –
Ən qəhrəman ərsən!
Milyonların qəlbində
Sən inamsan, amalsan,
Ən böyük səadətən.
Günəşsən, istiqbalsan.
Ən şirin bir nemətsən,
Əsrim, taleyim mənim!

Sən üfüqdən-üfüqə
Açaraq qanadını
Göylərin qübbəsinə
Yazırsan öz adını!
Mən də böyük əməllər
Eşqiylə coşuram hey,
Sən mənə cavabdehsən,
Mən də sənə cavabdeh.
Çap atını hər yana!
Qoy qalsın düşmənlərin
İçindən yana-yana,
Əsrim, taleyim mənim!

1972

* * *

Öləndə bir daşa çevirin məni –
Vətən torpağında bozca bir daşa.
Mən yaxşı bilirəm tale dəyəni:
Hər insan ömrünü vuracaq başa.

İstəməz nə tabut, nə də ki, məzar,
Ərköyün olmadım mən bu dünyada.
Bir də, bu adətdə böyüklükmü var?
Əziyyət verməyin tanışa, yada...

O daşın üstündə bir usta əli
Əvvəl günəş qazsın, sonra bir insan.
Çünki bu dünyaya şair gələli
Mən ancaq onları sevmişəm, inan!

Lap sonda bir küncdə qazıb adımı,
Araza ya Küre atın o daşı!
Burada bitirib mən həyatımı,
Orada taparam öz sirdaşımı...
Amma mətəm qurub saxlamayın yas,
Şair məclisində ağlamaq olmaz!..

* * *

Dostum! Hər insandan mənə umma sən:
O bir günəşdir ki, yanar ürəkde!
Tufandan-tufana düşsə də bəzən
O, sönmez şaxtada, uçmaz küləkde.

Mənadir məhəbbət! Mənadir həyat!
Mənasız bir ömür məzara bonzər.
Onun lənət olar qazandığı ad,
Qoynunda daima əqrəblər gəzər.

Mənadir bu torpaq, o ulduz, o ay,
Mənadir hər gülüş, hər açan çiçək,
Mənadir o bulud, axıb gedən çay,
Mənadir bu dövrən, gözəl gələcək!..

Onunla gül açır hər niyyətimiz,
Odur döyüşlərdə bayraqdar bizə;
Odur ümidimiz, səadətımız,
Odur qanad verən şeirə, sözə!..

Dünya mənə üstə tutubdur qərar,
Hər şey mənə ilə bəzənib gülür.
Bəşərin əbədi bir qanunu var:
Mənasız doğulan, mənasız ölür!

Əlini heç zaman üzmə bəşərdən, –
Mənasız yaşama bu dünyada sən!..

OĞLUM ETİBARA

Dünya rəqs meydançası,
Sübhədək əyləncələr
Salonu deyil, oğlum,
Qurbanın olum!
Dünya mənzil də deyil,
Xoşuna gəlməyə, sən
Başqa yere köçərsən.
Dünya at da deyil ki,
Yəhərleyib çapasan,
Şərli üzük taxıb
Xəzinələr tapasan...
Dünyaya gələ bilmək,
Dünyada qala bilmək
Yaman zor işdir, oğlum,
Qurbanın olum!
Dünya – fikirdə döyüş;
Dünya – ürəkde döyüş;
Dünya – gözde döyüşdür;
Dünya – sözde döyüşdür,
Oğlum, qurbanın olum.

1972

Dünya, hər vaxt dünyaya
Keşikdə durandır;
Dünya, hər vaxt dünyanı
Yenidən quranındır,
Oğlum, qurbanın olum!

1968

NƏVƏM, VİLDANIM MƏNİM!

Yaltada gecə yarı
Eyvandan aya baxdım,
Nəvəm, Vildanım mənim!
O da sən kimiydi:
Qar topuq, yuyumru,
Həyatım, canım mənim!
Ay gözdikə buludda;
Tıppır-tıppır gəlişin,
İncə-mincə gülüşün
Düşdü mənim yadıma.
Sanki nə gücü gəldi
Bu dəm hər qanadıma,
Şöhrətim-şanım mənim!

Sən körpəsen... Bilməzsən
Bunun sirrini əlbət.
Sənə bəlli deyildir
Nəvədəki şirinlik,
Babadakı məhəbbət!..
İllər ötüb keçəcək...
Böyüyüb zaman-zaman
Dolacaqsan sən yaşa.
Ucaboylu,
Gursaçlı...
Səni görüb hər oğlan
Edəcəkdir tamaşa,
Nəvəm, Vildanım mənim!

Amma həyat, a quzum,
 Bir kasa şərbət deyil –
 Qasıq-qasıq içəsən.
 Hazır körpü də deyil –
 Üstündən harın-harın,
 Səhər-axşam keçəsən...
 Şərbəti özün düzəlt,
 Körpünü də özün sal,
 Bir şirin nəğmə olub
 Həmişə dillərdə qal!..
 Yox, unutma, dünyada
 Gül də var, çiçək də var.
 Tikan da var, a bala!
 Tikan olub heç zaman
 Batma sən ayaqlara.
 Sən çiçək ol,
 Sən gül ol.
 Ətrini saç, zinət ver
 Bağçalara, bağlara...
 Bu dünyadan, həyatdan
 Təkcə səfa umma sən;
 Çünki dostdan-aşnadan
 Cəfa da görəcəksən!..
 Sən ildırım gülüşlü,
 Kür axarlı bir qız ol,
 Dostunla dostluq eylə,
 Düşməne amansız ol,
 Nəvəm, Vildanım mənim!
 Mən də belə yaşadım
 İnan, ömrün uzunluğunu,
 Saxla yadında bunu;
 Dayağın zəhmət olsun,
 Bir də bu doğma torpaq.
 Qızım, əgər bürdəsən
 Pisə də, yaxşıya da
 Ağlının gözüylə bax!..
 Vaxt gələcək, bir zaman

Ana da olacaqsan,
 Sədaqətli,
 Namuslu...
 Dönüb qoca palıda
 Uşağının üstünə
 Kölgə də salacaqsan,
 Nəvəm, Vildanım mənim!..
 Sabah həyat, bu dünya,
 Daha gözəl olacaq.
 Vəfa, hörmət artacaq
 Dostluqda, məhəbbətdə.
 Gül-çiçək çox, tikan az
 Olacaq cəmiyyətdə.
 Axmayacaq nəhaq qan.
 Bugünkündən kamallı,
 Bugünkündən daha saf
 Olacaqdır bu insan!
 Odur ki, sən,
 İndidən
 Addımını möhkəm at,
 Səninkidir bu dünya,
 Səninkidir bu həyat,
 Nəvəm, Vildanım mənim!..

1970

MƏN ODLU BİR QILINCAM

İgid oğlan, min ata,
 Döyüşə apar məni.
 Mən sənə qardaş ollam.
 Mən sənə sirdaş ollam.
 Qorxu nədir bilmədən
 Haqq işə apar məni, –
 Döyüşə apar məni!..

Haqq, ədalət yolunda
 Düşməne sənə gərrib

Oynat məni havada,
Dönüb bir ildırma:
Qoy düşmənin başına
Mən od tökülm davada,
Bu ölüm qoy olmasın,
Qoy olmasın qan-qada.
Daim xoşbəxt yaşasın
İnsan bizim dünyada.

O zaman ki döyüşlər
Cəbhədə yetdi sona,
Sən məni təmiz silib
Öz əlinlə qoy qına.
Çarpayının başında,
Xalça üstə as moni,
Orda sakit duraram.
Bozən dönüb bir qəlbə
Anaraq döyüşləri
Məhəbbətlə vuraram,
Sədaqətlə vuraram,
Orda sakit duraram.

* * *

Qoy çaxsın ildırım, sönsün kiçik şam,
Dağlara, daşlara tökülsün işıq,
Ərisin yollarda qaranlıq axşam,
İldırım dağlara versin yaraşlıq.

Hər yan işıq olsun, hər yan çıraqban,
İşıq da dünyada gözəl nemətdir.
Açsın sinəsini işığa insan,
Onun hər niyyəti saf məhəbbətdir.

Məhəbbət işıqlı olarsa əgər,
Ürək xoşbəxt olar, ömür də gülər.

1973

1973

* * *

Şərbət də içdim mən, zəhər də gördüm;
Yenə də var olsun, söylədim, həyat!
Ömrümü, qəlbimi şeirə verdim,
Dövlətim zəhmətdir, bir də təmiz ad!

Təmiz ad və zəhmət! Var olun sizi,
Bilirəm, sizdədir xeyir-bərəkət.
Gəlin bir də öpüm əllərinizi,
Hər arzu sizinlə güləcək, əlbət.

Sizinlə güləcək göy də, torpaq da,
Sizinlə bəxtiyar olsun insanlıq!
Sizsiz uçub gedər ən uca dağ da,
Sizsiz zəfər çalmaz bir qəhrəmanlıq!..
Sizinlə yaşayıb xoşbəxt olaq biz,
Sizdən ayrılmasın nəsillərimiz.

1972

* * *

– Bulaq, gözəl bulaq, belə axıb sən
Söylə, bu dağlardan hara gedirsən?
– Orda gün yandırır, çölü, çəmən,
Bir bağça “su!” deyib çağırır məni.

– Neyləyə bilərsən sən o səhrada?
De, nəçin özünü atırsan oda?!
– İstəyəm dərdlərə çarə edim mən,
Batsam da, qoy orda batıb gedim mən...

1972

* * *

– Söylə, ey ildırım, nə üçün sən
Oddan, alovdandır bütün bədən?
– Mən odla, alovla çaxmasam, inan,
Dağılmaz bu zülmət, uçmaz o duman!
– Səndəki qəhqəhə, səndəki gülüş

Elə bil nifrətdən, kindən tökülmüş?
 – Heç yeri varmı, . . .
 De, bunsuz döyüşə girmək olarmı?!
 İnsan da qəzəbi öyrəndi məndən!..
 – Çoxmu çaxacaqsan bu göylərdə sən?
 – Bilmirəm... Nə qədər bu çöl, bu yamac,
 Yağışa və suya duyur ehtiyac,
 Nə qədər göylərdə qara bulud var,
 Bu qatı, zülmət var, qatı sükut var,
 Onları yandırıb yaxacağam mən,
 Od töküüb göylərdə çaxacağam mən!..

1972

DAĞ MEHİ

Dağ başından meh əsdi...
 Aşdı təpə, keçdi düz,
 Əsdi arana sarı.
 Dağda otu dindirdi,
 Meşədə yarpaqları...
 – Ey dağ mehi! – dedim, – sən,
 Səhər-səhər bu sayaq
 Hara əsib gedirsən?
 Titredib qanadını
 Meh dayandı bu ara,
 Ürəyində göynədi
 Sanki ağır bir yara.
 Dedi: – Bizim dağlara
 Dünən gələndə duman,
 Qılınc çəkib cəbhəyə
 Getdi bir gənc qəhrəman.
 Alışub döyüşlərdə
 Bir şam kimi söndü o.
 Sonra orda, aranda,
 Böyük bir meydançada
 Tunc heykələ döndü o!

O vaxtdan bu dağlara
 Hər il gələndə bahar,
 Əriyondə düzlərdə,
 Yamaclarda hər il qar.
 Cırpıb qanadlarını
 Mən heykəlin daşına.
 Dolanıram hər səhər
 O igidin başına...
 Açanda qızıl günəş
 Hər gün orda çətrini
 Aparıram mən ona
 Bu dağların ətrini...
 Unutmayıb çiçəklər,
 Sərin sular heç onu,
 Unutmayıb dağların
 O qəhrəman oğlunu!..

1971

BAGBANLA SÖHBƏT

– Bağban qardaş, nə əkirsən? –
 Yərə qoydu pöhrəni,
 Sağ əliylə göstərərək
 Dağ döşünü, dərəni,
 Bağban dedi: – Bağ salırıq...
 Bağ salırıq burda biz,
 Amma yaman zor işdi bu,
 Çox ləng gedir işimiz...
 – Qollarınız yorulmasın,
 Bağban qardaş, – dedim mən.
 Dağda çörək daşdan çıxır,
 Bu bəllidir əzəldən...
 Bağban yərə bir bel vurdu,
 Yana atdı torpağı.
 Sonra dönüb mənə baxdı,
 Güldü qaşı, qabağı;

– İş çörək də deyil, qardaş...
 Deyişibdir zamana.
 Köhnə aləm, köhnə dünya
 Dar görünür insana.
 Görək hər şey gözəl olsun,
 Deyişsin göy də, yer də.
 Bir qəm, qüسسə yuva salıb
 Qalmasın ürəklərdə.
 Dağlar daha qəşəng olsun!
 Göz görsün, sevsin könül,
 Bu yerlərə zinət versin
 Sarı heyva, qızılgül!..
 – Dağda mümkün olarmı bu?!
 Qışda boran, şaxta, qar,
 Zəhmətiniz zaya gedər,
 Bunun nə mənası var?!
 Bağban bir an danışmadı,
 Qulaq asdı sözümə,
 Yene yerə bir bel vurdu,
 Dönüb baxdı üzümə:
 – Babalar da belə dedi...
 Minillik bir ətəlet
 Nə gözlərdə işıq qoydu,
 Nə qollarda bir taqət!
 Azacıq aş,
 Ağrımaz baş! –
 Məsəl oldu dillərdə,
 Könül açan şey görmədik.
 Obalarda, ellərdə...
 Ancaq indi iş başqadır:
 İnsandakı güc, kamal
 Hər çayda bir bənd yaradıb,
 hər obada bir calal!
 Hər dərddin öz çarəsi var. –
 Bunu deyib elə bu an,
 Yerə bir bel vurdu bağban.
 Mən utandım öz sözümdən.

Mən utandım öz-özümdən.
 O işləyir... onun bu dem,
 Xəyalında gülür aləm.
 Budaqlarda şirin bari,
 Alma, armud ağacları
 Başlarını əyir yerə.
 Nə gözəldir bu mənzərə!
 Bülbüllərin pırıltısı,
 Bulaqların şırıltısı
 Ləzzət verir bu vaxt ona,
 Ləzzət verir o insana.
 Dağ da, daş da abad olur,
 Könül gülür, göz şad olur!..

1971

* * *

– Neçin pəncərəmi döydün, ey külək?
 – Odur bax, yar gəlir... Çiyində örpək!
 – Sən görən deyiləm... Keçibdir yaşıım,
 Ağarıb saqqalım, ağarıb başım...
 – Eşqə nə yaş vardır, nə də ki, zaman,
 Onunla kamala dolacaq insan!
 – Bələdəm, bələdəm o ülvyyəyə,
 Daim can atdığım əbədiyyətə!
 Amma ki, neyləmək!
 – Aç pəncərəni,
 O bahar, o günəş qoy öpsün səni!
 – De, gəlsin... Getməmiş ixtiyar öldən,
 Qovuşum o mənə dünyasına mən!..

1971

* * *

Yene səhər-səhər başımın üstədən
 Qaqıldayıb keçir durna qatarı...
 Baxıram onlara, hey baxıram mən,
 Ucalır qəlbimdə insan vüqarı!

Onlar uçub gedir... Durmuşam yerdə,
Yenə kainata sığmayır xəyal!
Nə varsa dəyişir düşüncələrdə,
Özüm də bilmirəm, nədəndir bu hal?!

Bilmirəm, bu hikmət nədir zamanda?
Asıman məndədir, mən asımanda!

1970

* * *

Sən
Uçurum döşündə,
Daşların arasında
Bitmiş bir bənövşəsən.
Mən isə sənə sarı
Təbəssümlə, kədərle
Uzanan həsrətli əl!..
Ətrin dağların ətri,
Rəngin mənim sevdiyim
Bu göylərin rəngi tək!
Üstündə günəş deyil,
Mənim qəlbimdir yanır
Məhəbbət çələngi tək.
Hər gün çıxıb bu dağa,
Dururam intizarla
Hüsnünə baxa-baxa.
Uzadıram əlimi –
Gözlərimdə bir ümid,
Əlim sənə yetməyir!..
Nə zamandır, عزیزim,
Bu işgəncə, bu əzab
Tükənməyir, bitməyir!..
Qəm yükünün altında
Əymə, sən də boynunu,
Heç sevmirəm mən bunu!
Məhəbbət çətin işdir!..
Kim deyir dünyada o,

Bir yuxudur, cənnətdir?..
Sənə yetmək – ölümdür,
Yetməməksə, sevgilim,
Əbədi fəlakətdir!
Mən qorxuram, qoy olsun!
Məhəbbətsiz həyatım
Dönəcəkdir bir heçə.
Sənə yetib... sonra da
Orda hünərlə ölmək
Daha gözəldir, mənə!

1970

QARATOYUQ

Sarı dimdiyində çöp,
Pırıltıyla ağacdən
Endi bir qaratoyuq.
Böyük gölün içində
Dincəlməyib o bir an
Yuva tikir özünə,
Nə gün bilir, nə soyuq...
Yuva dərdi!..
Bala eşqi!..
Bunun üçün quşcuğaz
Vurnuxur sağa-sola.
Qonur birdən ağaca,
Sonra da enir kola.
Kol bütün oyuyq-oyuyq,
Dincəlməyir qaratoyuq...
İşlə, işlə, gözəl quş!..
Tik yuvanı, amandır,
Bu dünyada hər zaman
Yuvasızlıq yamandır!
Qaratoyuq!
Qaratoyuq!

1970

* * *

Mən bir çinar ağacıydım...
Bu yerlərin qucağında –
Dağ gövdəli, yaraşıqlı.
Öz dünyam, öz adım vardı...
Bürümüşdü dörd yanımlı
Çadır kimi budaqlarım,
Gün işıqlı... ay işıqlı
Yaşıl-yaşıl yarpaqlarım.
Mən bir çinar ağacıydım...
Şən insanlar, gözəl quşlar
Daim qonaq oldu mənə.
Bu boz torpaq, bu boz qaya
Möhkəm dayaq oldu mənə...
Dildən-dilə düşüb gəzdi
Yer üzünü bu qüdrətim.
Sevindirdi dostlarımı,
Bir dağ çəkdi düşmənlərə
Bu vüqarım, bu şöhrətim...
Mən bir çinar ağacıydım...
Göylərimə gəldi duman,
Yanağıma ulduz deyil,
Damlı-damlı töküldü qan.
Oynadıqca ildırımlar
Sınıb düşdü budaqlarım,
Dağıtdılar büsatımı:
Uçub getdi gözəl quşlar –
Mənim əziz qonaqlarım!
Qəh-qəh çəkib güldü düşmən:
O istədi etsin məni
Qolu sınmış bir qəhrəman!..
Yox! Budaqsız çinar olmaz!..
Mən sarsıldım,
Yıxılmadım,
Ayrılmadı köküm yerdən,
Qüvvətimi, qüdrətimi
Bu torpaqdan almışam mən!..

Getdi duman!
Getdi o qan!
Güldü mənim taleyimə
Güldü tarix, güldü zaman!..
Mən bir çinar ağacıyam!..
İnsanların, ulduzların
Sirdaşdır yarpaqlarım.
Yaxınlara, uzaqlara
Bir şöhrətdir əzəl gündən
Mənim yaşıl budaqlarım!

1970

* * *

Talan olmasın deyə
Elin dövləti-varı –
Keşikçilər qoruyur
Böyük, kiçik anbarı...

Bağbanlar yay zamanı,
Məhsulun gözəl çağı
Gözləyir oğrulardan
Bu bağçanı, bu bağı.

Sərhədçilər söyləyir:
– Düşmən bilsin həddini!
Onlar hər an qoruyur
Vətənin sərhədini!..

Bəs məhəbbət?
Bəs vicdan?
Bəs döyünən o ürək,
Kim qoruyur de görək?
Kim qoruyur ürəyi,
Kim qoruyur vicdanı
Keçirib süngülərdən
Hər yalanı, böhtanı?

Sədaqətə, namusa
 Gündə min yol and içən,
 Amma hər tin başında
 Bunların üstündən keçən
 O həyasız adamlar
 Xəncər vurur ürəyə,
 Ləke yaxır vicdana.
 Gülür, rişxənd eləyir
 Zəhmətiylə dolanan
 Hər namuslu insana!
 Bəzən də sən
 Görürsən,
 Yenicə qönçələnmiş
 Bir ülvi məhəbbəti,
 Uçurur təpiklərdə
 Bir nankorun, nədanın
 Amansız xəyanəti.
 Sadiq, gözəl bir qızın
 Sönür məhəbbət şamı,
 Qalır gözündə kamı!..

Dostlar, bu gün biz görək
 Misraları, sözləri
 ordu kimi düzərək
 Qoruyaq hər ürəyi,
 Qoruyaq hər vicdanı –
 gəzib keşikçi kimi
 gecə–gündüz hər yanı
 Əldə sözün qılını,
 qəlbimizdə zamanın,
 bir də elin qüdrəti –
 Qoruyaq sədaqətlə
 Müqəddəs məhəbbəti.

1970

ÇAYIN HƏSRƏTİ

Qurumuş bir dağ çayı...
 yatağında çinqıl, qum,
 sahilində çiçəklər...
 Yayda onu gün vurur,
 qışda isə hiddətlə
 qamçılایır küləklər...
 Hamı əvvəlki dövran,
 mavi sular axaraq
 qayaları döyərdi?
 Gündüz günəş, gecə ay
 yellənərək sularda
 ona mahnı deyərdi.

Ellər dağa köçəndə,
 bizim incə gözəllər
 bəzək verib özünə,
 qəh-qəh çəkib bu yerdə,
 bir şirin nemət kimi
 su çilərdi üzünə.

Gənclər məclis qurardı
 yaşıl otlar üstündə
 əllərində qaval, tar.
 Doymazdılar nəşədən,
 dillərində sübhodək
 Şirin sevgi, nazlı yar...

Bəzən uca dağlara
 yığılanda duman, çən
 çaxardı ildırımlar,
 güclü yağış yağardı...
 Sel gələrdi qijhaqij
 uçardı sıldırımlar...
 Mələşərdi quzular,
 dəyərdi çayda daşlar

bir-birine çathaçat...
Hanı indi o gəncələr?
İncə gözəllər hanı?
Deyin, hanı o həyat?!

Mən baxıram bu çaya...
Ürəyimdə qövr edir
keçən günün möhnəti.
Parçalayır bağrımı:
daşın çaya həsrəti,
çayın suya həsrəti!..

Gecə, döyüşqabağı,
səngorə çökdü sükut,
Ürəyimdə sabaha –
qələbəyə bir ümid
Mən baxdım dostlarıma...
Sonra kibrit çıxarıb
yandırdım tənəkimi.
Dalarəq düşüncəyə
oxşadım əllərimlə
vəfalı tufəngimi.
Tənəkənin ucunda
kim görürdü bu odu –
Palıd gözü sanırdı.
Ancaq onlar bilmirdi
Tənəkədə deyil o,
Ürəyimdə yanırdı!..
Bu od, birdən çoxaldı...
Dan sökəndə üfəqdə
olub payız buludu
İntiqamla, qəzəblə
biz düşmənin üstünə
səpələdik bu odu...
Düşməni, elə sandı ki,

1970

yana-yana döyüşdə
külə dönüb solmuşam...
Xeyr! O gün davada
Mən odlardan yaranan
Bir əfsanə olmuşam! .

1970

Tökül, ey dağ çayı, uç qayalarda!
Sonra şırıldayıb ax çəmənlərdən.
Tökül, ey dağ çayı! Olsam da harda
Daima səsinə qoy dinləyim mən.

Tökül, ey dağ çayı, uç qayalarda!
Həyat ver otlara, bu çiçəklərə.
Qoyma bir insanı, bir dostu darda, –
Çilə öz suyunu sən ürəklərə!

Tökül, ey dağ çayı, uç qayalarda!
Baxım şırıltına durub bu yerdə,
Könül sızlamasın qoy intizarda, –
Gələnlər, gəlməyir dünyaya bir də!..

1970

Hacıkənd, Sarı yal, hardasınız siz?
Hardasan, hardasan, Armudlu bulaq?
Mən deyib-gülmədim dünyada sizsiz,
Dururmu o meşə, dururmu o dağ?

Dururmu göy tala? Bizim boz çinar
Yenə kölgəsini ora salırmı?
Yaddaşdan silinməz dostluq, etibar,
Məni keçənlərdən xəbər alırmı?

Sarı yal! Üstümə tök çiçəyini;
Yağdır yağışını son də, Hacıkənd!

Şeirim orda qoyub öz üroyini,
Sizindir yazdığım hər kəlmə, hər bənd.

Axıt sinəm üstədən, axıt suyunu,
Mənim köhnə dostum, Armudlu bulaq?
Göstər, ey boz çinar, görüm boyunu,
Qoy hicran çəkəsin sinəməzə dağ!

Belə bir qanun var, unutmayaq biz,
Vətənsiz yaşayan ölər vətənsiz!..

1970

DAĞ CİĞİRİ HAQQINDA ŞEİR

Bir cığırım dağlarda!..
Yollarımda al günəş,
Yollarımda duman, çən...
Gah dərəyə enirəm,
Gah çıxıram düzə mən!
Dağlarda tufan qopub,
Od tökəndə ildırım,
Buludların yaxası
Olanda şırım-şırım,
Səs çatmaz zirvələrdən
Gəlir mənim soragım,
Başım göydə olsa da,
Yerdə durur ayağım!

Bir cığırım dağlarda!..
Üstümdən köklük uçur,
Keçir durna qatarı.
Tufanda yol azanlar
Gəlirlər mənə sarı.
Bəzən gedir sinəmdən
Bir ağ quzu, bir çoban;
Bəzən də keçib gedir
Yollar yoran bir karvan!..

Bir yan taxıl zəmisini,
Bir yanda da göy çəməni.
Bildirçinin, turacın
Səsini heyranam mən!..
Pozulmasın deyərək
Üstümdəki bu calal,
Keşik çəkir havada
Daim mənə bir qartal!..
Bir cığırım dağlarda!..
Qüvvət alıb zamandan
Bir tükənmez əməldən,
Mən səfərə çıxmışam
Bu yerlərdə özəldən!
Bu yol asan deyildir,
Gizlətmiyəm, a dostlar,
Deyim sizə düzünü:
Burda atlar nal tökür,
Maral buynuzlu kəllər
Yerə qoyur dizini!..
Məni sellər uçurmaz,
Uda bilməz sıldırım...
Yandıra bilməz məni
Qəzəblənib ildırım...
Sanmayın ki, bir quşam,
Zirvələrdə süzürəm,
Torpağı sevdiyimdən –
Mən torpaqda gəziyəm!..
Mən dağlarda mahnıyam,
Cığır olmuş insanam.
Xoş arzular yolçusu
Bir əbədi karvanam!
Sərin suyam! Günəşəm!
Mənəm insan ümidi,
Mənəm insan pənahı.
Mənəm dağlar döşündə
Dumanlardan parlayan
Bu dağların sabahı!..

Bir ağ sapa bənzədib
Məni düşməyə heç zaman
Yığa bilməz olına:
Bir gündə min bir dəfə
Mən dolana bilərəm
Bu dünyanın belinə!..
Dağlarımdan ayrılıb
Getmə belə hər yana.
Mən dönürəm yenə də
Anam Azərbaycana!..

1969

QƏHRƏMAN AĞAC

Ağacın oyanmamış,
Əriməmiş dağda qar,
Torpağı qızdırmamış
Nə al günəş, nə bahar,
Yol üstündə ən gözəl
Ən sevimli bir ağac
Çohrayı çiçəklərdən
Öz başına qoydu tac!..

Yoldan ötür gedənlər
Bunu görüb şad oldu,
Qarlı, çovğunlu günlər
Könlüllərə yad oldu:
Sanki birdən çəkildi
Qışın ağır yuxusu,
Tutdu bağı-bağcanı
Çiçəklərin qoxusu!

Ağac özəl də baxdı,
Heyran oldu bu hala,
Daha da zینət verib
Hüsnündəki calala
Dedi: "Gəlin, insanlar!

Sizinkidir bu çiçək,
Sizinkidir başımda
Gördüyünüz bu ləçək!
Gəlin! Sizə verirəm
Dövlətimi, varımı,
Bu gün çiçəklərimi,
Sabah şirin barımı.
Gəlin, gəlin! Dünyada
Həmişə bahar olsun,
Qoy gözəllik, səadət
İnsanlara yar olsun!.."
Ağac belə söylədi...
Birdən əsdi küləklər,
Şaxta vurdu ağacı,
Soldu o şux çiçəklər.
Qış oynatdı son dəfə
Qılıncını havada,
Öldü gözəl o ağac
Bu dəhşətli davada!..
Yox, yox!.. Onu udsa da,
Qorxunc ölüm dumanı,
Unutmadı insanlar
Əsla o qəhrəmanı!..

1969

Göldə qayıq izi var:
Göldən insan keçmişdir!
Çöldə dəvə izi var:
Çöldən karvan keçmişdir!
Dağa bir cuna düşüb:
Dağdan duman keçmişdir!
Bağda yarpaqlar solub:
Bağdan xəzan keçmişdir!
Könlümdə güllər açıb:
Ordan canan keçmişdir!..

1969

TONQAL

–Şair, başın ağarıb,
Saçlarına düşüb qar,
Nə gözündə təbəssüm,
Nə üzündə gülüş var.
De, niyə pərişansan?!
– Yox, soruşma bunu sən,
Bu bir karvan yüküdür,
Çökirəm çiynimdə mən!..
Dünya, yaman çalxanır,
Dağılarsa təməli,
Od vurub yandırarsa
Onu bir namərd əli,
Düşün sən də, qardaşım,
Sən də düşün bir anlıq, –
Sönər bütün kainat,
Batıb gedər insanlıq!..
– Belə.. Ağır dərddi bu. –
Rəngin birdən saraldı,
Elə bil ki, üstünü
Boran aldı, qar aldı?!
– Çoxdandır ki, gözlərim
Yuxu nədir bilməyir,
İztirabdan, fikirdən
Ürəyim dincəlməyir!..
Dünya insan eşqinə
Nə sönür, nə dayanır.
Gecə-gündüz içimdə
Bir böyük tonqal yanır!..
Demə, başın ağarıb,
Gülüşün də donubdur:
O tonqalın külüdür
Saçlarıma qonubdur.
Mən getsəm də dünyadan:
Bəzən coşqun, bəzən lal,
Yanacaqdır şerimdə
Alovlanan o tonqal!

1968

* * *

Əgər gözüm kor olsa,
Baxaram dünyaya mən
Vidənimin gözüylə.
Əgər dilim lal olsa,
Danışaram zamanla
Bulaqların sözüylə.

Döyüşdə parçalansa
Bir dostumun ürəyi,
Ürəyimi verərəm!
Susuz, qorxunc səhrada
Ac qalsa bir göyərçin,
Çörəyimi verərəm!
Əgər günəş qaralsa,
Dönüb bir şama həmə
İşıq ollam insana;
Ulduzlara nur verib
Zülmətli gecələrdə
Kül ollam yana-yana...

Bir gün bu amal ilə
Əgər getsəm dünyadan,
Ağlamayın heç zaman...
Təki dünya var olsun!
Təki vicdan var olsun!
Təki amal var olsun!
Təki insan var olsun!

1968

PIRŞAĞI

Yayın avqust ayında
Gündüzləri təndir tək,
Gecələri elə bil
Bir cənnətdir Pirşağı!

EY BOZ ÇINAR, XAN ÇINAR

Bu dünyaya gələndən
Göz açıb seni gördüm,
Ey boz çinar, xan çinar!
Şair olub könlümü
Mən ancaq sənə verdim,
Ey boz çinar, xan çinar!
Gecələr ay doğanda,
Hüsnündəki yaraşlıq
Ömrümə yaraşıqdır;
Dan söküb, gün çıxanda
Üstündəki hər işıq
Gözlərimə işıqdır,
Ey boz çinar, xan çinar!
Keçmişləri ananda,
Xəyal çatır dadıma.
Nədəndirsə Nizami,
Vazeh düşür yadıma,
Ey boz çinar, xan çinar!
Sən bu qədim Gəncənin
Ən vəfalı yarısan,
Cən bizim babaların
Sınmayan vüqarısan,
Ey boz çinar, xan çinar!
Mən durduqca, sən belə
Daim gözəl olub qal.
Ölsəm, qəbrimin üstə
Bir qırmızı yarpaq sal,
Ey boz çinar, xan çinar!
Bir yarpaq sal... Orda da
Mən görüm işıltını.
Ey boz çinar, xan çinar!
Bir yarpaq sal... Orda da
Eşidim xışıltını,
Ey boz çinar, xan çinar!

* * *

Məşədə böyümüş nəhəng bir ağac,
Palıdlar içində yaşadı müdam.
Bir gün genişliyə duyub ehtiyac
Dedi: – Qoy məni də görsün hər adam.

Mənim də öz adım, şöhrətim olsun,
Kimdir bu məşədə tanıyan məni?
Hər eldə, obada söhbətim olsun,
Saxlayım kölgəmdə gəlib-gedəni...

Çıxaraq məşədən, bir səhrada tək
Yaşıl çəmənlə o saldı məskən.
Gün keçdi... Əsərkə güclü bir külək,
Ağacı qoparıb atdı kökündən.

Mən isə düşündüm daim təlaşda:
Günah küləkdədir, yoxsa ağacda?

1967

İNSANLAR, İNSANLAR

Var üçün, dövlət üçün,
Ad üçün, şöhrət üçün
Qaraya ağ, ağa qara
Söyləməyin, insanlar, insanlar!
Özüme xoşdur deyib
Qəlbinizdə ədavət,
Üzünüzdə təbəssüm,
Başqasını siz bədbəxt
Eyləməyin, insanlar, insanlar!
Böhtan, yalan nədir, nə?
İnanmayın buna siz,
Qoy hər zaman, hər yerdə
Alınız açıq olsun,
Üreyiniz tərtəmiz!
Siz vicdana inanın,

Siz kamala inanın,
 Siz insana inanın,
 İnanın yaxşılığa,
 Ədalətə inanın,
 İnsanlar, insanlar!
 Səadət, həyatın
 Mənası zəhmətdədir,
 Siz zəhmətə inanın,
 İnsanlar, insanlar!
 Torpaq böyük nemətdir,
 Siz torpağa inanın;
 Axar suya inanın,
 Al günəşə inanın;
 Göy yarpağa inanın,
 İnsanlar, insanlar!

Əlimizlə qurulan,
 Böyük calalımız var,
 Bu calala inanın,
 İnsanlar, insanlar.
 Günəşdən daha parlaq,
 Gözəl amalımız var,
 Bu amala inanın,
 İnsanlar, insanlar!..

QAQRA ŞEİRLƏRİ

QARA DƏNİZƏ SÖZÜM VAR...

Sənsiz nə gündüzüm var,
 Nə də ki, gecəm mənim,
 Qara dəniz!
 Yalnız səndə cəm olub
 Fikrim, düşüncəm mənim,
 Qara dəniz!
 Xəzərimə qardaş ol,
 Üreyimə sirdaş ol,

1958

Qara dəniz!
 Günəş olub axşamlar
 Qoy sinəndə batım mən,
 Ulduz olub gecələr
 Dalğalarda yatım mən,
 Qara dəniz!
 Durna olub səhərlər
 Qoy üstündə süzüm mən,
 Sona olub daima
 Sularında üzüm mən,
 Qara dəniz!
 Şair sözü düz gərək...
 Dinlə mənim sözümü;
 Qocalsam da hələ var
 Üreyimin dözümlü;
 Aclıq qılınc çəkəndə,
 Gün olub ki, səhərdən
 Qəndə,
 Duza,
 Çörəyə
 Növbəyə durmuşam mən...
 Amma heç vaxt, heç yerdə
 Sədaqətə, dostluğa
 Mən növbəyə durmadım,
 Özgeyin qismətinə
 Mən əlimi vurmadım,
 Qara dəniz!
 Ömrümdə göz dikmədim
 Bir kəsə sərvətinə.
 Mən paxıllıq etmədim
 Dostumun şöhrətinə,
 Qara dəniz!
 Şair olmaq ağırdır,
 Bunu indi bilmişəm,
 Heyran olub hüsnünə
 Sahilinə gəlmişəm,

Qara dəniz!
 Qayaları titrədən
 Tufanını ver mənə,
 İldırımlar oynayan
 Dumanını ver mənə,
 Qara dəniz!
 İnsanların qaynağı
 Limanını ver mənə,
 Qara dəniz!
 Sakit duruşundakı
 Qüvvətini ver mənə,
 Dalğalarda gördüyüm
 Cürətini ver mənə,
 Qara dəniz!
 Bu tükənmək bilməyən
 Dövlətini ver mənə,
 Qara dəniz!
 Dərdlərə dərman olan
 Hikmətini ver mənə,
 Qara dəniz!

DƏNİZ QARTALI

Dünyaya bir qartal gəldi dənizdə,
 Tufanlar qoynunda o yaşa doldu.
 Sonra darlıq etdi ona dəniz də,
 Əfsus! Tufanlarda o həlak oldu!

Dünyada, dənizdə etibara bax,
 Çetindir zamanın işini bilmək!
 Yox, yox! Bu gözəldir, gözəldir ancaq
 Tufanda doğulub, tufanda ölmək!..

1965

OVCUMDA BİR DAŞ VARDIR...

Ovcumda bir daş vardır...
 Zümrüd kimi, sevdiyim
 Bir dilbərin gözü tək.
 Mən bu daşa baxıram:
 Saçlarımı darayır
 Sahildəki xoş külək.
 Mən bu daşa baxıram:
 Daşımdakı al günəş,
 Daşımdakı asiman!
 Xəyalımda, özizim,
 Nə sən varsan bu zaman,
 Nə də ki, bir başqası...
 Aləmi unutmuşam,
 Ovcumda daş deyildir,
 Mən dənizi tutmuşam!

1965

BULUD

Dağda meşələrə çökən sükut
 Gəlib ağır-ağır bir topa bulud
 Durdu göy üzündə...
 Günəş qaraldı,
 Dəniz də büsbütün başqa rəng aldı.
 Bulud yuxarıdan baxdı dənizə:
 – Nəhəng bir gəmi tək mən üzə-üzə
 Gəzirəm göyləri...
 Haraya getsəm,
 Hansı bir torpağı məskən də etsəm
 Yənə də doymuram!..
 Həyatım şəndir,
 Dünya başdan-başa mənə vətəndir!..
 Sən isə qaynayıb daşsan da bəzən,
 Heç zaman, heç yerə uça bilməzsən.

1965

Səndə görməmişəm belə istedad,
 Təbiət dənizə verməyib qanad!..
 Dəniz baxdı ona... Susdu bir ara;
 Sonra da, özünü çırpdı daşlara:
 –Dayan! Sözlərini saxla sən barı,
 Sən mənim sayəmdə qalxdın yuxarı!
 Sən mənənsən,
 Mən də sən!
 Bu, bir vəhdətdir,
 Bu mənə, bu vəhdət böyük hikmətdir!..
 “Sən – mənənsən?! Mən də sən?!
 Sözüne bir bax:
 Gəl, meni eyləmə əldə oyuncaq!
 Əgər, belədirsə, söylə görüm, sən
 Bəs niyə göylərə qalxa bilmirsən?
 – Qalxa bilməsəm də göylərə bir an,
 Mən heç də mənasız deyiləm, inan?
 Göydə yox, yerdə də olsaq belə biz,
 İnsana xidmətdir hər məqsədimiz!
 – Sən mənə dərs vermə! – hirslandı
 bulud, –
 Mənə tay olmağı büsbütün unut!..

Bulud, uçub getdi...
 Dəniz qaldı tək,
 Daha qalxammadı o, əvvəlki tək.
 Uddu qəzəbini...
 Ağır olsa da
 Əzəldən bir qanun var bu dünyada:
 Nadanla söhbətə, bil, girişsən sən,
 Axırda qiymətdən özün düşərsən!..

1965

NAZİM YADIMA DÜŞDÜ

Dağların dağa bənzər!
 Yanıq bağrın nə qaradır,
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!
 Aç dərini mənə söylə,
 Qəlbindəki nə yaradır!
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!
 O, burada oturardı...
 Dirşəkənib bax, bu daşa,
 Eyləyərdi bu göylərə,
 Bu yerlərə hey tamaşa.
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!
 Ürəyində Anadolu...
 Bir də dünya çiçək-çiçək.
 Yorularmı xəyallardan
 Vurgun şair, vurgun ürək?
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!
 Sən dalğalı... Mən pərişan...
 İki canda bir canıq biz,
 Heç olarmı buna dözmək:
 Sən Nazimsiz, mən Nazimsiz!
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!
 Sularını sargı edib
 Qoy yaramı bağlayım mən,
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!
 Baş qoyaraq dizlərinə
 Qoy doyunca ağlayım mən,
 Qara dəniz!
 Qara dəniz!

1964

I

Bu gecə şaqşaraq çalxandı dəniz
Sahildə dağlarla döyüşdü sular.
Seyr etdik maraqla bu aləmi biz,
Və dedik: "Dənizdə böyük qüdrət var!.."

İndi sular olmuş sahilə həmdəm,
Tufan bir aləmdir, sükut bir aləm!

II

Mən isə düşündüm sahil uzununu,
Çarpışdım həmişə boranla, qarla;
Bəs şair necədir? Soruşdum bunu,
Soruşdum özümdən bir intizarla.

Alıb pəncəsinə bu kainatı
Uçanda göylərə qüdrətlə ilham,
Birdən dağılırsa oğər būsətı,
Onu seyr edərmı, söylə bir adam?!

Yox, mənim ilhamım! Sən enmə yerə,
Daim qartal olub ucal göylərə!..

1964

GÜNƏŞ, DƏNİZ VƏ İNSAN

Yanıb göy üzündə bir özəmətlə
Günəş axşamçağı batdı sularda.
İnsan gördü bunu... Baxdı hörmətlə,
Qızardı lələ tək bu an sular da!
Dəniz yırgalandı üzündə vüqar,
Dedi: – Məndə çıxıb, məndə batırsan.
Nə olsun günəşsən, böyük adın var,
Hər gecə gələrək məndə yatırsan.
Mən səndən nəhəngəm!..
Günəş dinmədi,

Onun sözlərindən heç diksinmədi.
Qəlbində yenə də hörmət, ehtiram
Söylədi Dənizə o, aram-aram:
– Özünü hamıdan qüvvətli sanma.
Mənim qabağımda sən lovğalanma.
Əzəldən hər kəsə bir qüvvət olur,
Özüne, özgəyə məhəbbət olur.
– Səndə də qüvvət var? – Söylədi Dəniz...
– Gəl dostum, bu haqda danışmayaq biz
Mən işıq saçaraq bir an yanmasam,
Göylərin üzündə alovlanmasam,
İnan ki, dağılıb gedər bu həyat,
Sənər başdan-başa böyük kainat!..
O zaman dönərsən sən də bir daşa,
Eyləməz hüsnünə heç kim tamaşa;
Üzməz sularında əsla bir gəmi,
Şöhrətin yayılıb gəzməz aləmi;
Buz kimi üstünə yığılar duman,
Suda balıq olmaz, quruda insan!
Dəniz qürrolənib yenə özüne
Dedi: – İnanmıram sənın sözüne.
Bunlar əfsanədir!
Ta yaranışdan
Olmuş mənim adım dillərdə dastan.
Qocaman dağları uçurmuşam mən!
Günəş gülümsədi göy ləpələrdən:
– Yamanca inadsan!.. Söylədi ona.
Sonra da üzünü tutub insana
Soruşdu: – Ey insan! Danış görüm sən,
Sən mənim bəremdə nə fikirdəsən!
Ümman sahilində dönüb ümmana
İnsan səcdə edib söylədi ona:
– Günəş, qadir Günəş! Bu, bir söhbətdir,
Hər telin dünyada bir səadətdir!
Parla, işıq saçıb parla hər zaman,
Sənsiz nə dəniz var, nə də ki, insan!

1965

BİR CİĞİR İSTƏYİRƏM MƏN...

Ən yüksək zirvəyə qalxmaq üçün mən
Bir cığır istədim ömrüm uzun.
Yorulub yollarda qalsam da bəzən
Qoy onun heç yerdə olmasın sonu.

Bir cığır istədim... Qoy düşsün yolum
Dərin dərələrdən, sıldırımlardan.
Əgər zülmət olsa sağım və solum,
Mən tutub gedərəm ildırımlardan.

Bir cığır istədim... nə dövlət, nə mal,
Olmadı dünyada amalım mənim.
Nədir asfalt üstə duran bir calal?
Boz daşlar, qayalar olsun məskənim!

Keçim o yerdən ki, keçməyib bir kəs,
Məni qorxutmayırlar ölüm də, qan da.
Otaqda gül bitir, çinar yetişməz,
Batsa da, qoy gəmim batsın tufanda!..

Mənsəb axtarmıram!.. Sevirəm ancaq
Ağır zəhmətlərin şöhrətini mən!
Gəzmirəm əlimdə iti bir bıçaq
Özüm öz dostumu vuram kürəkdən.

Görürsən, adam var, doymayıb gözü, –
Nə versən, ötürür nəhəng balıq tək!
Ancaq özündədir ən şirin sözü,
Qeybət torbasıdır köksündə ürək.

Aldığı yalandır, satdığı böhtan,
Her şeyi o qurban verir şöhrətə!
Onun üreyində, sözündə, inan,
Nə xalqa hörmət var, nə də sənətə!

Uzaq, bir çirkəbdən, qeybətdən uzaq!
Quşqonmaz bir cığır istəyirəm mən!
Qoy olsun sirdaşım qartallı bir dağ.
Baxım bu dünyaya ön uca yerdən!

Baxım insanlara, baxım otlara,
Baxım dənizlərə, tər çiçəklərə!
Baxım durna süzən ağ buludlara,
Baxım başsız gözən sərt küləklərə!

Dinləyim hər çayın, quşun səsinə,
Mən yerdə doğuldum, yerə bağliyam!
Dinləyim zamanın xoş nəfəsini,
Mən insan adlandım! İnsan oğluyam!

Göylərin dilini elə bilim ki,
Bu ay da, ulduz da həmdəyim olsun!
Ürəkdən sevinib elə gülüm ki,
Qəmsizlik əbədi bir qənim olsun!

Döyüşdə heç kəsənmə ummayım aman,
Şərə düşmənlə olum, xeyrə havadar.
Köçümü dünyadan sürdüyüm zaman
Qoy mənə bir cığır qalsın yadigar!..

Danış, Qara dəniz! Nə deyirsən sən?
Dünyadan bir cığır istəyirəm mən!

1965

DƏNİZ YANMADI

Mənsəbdən, şöhrətdən sərxoş bir adam,
Dəniz sahilinə gəldi bu axşam.
O baxdı dənizə... Dəniz yenə lal,
Durmuşdur hüsnündə böyük bir calal.
Durmuşdur torpaqdan, göydən xəbərsiz,
Üstündə nə bulud, nə duman, nə sis.

– Bu nədir? Heç mənə məhəl qoymayır,
Deyəsən, bu hərif məni saymayır?!
Sanki yumruq basdı o, ağızlara,
Sanki imza atdı o, kağızlara,
Çarpdı harın-harın köksündə ürək:
– Od vurub dənizi yandırmaq gerek!..

Dənizə od vurmaq?! Mən baxdım ona,
Və güldüm bu sözün puç olduğuna!
O isə durmuşdur... durmuşdur, bəli,
Havada oynadı qəzəbdən əli.
Sanki yumruq basdı o, ağızlara.
Sanki imza atdı o, kağızlara.
Çarpdı harın-harın, köksündə ürək:
– Od vurub dənizi yandırmaq gerek!

Oxucum, qərribə gəlsə də sizə,
O, kibrit yandırıb atdı dənizə.
Dəniz alışmadı, dəniz yanmadı,
Dalğalar içində alovlanmadı.
O, gördü bu halı, baxdı heyrətlə:
– Tez məşəl getirin! – dedi dəhşətlə.
Sanki yumruq basdı o, ağızlara,
Sanki imza atdı o, kağızlara.
Çarpdı harın-harın köksündə ürək:
– Od vurub dənizi yandırmaq gerek!

Məşəl gətirdilər... Məşəli aldı,
Özünü hünərlə o, suya saldı.
Yenə də, yenə də dəniz yanmadı,
Dalğalar içində alovlanmadı,
O özü boğulub qaldı sulara,
Buna qəh-qəh çəkib güldü sular da!..
Harınlıq eləmə!.. Düşünsən bir az,
Od vurub dənizi yandırmaq olmaz!..

DAMCILAR

I

Durmuşam sabildə... Dənizdə tufan,
Damcılar sıçrayır yanaqlarıma.
Baxdım damcılara...
Qəlbimdən bu an

Bir şeir süzüldü dodaqlarıma
Yox, yox! Süzülmedi.
Göz yaşım ilə mən
O şeiri yazaraq verirəm sizə.
Oxuyun siz onu!.. Bilirəm hökmən
Sadiq dost olacaq o, qəlbinizə!

II

Leysan tək yağmadı başıma şöhrət,
Hər şey damcı-damcı verildi mənə.
Düşməndə kin gördüm, "dostda" xəyanət,
İnandım mən ancaq zaman deyənə.

Zaman! Adil zaman! Cəld tərpen bir az,
Tülkülər gözməsin yuxarı başda!
Yətər, bu dərdlərə tab etmək olmaz,
Ürək yox, inan ki, əriyər daş da!..

Qoy şər yeriməsin xeyirin üstə,
Nəmərd mərd olana çəkməsin qılınc!
Yaman şad olmasın, yaxşı da xəstə,
Namus sayılmasın insana qaxınc!

Oğru oxumasın doğruya meydan,
Çaxsın ildırım tək qoy haqqın səsi!
Daim şöhrət olsun dünyaya vicdan,
Cansız can versin onun nəfəsi!..

Ədalət və namus yar olsun bizə,
Hər kəs hüneriylə yetsin şöhrətə!
Yaltaqlar ox kimi girməsin gözə
İnsan səcdə etsin hər an zəhmətə!..

Yox, unut, şairim, unut sən bunu,
Sən də çalxalanıb gurla, ey dəniz!
Çox asan zənn etmə həyat yolunu,
Enişlər, yoxuşlar az görmədik biz!

Çalxalan, ey dəniz! Çalxalan, gurla!
Qoy gəlsin damcılar üstümə sarı.
Qoy insan yaşasın daim qürurla,
Damcılar olsa da ömrünün yarı!..

Çalxalan, ey dəniz!.. Çalxansın zaman,
Damcılar özü də bir qənimətdir.
Tələdən şikayət etməirəm, inan,
Belə bir həyat da bir səadətdir!..

GÜNƏŞ BATIR...

Günəş batır... yenə də
Qan tökülür sulara,
Seyr etdikcə mən bunu
Çəkilir qəlbim dara.
Xəyalımdan getməyir,
Bir yenilməz qəhrəman;
Sağ əlində avtomat,
Köynəyi qan, alnı qan.
Üsyan edir yadlara,
Qolundakı zəncirə,
Üsyan edir aclığa,
Üsyan edir təhqirə!..
Günəş batır... yenə də
Qan tökülür sulara,

Oturmuşam sahilə
Sinəmdə min bir yara.
Sanki özgə deyildir,
Dönüb bir gənc əsgərə
Düşməne hücum çəkib
Mənəm girən səngərə.
Elə bil ki, mənimdir,
Parçalanan o ürək,
Mənimdir qan boyalı,
Geymədiyim o köynək!..

1965

AZƏRBAYCAN

Qabağında Qara dəniz,
Ürəyimdə dəli Xəzər;
Ayrılarq bu yerlərdən
Könlüm yenə uçub gəzər
Öz obamı, öz elimi
Dinləyirəm içimdə mən
Öz nəğməmi, öz dilimi.
Qabağında Qara dəniz,
Dağlar ağ yelənli at!
Tufanlara sinə gerib
Qağayılar çalır qanad.
Sular dəyib boz daşlara
Bir andaca dönür geri.
Ayrılmırlar heç dənizdən
Sevsələr də sahilləri!..

Alovlanır yanır sinəm,
İçim dəniz, çölüm dəniz;
Ürəyimdən elə bu vaxt
Nələr keçir, ah, bilsəniz!
Vulkan olsam, sensiz sönnəm,
Hara getsəm sənə dönnəm.
Bir ildırım olsam əgər.

Dağlarında çaxaram mən.
 Ya bir sərin bulaq olsam
 Düzlərində axaram mən.
 Nə ağırdır həsrət, aman!
 Elim, obam Azərbaycan!
 Qabağında Qara dəniz,
 Gözlərimdə aylı gecə,
 Xan Arazın ısıltısı,
 Qulağında Gəncə çayı.
 Çınarların xışıltısı,
 Düzlərində çiçək deyil;
 Gözlərimdir baxır sənə;
 Sənəndəki külək deyil,
 Sözlərimdir nəğmə olub
 Dodaqlarda gəzir yənə.
 Qəlbim vurmaz sənsiz bir an,
 Elim, obam Azərbaycan!
 Qabağında Qara dəniz,
 Kimlər gəldi, kimlər getdi
 Bu sulara baxa-baxa!
 Dünya yaman çalxanır ey!
 Ömür –qayıq,
 Zaman –dalğa!..
 Qabağında Qara dəniz,
 Düşündükcə bu gün səni
 Məst eləyir fikirlərin
 Rəngi məni,
 Ətri məni.
 Yaşadıqca sənə olum
 Ölsəm belə sənə ölüm,
 Ürəyimdə budur arzum;
 Bir yanımda dəli Xəzər,
 Bir yanımda xan Arazım,
 Baş ucumda bizim çinar...
 Bundan gözəl söylə, nə var?
 Qoy bir olaq biz hər zaman,
 Elim, obam Azərbaycan!..

PALMA

Qaqrada bir palma var,
 Açmışdır o çətrini.
 Unudaraq bu gün mən
 Çiçəklərin ətrini
 Dayanıb baxdım ona.
 Dedim: – Palma, nədən sən
 Daim belə şax durub,
 Uzun ömür sürürsən?!

Palma dedi: – Əzizim,
 Dəyişdikcə bu ruzgar,
 Yayda məni gün döyür,
 Qışda isə külək, qar.
 Ancaq mən sarsılmıram!
 İlin heç bir çağında
 Mən başımı əymədim
 Bir kəsin qabağında.
 Tanımadım dövlət, mal,
 Bilmədim nədir şöhrət,
 Heç kimin yanında mən
 Çəkməmişəm xəcalət.
 Sevdiiyim gözəllikdir!..
 Nə dərdim var, nə qəmim;
 Gündüz insan, gecə ay
 Olur mənim həmdəyim.
 Torpağa arxalanıb
 Dolandırdım özümü,
 Özgenin kölgəsinə
 Mən dikmədim gözümü,
 Belə məğrur yaşadım!..
 Vüqarı sınısa əgər,
 Çürüyüb öz içindən,
 İnsan məhv olub gedər!

ƏLVİDA, QAQRA!

Əlvida, gözəl Qaqra!
Həmişə yaşıl olan
Dağlarına əlvida!
Ətrindən məst olduğum
Mandarini sapsarı
Bağlarına əlvida!
Əlvida, gözəl Qaqra!
Ellərimə bənzəyən
Ellərinə əlvida!
Bağçaların bəzəyi
Biri qızıl, biri ağ
Güllərinə əlvida!
Hər şeydən çox sevdiyim,
Budaqları sallanan
Palmalara əlvida!
Süfrələrin zینəti
Şorablara əlvida!
Almalara əlvida!
Əlvida, gözəl Qaqra!
Gecələr dinlədiyim
Sükutuna əlvida!
Bir qoyun sürüsü tək
Yamaqlara yığılan
Buluduna əlvida!
Dənizlərin gözəli,
Qara dəniz deyilən
Dənizinə əlvida!
Suların üzündəki
Gümüşünə əlvida!
Xoş sözüne əlvida!

1965

KOKTEBEL ŞEİRLƏRİ

SEVGİLİM

Otağında dəniz ətəri,
Yatağında dəniz ətəri,
Göy sulara yaxalanan
Bədəninin, tellərinin
Ətridir bu, sevgilim!
Dalğaları yarıb üzən
Gən sinənin, əllərinin
Ətridir bu, sevgilim!
Sən bir qızıl balıq kimi
Üzən zaman dalğalarda,
Qırmızı bir rəngə çalır
Elə bil ki, dalğalar da!
Dəniz səndən ətir alır
Sən dənizdən, sevgilim!
Ayrılmayır bu al günəş
Bir an sizdən, sevgilim!
Gözlərində məskən salıb
Gecə-gündüz dəniz özü,
Sənin şirin nəğmələrin
Ləpələrin olub sözü
Qoy var olsun Koktebeldə
Qara dəniz, bir də insan,
Sevgilim!
Göy tepələr, bu boz dağlar,
Bu məhəbbət, bu xoş dövrən
Sevgilim!

1967

KOKTEBEL

Üç tərəfin boz dağlardır,
Qabağında Qara dəniz –
Mavi gözlü pəncərə,
Koktebel!

Pəncərədən dan sökülür
Pəncərədən gülür həyat,
Biz baxırıq səhərə,
Koktebel!

Pəncərədən şər qarışır,
Qızıl telli günəş batır,
Pəncərədə doğur Ay,
Koktebel!

Sahillərdə kimsə olmur,
Qışqırıb qağayılar
Sularda salmır haray,
Koktebel!

Göy bağlara, bağçalara,
Uzaqdakı təpələrə
Çökür gözəl bir sükut,
Koktebel!

Parladıqca ağ ulduzlar
Nə dağlarda duman olur,
Nə göylərdə bir bulud,
Koktebel!

Doğma Krım torpağında –
Sənin cənnət qucağında,
Qəşəng olur gecələr,
Koktebel!

Könlüm uçub yuvasından
Vəhşi bir çöl bülbülü tək
Ağaclarda gecələr,
Koktebel!

Gündüzünün bir hüsnü var,
Ay çiməndə dalgalarda
Gecənin də bir hüsnü,
Koktebel!

Ölməyəm mən bir də görsəm,
Qara dağı, Filbaşını,
Bu növrəgi, bu günü,
Koktebel!
Koktebel!

1967

* * *

Koktebeldə bir dağ gördüm –
Kəpəz kimi haçadıl!
Koktebeldə bağlar gördüm –
Öz bağımıdır elə bil!
Qızıl qapı, Sehrli dağ
Yaranmışdır tamaşa;
Göz gördükcə baxmaq istər,
Az qalır ağılim çaşa!
Hər qayanın öz adı var,
Hər daşın da öz dərdi.
Dağ da qalır, daş da qalır,
İnsan gəldi-gedərdi!
Ürəyimdə insan qəmi,
Gəzdim neçə dağı mən.
Qara dəniz yatağından
Qopub axdı sinəmdən.
Yağma, yağış! Əsmə, külək!
İnciməsin Qara dağ,
Tale döyüb, zaman çəkib
Sinəsinə onun dağ,
O dağ deyil, bir kitabdır,
Qayalar da varığı.
Uzaq-uzaq zamanlardan
Gəlir onun sorağı.
Ürək soyuq daş olanda,
İtirməyib özünü
Bu dağlara həkk eləmiş
İnsan daim sözünü!

Mən bilirom öz dilim tək
 Qara dağın dilini,
 Mən bilirom hər ulduzun,
 Hər yarpağın dilini.
 Mən dağlarda şimşəklərlə
 Öz dilimdə danışdım.
 Burda əsən küləklərlə
 Sanki çoxdan tanışdım.
 Könlümdə bir qala qurdu
 Bu qardaşlıq, məhəbbət,
 Dənizdəki bu fırtına,
 Dağlardakı özəmət!

1967

LEYLA

Qanlı döyüş zamanı
 Burda bir qız görmüşdüm:
 Adı Leyla!
 Özü Leyla!
 Sözü Leyla!
 Gözü Leyla!
 İsti, tozlu yolları
 Gözdikcə ayaqlarım,
 Susuzluqdan partlayıb
 Yanırdı dodaqlarım.
 Hissəməz dayanmışdı
 Kənddə, yolun içində,
 O, hey bizə baxırdı
 Sevinc, maraq içində.
 Çiynimdən avtomatı
 Əlimə alıb həməni,
 Ondan su istədim mən.
 Qız qaçdı evə sarı...
 Əlində bir kasa su,
 Sonra da geri döndü.

Baxdım ona, ürəyim
 Şiddət ilə döyündü.
 – Alın, için – deyib o,
 Kəsən verdi mənə.
 Mən gah kasaya baxdım,
 Gah da onun üzünə.
 Soruşdum: – Adın nədir?
 – Adım, Leyla! – dedi qız.
 Düşündüm: toplar susar,
 Bir gün gülər baxtımız!

Qızınsa gözlərinə,
 Nədənirsə, bir anlıq
 Çökdü acı bir kədər.
 Çökdü sanki qaranlıq.
 Özü də hiss etmədən
 Əlimi əlinə aldı,
 Qəlbinin hərarəti –
 Mənim əlimdə qaldı.
 – Getmə, – dedi, – uzağa.
 Qal burada, amandır,
 Bu döyüşlər yamandır!
 – Yox, yox... Qala bilmirəm...
 Getməliyik indi biz,
 Qabaqda düşmənlərdir,
 Arxada Qara dəniz.
 Biz ayrıldıq o gündən,
 Döyüşlər yetdi başa,
 Bir qələbə günəşi
 Qondu torpağa, daşa.
 Mən yenə bura gəldim,
 Görmədim qızı ancaq.
 Ürəyimə sancıldı
 Qara saplı bir bıçaq!
 – Leyla! – deyib çağırıdım:
 Bağlar susdu, dinmədi.
 Bəlkə qara yellərin

Qurbanı oldu Leyla?!
 Ya da qanlı əllərin
 Qurbanı oldu Leyla?!
 Yerdə Leyla olmadı,
 Göydə Leyla olmadı.
 Tapılmadı gözəl qız,
 Alovların içində
 Soldu bizim arzumuz.
 Yox, Yox! Mənim şairimdə
 Yurd-yuva saldı Leyla,
 Krımdan bir yadigar
 Qaldı qəlbimdə Leyla!
 Qaldı qəlbimdə Leyla!

1967

* * *

Dünən göydən od yağdı,
 Bu günə yağış yağır.
 Yağış yağır narın-narın
 Boz dumana bürünmüş
 Şiş qayalı dağlara.
 Yağış yağır narın-narın
 Ağaclarda al – sarı,
 Yamyaşıl yarpaqlara.
 Dənizə yağış yağır,
 Yağış yağır torpağa.
 Yağış yağır yaxına,
 Yağış yağır uzağa.
 Yağış yağır bağcadakı
 Yenice qönçələnmiş
 Çiçəyimə, gülümə.
 İçimdə bir sərinlik var, –
 Elə bil çölə deyil,
 Yağış yağır könlümə!

1967

KÜLƏK ƏSİR DƏNİZƏ

Uzaqdakı dağlardan
 Külək əsir dənizə...
 Deyin, belə bir səhnə
 Tanışdır mı heç sizə?
 Təpələrdən, dağlardan
 Külək əsir dənizə!..
 Külək əsir dənizə...
 Nə dalğa, nə tufan var,
 Suyun üzü büsbütün
 Olubdur damar-damar...

Ancaq üç gün, üç gecə
 Çalxalanıb hey dəniz,
 Sahil ilə davada
 Nələr etdi, bilsəniz!
 Dəniz göydən asıldı
 Dalğalarla üç gecə!
 Sular çarpdı daşlara,
 Çarpdı üç gün: şaqşaraq,
 Əsdi qaya, əsdi dağ!
 Amma indi sularda
 Titredikcə bu külək,
Qoca dəniz dincəlidir
 Yatır körpə quzu tək!
 Dəniz yatır... Sanki o,
 Əsla nəfəs almıyır:
 Ayna sular qırılıb
 Qayalarda qalmayıb.
 Günəş gəzir dənizdə!..
 Suyun üzündə min rəng!
 Səma qəşəng! Yer qəşəng!
 Nə dalğa, nə tufan var,
 Suyun üzü büsbütün
 Olubdur damar-damar...
 Baxdıqca bu aləmə,
 Yandı sinəmdə ürək.

– Varmı, – dedim, – dünyada,
Varmı elə bir külək
Əsə 20-ci əsrə,
Əsə bizim zamana?!
Ağır toplar, raketlər
Susamaya al qana!
Gülə insan, gülə yer,
Gülə daim bu həyat,
Fırtınasız, tufansız
Daha xoşdur kainat!

1967

BOLQARISTAN ŞEİRLƏRİ

ƏSGƏR ÜRƏYİ

Ballada

Varnada günəş batır...
Dayanmışam sahilə,
Hava xoş, su da ilıq.
Dənizdə bir gül vardır,
Lalə kimi qırmızı,
Bir az da bağı yanıq.
Mən dənizə baxıram:
Uzaqlardan esən meh,
Saçıma çökür daraq.
Mən o gülə baxıram:
Qəlbimdə baş qaldırır
Tükənməyən bir maraq.
Yox, yox, bu gül deyildir:
Sanki qanlı bir ürək.
Üzür sahilə sarı.
Görkəmində mərdliyin
Basılmayan qüdrəti.
Bir də qəmi, qubarı.
O, sahilə gələrək,
Qayaların içində
Qabağımda dayandı.

– Söylə kimsən? – dedim mən.
O isə alovlandı
Suda şam kimi yandı:
– Mən sənə eləğlunam...
Unutmadım Kepezi,
Unutmadım Qoşqarı.
Bu suların altında
Tökülübdür üstümə
Bizim dağların qarı.
Vətən candan şirindir,
O, dayandı bu ara,
Dalğalandı dəniz də.
Mən də xəyala daldım:
Xeyallar da danışır
Bizim zamanəmizdə.
– Bəli... Vətən dedim mən...
Neyləyim ki, əllərim
Yetişməyir bir ona.
Məni düşmənlər güləsi
Bu dənizin qoynunda
Bulayıbdır al qana.
Səni görüb uzaqdan,
Suları yara-yara
Çıxmışam indi üzə.
Ölümün evi ucsun...
Məni həsrət qoyubdur
Bir dost, şirin sözə.
Yamanca narahatam...
Su altından edirəm
Yer üzünə tamaşa.
Yenə dünya çaxnaşır...
Yenə ölüm, yenə qan
Vəcdanlar dönüb daşa.

Amandır! Qoymayın siz
Parçalanıb ürəklər
Dənizlərə tökülsün.
Şər yenə qəh-qəh çəkib,

Qılınc alıb əlinə
 Xeyrin üstünə gəlsün!
 Sən şairdən... Əzizim.
 Qələm götür, yaz bunu,
 Yaz, eşitsin qoy hamı.
 Söylə bütün dünyaya:
 Hər şeydən yaman olur
 Ölülərin qiyamı.
 Günəş batdı uzaqda,
 Nədənə, susdu artıq,
 Danışmadı o bir də.
 Dalğalanan sulara,
 Sahildəki daşlara
 Çökdü qara bir perde.
 Mən yenə oturmuşam,
 Beynimdə dünya... insan...
 Oturmuşam yenə tək.
 Amma indi dənizdə
 Nə bayaqkı gül vardır,
 Nə də ki qanlı ürək!..
 İçimdə tufan qopdu,
 Sanki bu dəm ürəyim
 Oldu sinəmdə şan-şan,
 Baxdım heç kim deyildir:
 Öz qəlbimdir mənimlə
 Bu sahilə danışan!

GÜLLÜ DƏRƏ

Gören deyir bir cənnətdir
 Qazanlıqda Güllü dəre,
 Bolqarıstan, Bolqarıstan!
 Qızlar mahnı oxuyurlar
 Al gülləri dəre-dərə,
 Bolqarıstan, Bolqarıstan!
 Baxışlar saf, ürəklər saf,

1970

Əməllər saf, dileklər saf,
 Torpaq deyil, bir rüyadır
 Sanki aləm başdan-başa.
 Hər kiçik daş bir tarixdir,
 Hər mənzərə bir tamaşa!
 Bolqarıstan, Bolqarıstan!
 Hara baxsan, gül qoxuyur...
 Gül qoxuyur axan sular
 Gül qoxuyur şirin sözlər,
 Gül qoxuyur saf duyğular.
 Gül qoxuyur bu boz dağın,
 Gül qoxuyur göy yarpağın...
 Nə gözəldir bu cəlalın,
 Nə qəşəngdir bu növrəğin,
 Bolqarıstan, Bolqarıstan!
 Dünya tamam gülə batsın,
 Gülə batsın göy də, yer də!
 Dustaq olub ağlamasın
 Xoş arzular könüllərdə.
 Uzunburun toplar sussun!..
 Gözəl olsun daim həyat,
 Yas görməsin, qoy sevinib
 Gül qoxusun bu kainat,
 Bolqarıstan, Bolqarıstan!

1970

QIZIL QUMLARDA

Bolqarıstan...
 Qızıl qumlar...
 Odlu günəş...
 Qara dəniz...
 Dəstə-dəstə göy sular
 Səhər-axşam çimirik biz
 Çimir alman, çimir bolqar.
 Çimir çex də, fransız da;

Çimir oğlan, çimir qız da.
 Bədənimiz günde yanmış,
 Qollarımız polad kimi.
 Gəlir bəzən üstümüzə
 Boz dalğalar harın-harın –
 Şahə qalxmış bir at kimi.
 Bu qardaşlıq dənizində
 Birdir sözü insanların,
 Birdir fikri, hər arzusu,
 Gören gözü insanların,
 Saçlar qara, saçlar sarı,
 Olsa da bil:
 İnsan oğlu
 Öz eşqindən,
 Öz sözündən dönmə deyil...
 Qəlbi xain, özü xain,
 Fikri xain, sözü xain
 Olan da var, burda əlbət.
 O namərdlər nə dost bilir,
 Nə bir vicdan, nə sədaqət.
 Bəzən hara əsə külək
 Onlar ora dönmür dərhal,
 Nə söz qanır, nə də əmal!..
 Lakin həyat,
 Lakin zaman,
 Çalxandıqca zaman-zaman.
 Su üzündə köpük kimi
 Yox olurlar onlar, inan!..
 Çünki şər, xəyanətin
 Ömrü qısa, gözü dardır,
 Yalnız haqda, ədalətdə
 Bir ölməyən həyat vardır!..
 Çalxan sən də, gurla, çalxan!
 Çalxan yenə, Qara dəniz!
 Üstündəki göylər aydın,
 Özün gözəl, suyun təmiz!..
 Çalxan! Şərim bir quş olub

Məskən salsın göy sinəndə,
 Nə hikmətlər, nə mənalar
 Duydu könüm bu gün sənə!..
 Gəl dost olaq, alqışlayaq
 Qardaşlığı, bu ülfəti,
 Göy üzündə al günəşi,
 Yerdə bu saf məhəbbət!..

1970

YAYLIQ

Xəyalımdan getməyir
 Uca dağlar qoynunda
 Bir kiçik kənd – Almalıq.
 Orda mənə türk qızı
 Verdi o gün sevincə
 Bir ağ yaylıq – anmalık.
 O yaylığın üstündə
 Çəkmişdir rəssam əli:

Bir az torpaq,
 Bir az su;
 Bir al günəş,
 Bir ağ gül.
 Gören deyir: nə səfdir
 Sənətkarın əməli,
 Sənətkarın duyğusu!
 İllər keçib o gündən...
 Nə vaxt acıq yaylığı
 Tamaşa etsəm ona;
 Sanki baxır gözlerim
 Bərəkətli, bəxtiyar,
 Bir sevimli cahana...
 Otağıma tökülür:
 Günəş ətri, gül ətri...
 Qanadlanır ilhamım,
 Heç yorulmaq bilməyir,

Vurur sinəmdə ürək.
Dönüb bir gülüstana
Bolqarıstan torpağı
Könlümdə açır çiçək.

1970

BİR PALIDAM

YARPAQ

Çiynimə bir əl toxundu...
Yox, əl deyil, yaxşı bax,
Payızın son meyvəsi –
Qıpqırmızı bir yarpaq!

Mən yarpağa nəzər saldım:
Şaxta vurmuş, gün döymüş,
Çöhrəsi damar-damar.
Yerdən, göydən soruşdum,
Dedim səhər yeline:
– Burada nə hikmət var?
Deyin, nəçin bənzəyir
Yarpaq insan əlinə?

PƏNCƏRƏDƏN GÖRDÜM SƏNİ

Gözəl bir yay axşamıydı.
Küçəmizdən keçən zaman
Pəncərədən gördüm səni.
Yerişində həməni vüqar,
Kürəyində dalğalanan
Saç deyildi: – Bağçaların
Yaz qoxulu yasəmən!
Pəncərədən gördüm səni.
Pəncərədən gördüm səni...
Andım keçən günləri mən,
Uzaqlara uçdu xəyal.

Niyə hicran acı olur,
Niyə şirin olur vüsal?!
Heç nə batmır bu dünyada,
Heç nə batmır, bil, ey nigar.
Hər buludda bir ildırım,
Hər sükutda bir tufan var?..
De, gördünmü sən də mənə?
Pəncərədən gördüm səni.

Pəncərədən gördüm səni...
Mənə elə gəldi bu an,
Bir gün ölüm çəksə qılınc,
Köçüb getsəm bu dünyadan,
Bircə ovuc torpaq olsam,
Səmada bir gümüş ulduz,
Ağacda bir yarpaq olsam,
Məhəbbətin gözləriylə
Batan gündə, doğan ayda,
İnan, səni görəcəyəm!
Durnaların qatarında,

Sakit göldə, axan çayda,
İnan, səni görəcəyəm!
Şimşəklərin işığında,
Göy səmada, boz buludda.
İnan, səni görəcəyəm!
Özgülərin söhbətində,
Ağ çiçəkdə, yaşıl otda,
İnan, səni görəcəyəm!
Biz əbədi olmasaq da.
Ölüm bizdən öc almayır.
Bu dünyada əzəl başdan
Bir məhəbbət qocalmayır!
Eşitdinmi mən deyəni?
Pəncərədən gördüm səni.
Pəncərədən gördüm səni...
Yox, yox! Yeter, sevimli yar,
Bu söhbətlər kimə gerek?

Hələ varıq... Ömrümüzün
 Qoy barını dadsın ürək!
 Hələ varıq... Biz qalınayaq
 Həyatdakı bir ləzzətdən,
 İnsanlığın ilk zineti
 Acı, şirin məhəbbətdən.
 Gəl, unutma məni bir də;
 Baxım sənin yerinə,
 Baxım sənin gülüşünə,
 Baxım sənin duruşuna.
 Gözlərinin işığından
 Sən işıq ver gözlərimə,
 İnsan ətri, həyat ətri
 Qonsun mənim sözlərimə.
 Hər gün gəl keç küçəmizdən,
 Abad olsun söz gülşəni.
 Qoy car çəkib deyim mən də:
 Pəncərədən gördüm səni!
 Pəncərədən gördüm səni!

1967

BİR PALIDAM

Tufan yıxmaz, yel uçurmaz
 Bir palıdam! Dayanmışam
 Bu dağların qucağında.
 Dünya görmüş bir dünyayam,
 Sönməyən bir alovam mən.
 Ataların ocağında!
 Hər budağım min budaqdır!
 Kök ataraq zaman-zaman
 Yayılmışam sağa-sola.
 Mən döyüşlər şahidiyəm!
 Ordulara sinə gərüb
 Sərkərdələr saldım yola.
 Od püskürdü, alov tökdü,

Çəkdim bəzən qılıncını
 Başım üstə ildırımlar,
 Alammadı girdabına,
 Baxdı mənə həris-həris
 Dərin, qorxunc sıldırımlar.
 Titrəmədim! Sarsılmadım!
 Yem olmadım aslanlara,
 Ömür sürdüm cəsarətlə.
 Sadiq oldum bu torpağa
 Pozulmayan bir ilqarla,
 Bir əbədi məhəbbətlə.
 Bir yanımdan Araz axır,
 Bir yanımdan dəli Kürüm,
 Xəzər coşur ürəyimdə.
 Dağlarımın, çöllərimin
 Ətri vardır, suyu vardır
 Mənim halal çörəyimdə.
 Məh əsdikə sərin-sərin
 Pıçıldaş yarpaqlarım
 Nəğmə deyir öz dilində.
 Onlar mənim övladımdır!
 Hər kəs belə xoşbəxt olsun
 Öz yurdunda, öz elində.
 Budaqlarım çadır kimi...
 İsti gündə, soyuq gündə
 İnsanların pənahıdır.
 Xan Kəpəzdən doğan günəş
 Bu ellərin ümididir,
 Bu yerlərin sabahıdır!
 Mən tərlənlər oylağıyam!..
 Sənəm geniş bir meydandır –
 Şan-şöhrətdir bu hal mənə.
 Dörd yanıma alsa duman,
 Hər budağım, süngü olub
 Aman verməz bir düşməne!
 Məndən böyük, məndən kiçik
 Palıdlar var!.. Əzəl gündən

Baş əyməyib əsla yada,
 Bir-birinə qardaş deyib.
 Sədaqətlə, etibarla
 Yaşamışlar bu dünyada.
 Get, ey bulud! Sus, ey tufan!
 Baş qaldırıb yüksəklərə
 Qoy günəşə baxsın hamı!
 Qoy dünyaya zinet versin,
 Bir an belə pozulmasın
 Palıdların ehtişamı!
 Get, ey bulud! Sus, ey tufan!
 Qoy gülle yox, nəğmə qonsun
 Mənim yaşıl budağıma!
 Xəzan görüb tökülməsin
 Yarpaqlarım göz yaşı tək
 Mənim ana torpağıma...
 Tufan yıxmaz, yel uçurmaz
 Bir palıdam! Dayanmışam
 Bu dağların qucağında.
 Dünya görmüş bir dünyayam,
 Sönməyən bir alovam mən
 Ataların ocağında!..

1964

* * *

Qabağında kağız, qələm...
 Göy üzündə əzəmətlə
 Yaz qaldırıb buludlarda
 Öz ildırım bayrağını.
 Töküb yenə pəncərəmə
 Əvvəlki tək sədaqətlə
 Şaftalılar, gavalılar
 Çiçək dolu budağını...

Varaqlara baxıram mən,
 Mən baxıram sözlərimə,
 İnanmıram gördüyümə,
 İnanmıram gözlerimə.

Kağızlarda qələm deyil, –
 Gəzir sübhün küləkləri;
 Şər deyil bu yazdığım,
 Tökülübdür masam üstə
 İlk baharın çiçəkləri!

1967

* * *

Demə, bir də demə mənə:
 – Alın niyə qırıq-qırıq,
 Saçların da tez ağarmış?...
 Birçə dəfə haqq yolunda,
 De, səngərə yatdın mı sən?
 Durub xeyrin keşiyində,
 Şərə gülle atdın mı sən?
 Demə, bir də demə mənə:
 – Nədir səndə bu iztirab?
 Gözündəki bu dalğınlıq
 Üzündəki sonsuz əzab?
 Sən zamanın daş yükünü
 Çokmisen mi küreyində?
 Bəzən haqlı ola-ola,
 Öz sözünü öz əlinlə
 Boğmusan mı ürəyində?
 Görmürsən mi, car çəkərək
 Namus, vicdan deyənləri?
 Namusunu, vicdanını
 Mənsəb üçün, şöhrət üçün
 Çörək edib yeyənləri?
 Demə, bir də demə mənə:
 – Baxmayırsan əsla sözə,
 Nə evinə dəvət edir,
 – Nə gəlirsən özün bizə?
 – Dadmısan mı dar günündə
 “Dost” eləyən xəyanəti?
 Birdən-birə yoxa çıxan
 Onlardakı dəyanəti?

Əhdi yalan, sözü yalan
 İnsanlarla ömründə sən
 Heç üz-üzə durmusanmı?
 Qızarmayan üzlərinə
 Sən onların öz əlinlə
 Bircə şillə vurmusanmı?
 Demə, bir də demə mənə:
 – Bəs deyilmi bu dərd, qada?
 Başqasına can yandırıb,
 Sən özünü salma oda.
 Söylə görüm, yadımdamı,
 Arxa olub bir insanın
 Tutmusanmı sən əlindən?
 Yaxşı gündə, yaman gündə
 Ürək açan şirin bir söz
 Çıxıbdırmı heç dilindən?
 İnsanların fəlakəti –
 Fəlakətim olmuş mənim!
 İnsanların səadəti –
 Səadətim olmuş mənim!
 Sən gündə bir cildə girib
 Gəl nəsihət vermə yenə;
 Rəndələnmiş bu sözləri
 Demə, bir də demə mənə!

* * *

Bir yarpağam... Axşam çağı
 Yərə düşdüm budaqdan.
 Görüb məni yol üstündə
 Qayıdanda bulaqdan:
 – Külək salıb, – dedi bir qız,
 Sonra aldı əlinə,
 Qəlbi yandı intizarla.
 Baxdı payız yelinə,
 Sınəsinə basıb getdi...
 Seyrə dalıb mən bunu;

“Niyə bu qız pərişandır?” –
 Düşündüm yol uzununu.
 Yar yolunda hicran çəkib
 Bəlkə qalıb o, yalnız?!
 İndi məni görən kimi
 O gəncimi andı qız?!
 Yox, yox! O qız bilmədi heç
 Sevib onu uzaqdan,
 Yaxasına qonmaq üçün
 Məni külək salmadı,
 Özüm düşdüm budaqdan!

1964

* * *

Bir göyərçin daşa çırpıb
 Sındırırsa qanadını,
 Məlhəm qoyub yarasına,
 Qurtaracaq fəlakətdən
 İnsan onun həyatını.
 Əgər birdən tufan qopub
 Yol üstündə bir söyüdü
 Yıxsa yerə öz kökündən.
 Dünya görmüş qoca bağban
 Bel götürüb həməni gündən
 Başqa söyüd ekər orda,
 Bir vaxt keçər, salxım söyüd
 Dalğalanar havalarda.
 Dağdan axan bir bulağın
 Tutularsa gözü birdən,
 Əlləriylə açıb insan
 O bulağın tez gözüni;
 İlham alıb göyden, yerden,
 Gümüş suyun xoş səsiylə
 Ağaclara, çiçəklərə
 Söyləyər o, hər sözünü!
 Əgər birdən sönsə günəş,
 Dünya dönsə bir zülmətə

İnsan oğlu gecə-gündüz
Qatlaşıraq min zəhmətə,
Ömrün şirin yuxusunu
Boğa-boğa o, gözündə,
Yeni günəş yaradacaq
Bu sevimli yer üzündə!
Əgər insan ağlayarsa,
Əgər torpaq ağlayarsa,
Əgər zaman ağlayarsa;
Od püskürən ildırımlar,
Min illərin sarayında
Yandırarsa ağlımızın
Ağır təməl daşlarını,
Kim siləcək, ey insanlar,
Dünyanın göz yaşlarını?!

1967

MİRZƏ ŞƏFİ VAZEHİ OXUYARKƏN

1. GİRİŞ

Salam, Mirzə Şəfi, salam ey ustad!
Şairlər, çinarlar vətəni, salam!
Qəlbimi sökə də bu gün fəryad,
Mən sizdən alıram yenə də ilham.

Salam, Gəncə çayı! Salam, Hacıkənd!
Ey yaşıl meşələr, ey dağlar, salam!
Könlüm çoxdan olub bu yerlərə bənd,
Ey güllər, çiçəklər, ey bağlar, salam!

Tök öz salxımını, ey söyüd, yerə
Ey çinar, titrətmə budaqlarını!
Təbiət dalanda düşüncələrə
Ürəklər dindirər dodaqlarını!..
Gəlin yad eləyək Vazehi bir də,
Bu qədim Gəncədə – bu doğma yerdə!

Sus, ey uzaqlarda çaxan ildırım,
Xatırla bu axşam şairi sən də!
Göylərin döşündə açdığın şırım
Nə hisslər, fikirlər oyadır məndə!

O, şeirə baxmadı bir nazlı yar tok,
Söz onun əlində qılınca döndü.
Zülmətin bağrını deldi o şimşək.
Ona xor baxanın iqbali döndü.

Dinə balta çaldı, atdı Quranı,
Özüne din bildi daim insanı
O müftə qazanıb, müftə yeyənlər,
Mənəbə, şöhrətə şeir deyənlər
Hər zaman ona bir böhtan atdılar,
Vəcdanı, namusu pula satdılar!
Osa döyəclədi öz zamanını,
Gah Gəncə, gah Tiflis oldu məkanı!

Axşamlar dağlardan əsəndə külək
Çinarlar altında o dayandı tək.
Qəlbində ölməyən böyük bir amal,
Onu uzaqlara apardı xəyal.
Saz çaldı, oxudu öz nəğnesini,
Daşlar da eşidir şeirin səsini!..
Oxudu...
İndisə başqadır zaman,
Başqadır, bu dünya, başqadır insan.
Gəl, Vazeh, gəl, şair! Gəl öpüm səni,
Gəl indi seyr eylə, sən bu Gəncəni.

Nə Mirzə Yusif var, nə də axund var,
Gəncə başdan-başa olub lələzar!
Söylə, kim demişdir: başdan-binadan
Sən bədbəxt doğuldun bədbəxt, anadan?
Yalandır bu söhbət, yalandır bu söz;
Dünyanın qəlbinə saldığın o göz

Əsla sönməmişdir!..
 Sənə də bilməz,
 Günəş olan yərə qaranlıq gəlməz!
 Haqqı, ədaləti tapdayıb keçən,
 Dünyaya gəlməmiş dünyadan köçən
 Şairlər az deyil...
 Sən isə müdam
 Xoşbəxt bir sabahdan almısan ilham.
 İnsanlıq, ədalət oldu bayrağın,
 O uzaq illərdən gəlir sorağın!
 Sən də yoxsulluğun gəl at daşını,
 Tap öz Hafizəni – can sirdaşını!
 Bu dünya çıxdıqca yasdən-qaradan,
 İtmir yaradılan, batmır yaradan!..
 Gəlin yad eyləyək Vazehi bir də,
 Bu qədim Gəncədə – bu doğma yerdə!

2. ŞAİR VƏ AXUND

Kəc baxma, ey axund, kəc baxma mənə,
 Nədir gözlərimdə bu qəzəb, bu kin?
 Mən ki, heç uymadım sizlər deyənə
 Başqadır mənim də inandığım din.
 Demə, Mirzə Şəfi, at şeiri, sazı,
 Bağla ümidini axirətə sən.
 Bir zaman solanda ömrünün yazı
 Düşün, kim tutacaq sənin əlindən?!
 Söyləmə, ay axund, nədir bu şərab,
 Nədir gözəllərdə gördüyün bu naz?
 Ömür dedikləri sonsuz bir əzab,
 Hər yanda matəmdir, hər tərəfdə yas.
 Tənhalıq, sükunət deşir bağrımı.
 Başqa bir aləmə can atıram mən.
 Şəriət bilmədi mənim ağrımı,
 Əlimdən yapışan şərabdır hərdən.
 Alışıb şam kimi sönür ürəyim

Sənin görmədiyən zülmət içində
 Bəzən bir xəncərə dönür ürəyim
 Təriflər dediyin cənnət içində!..
 Danışma, ey axund!.. Kor olun sizi,
 Çünki kor etdiniz gözələrimizi!

3. MİRZƏ ŞƏFİ, MİRZƏ YUSİF VƏ TACİR

Mirzə Yusif

Paho, Mirzə Şəfi!.. Xoş gördük səni,
 Çoxdandır heç yada salmırsan mənə?
 Gəlmirsən, getmirsən?..

Tacir

Onda adətdir
 İnsanı çaşdıran addır, şöhrətdir.
 Şairlik belədir!
 Gələndə ilham,
 Ona həmdəm olur Nizami, Xəyyam.
 Bir də ki, gözəllər!

Mirzə Şəfi

Yox, inanın siz,
 Həmişə dilimin əzbərisiniz
 SİZSİZ darıxardım mən bu dünyada,
 Mümkünnü sizləri salmamaq yada?

Mirzə Yusif

Ah, yenə kinayə, yenə şikayət?!

Mirzə Şəfi

Belə başlanıbdır bizim hekayət,
 Gərək beləcə də o yetsin sona!

Tacir

Yeni darlıq edir bu Gəncə sana?

Mirza Şafi

Gəncə yox, zəmanə! Bu sifət, bu göz,
Hər gün eşitdiyim bu tikanlı söz,
Mənə darlıq edir... Elədir, bəli,
Mənə darlıq edir sizin gülməli
Bu iyrenc, bu saxta hərəkətiniz,
Dünyanın canında bir qurdsunuz siz!..

Mirza Yusif

Bunu eşitmişik... Söylə görək sən
Nə vaxt bu sözlərdən əl çəkəcəksən?!
Sataşma divana, sataşma bizə,
Əgər istəyirsən, gəl kölgəmizə
Sənə rütbə verək!

Tacir

Sənə pul verək,
Hara istəyirsən səni göndərək!
Gət göz İstanbulu, get göz Bağdadı.
Düşsün dildən-dilə Gəncənin adı!

Mirza Yusif

İstəsən Şiraza, Səmərqəndə get!

Tacir

Pul bizim, can senin!.. Kef çək, kama yet!

Mirza Şafi

Sağ olun, xəcalət verdiniz mənə,
Səxavət çuvalı açılıb yenə!
Belə adamsınız, onda xalqı siz
Neçin nadanlıqda məhv edirsiniz?

Çapxana düzəldin... Məktəblər açın...
Elmin işığını hər yana saçın!
Qoy hamı oxusun!.. Yazıqdır millət,
Onu pəncəsində boğur cəhəlet!

Tacir

O sənə qalmayıb!.. Sən unut bunu,
Bilmirsən millətin nə olduğunu!

Mirza Şafi

Mən yaxşı bilirəm! Ac qurd kimi siz
Onun var-yoxunu çapıb yediniz.

Mirza Yusif

Düzələn deyilsən!.. İnan ki, bir gün
Səni edəcəklər Gəncədən sürgün!..

Mirza Şafi

Sizsiz də mən bunu bilirəm özüm,
Tükənən deyildir məndəki dözümlü!
Ölsəm də, qalacaq mənim sənətim,
Gələcək dillərdə sözüm, söhbətim!..

4. İLK MƏHƏBBƏT

Bir ağ gülə baxa-baxa yandı Vazeh,
Züleyxanı andı Vazeh,
Yandı Vazeh!..

İlk məhəbbət... gözəl Gəncə, yaşıl eyvan...
Sindəndə, xəyalında daim tufan,
O, aylarla bu eyvanı seyrə daldı,
Züleyxaya şeir qoşdu, saz da çaldı!
Bir gün axşam o, baxanda bu eyvana, –
Qız sevincə bir qızılgül atdı ona.

Güldü onun gözlərində bütün varlıq,
Yerə-göyə sığışmadı bəxtiyarlıq!
Çox sürmədi bu səadət, bu eşq, aman,
Döydü zaman
O xan qızı... Bu bir Mirzə...
Eh, məhəbbət baxmır sözə!

Bir ağ gülə baxa-baxa yandı Vazeh
Züleyxanı andı Vazeh;
Yandı Vazeh!..

5. ŞAİRİN VƏTƏNİ

Hafiz Şirazdandır, mən də Gəncədən –
Dedi Mirzə Şəfi bir iftixarla. –
Çinarlar altında böyümüşəm mən
Burda sirdaş olub qışla, baharla...

Gəncə başdan-başa bağcadır, bağdır,
Sübhədək kəsilmir bülbülün səsi!
Bir tərəf arandır, bir tərəf dağdır,
Gözəldir suların hər tərəsi.
Min nemət yetirir bu yerdə torpaq,
Qızılgül, yasəmən tutub aləmi,
Günəşdən nur əmib açanda zanbaq
Unudur ürəyim qüssəni, qəmi.

Bədnuşun ətindən məst olur insan,
Bənövşə kolluqdan çağırır bizi.
Bəzən üstümüzü alanda duman
Güllərə açıraq ürəyimizi.

Nizami torpağı bir laləzardır.
Bu yerin öz şeiri, öz sözü vardır!
At sürüb Göygölə çox çıxmışam mən,
Dağlarda çiynimə qonubdur bulud!

Məşələr xəyalə dalanda hərdən
Məni öz qoynuna alıbdır sükut.

Başımın üstündə süzəndə qartal
Əyilib bulaqdan su içmişəm mən.
Qəlbimdə, beynimdə dəli bir xəyal
O dağdan, dərədən çox keçmişəm mən!

Enişdə, yoxuşda gördüyün hər iz
Dolanıb zirvəyə aparır səni.
Quş qanadsız uçmaz, insan məsləksiz.
Unutma, ey könül, şair dəyəni!

Gecələr dağlarda azsan yolunu,
Alışib göylərdə yanar ildırım.
Qorxma, bir palıda dola qolunu,
İnan, udmayacaq səni sıldırım.

Bir təmiz ürək var bizim dağlarda,
Düşünür insan tək burda dağlar da!

Gələndə ayrılıq, bir bahar cünü
Aparım Göygölü iki gözümdə.
Əsla unutmadım vətən mülkünü,
Bir pələng qüvvəti duydu özümde.

Tiflisdə edəndə Kürə tamaşa
Duydum Gəncəçayın qijiltisini.
Az qaldı başımda xəyalım çaşa,
Andım göy otların xışiltısını.

Elə bil üstümə töküldü bu dəm
Dağların yağışı, dağların qarı,
Vətənsiz gülmədi gözümde aləm,
Andım xan Kəpəzi, andım Qoşqarı.

Gəncə hər sözümə bir qanad oldu,
Könlüm Gəncə ilə daim şad oldu!

6. BUZ HAQQINDA BALLADA

Bu gün yenə qar yağır...
Yollar, izlər tamam qar.
Əllərində kürek, bel,
Yığın-yığın adamlar
Qar kürüyür, sındırır
Səkilərin buzunu,
Geniş yollar uzununu...

Qar kürüyür adamlar:
Olmasın bir fəlakət,
Gülsün daim insana
Bir xoşbəxtlik, səadət.
Bir daxmanın, bir evin
Qoy çırağı sönməsin,
Buz sındıran bir insan
Özü buza dönməsin!

Mirzə Şəfi kənardan
Seyrə dalmışdır bunu:
Ancaq başqa bir fikir
Düşündürür hey onu.
Gözündə qan ağlayır
Onun yenə bu aləm,
Dönüb iti xəncərə
Ürəyini deşir qəm,
Deyir: – İnsan yorulmur
Təbiətlə davada,
Bəzən külüng, bəzən bel.
Parıldayır havada.
Amma başqa bir dərd var
Unutmayın siz bunu:
Kim qıracaq bilmirəm
Daş baxışlı gözlərin,
Ürəklərin buzunu?!

7. ÇINARLAR ALTINDA

I

Axşamdır...Şəhərə çöküb qaranlıq,
Gəlir minarədən azanın səsi.
Yollardan əl-ayaq yığılıb artıq,
Susmuşdur quşların xoş təranəsi.

Qoca çinarlar da xəyala dalmış,
Yeri də, göyü də qaplayıb sükut.
Sanki gözəl şəhər birdən qocalmış.
Gəzir göylərində qara bir bulud.

Təkcə şəhər deyil...Diqqətlə bax sən,
Zamanın qəlbində bir ağrı vardır.
Nədir insanları çeynəyib əzən?
Həyat başdan-başa sanki məzardır.

Nə varsa, elə bil tutulub dərdə,
Çırpınır ürəklər mənşələrə!

II

Çıxdı Mirzə Şəfi öz hücrəsindən,
Əvvəl çinarlara bir nəzər saldı
– Niyə fikirlisən, söylə görüm sən? –
Sonra şagirdindən o, xəbər aldı.
Şagird dillənmedi...
– De, görüm nə var,
Nədir qəlbindəki bu çırpıntılar?
– Yaman danırıram! – dedi Fətəli –
Sanki boğur məni dövrənin əli.
Vazeh baxdı ona... Susdu bir ara,
Göynədi qəlbində köhnə bir yara.
Ona da bəllidir bu qüssə, bu qəm,
Dərin bir sükuta dolan bu aləm.
Ona da bəllidir bu ağır dövrə,
Susarmı düşünən, duyan bir insan?!

III

Məsciddən çıxaraq yeriyib qoşa,
Bir çinar altında dayandı onlar,
Mirzənin zəhməti getmədi boşa,
Qaynayır, içində coşur tufanlar.

Sevir Fətəlini o bir övlad tək
Bütün ümidləri bağlıdır ona.
Köksündə sevinclə döyünür ürək:
Bir tər lan uçurur o, asimana!

Yarpaqsız, budaqsız olsa bir ağac,
Heç yerə, heç kəsə o kölgə salmaz.
Qızıldan başına qoyulsa da tac,
Ürəyi olmayan ürəkdə qalmaz.

Amma ki, neyləmək.. Neyləmək, heyhat,
Başqadır bu dövrən, başqadır həyat.

IV

Mirzə Şafi

Bilirəm dərini...Bilirəm, oğlum,
Mənim də əzəldən belədir yolum:
Zülmətdə şam kimi əgər yanmasaq,
Bəzən derya olub çalxalanmasaq,
Dağılmaz bu sükut, dəyişməz zaman,
Atıb qəm yükünü sevinməz insan.

Fətəli

Çox ağır işdir bu...

Mirzə Şafi

Ağırdır, bəli,
O zəhmət istəyir!.. Amma, Fətəli,

Səndəki bu bilik, səndəki kamal,
Səndəki o məntiq, qanadlı xəyal
Dağları tərpedər...

Fətəli

Ah, mənim əmim...
İnanın, başımdan aşındır qəmim!

Mirzə Şafi

Əmin nə deyir ki?

Fətəli

Əmim deyir mən
Axund olmalıyam.

Mirzə Şafi

Sən nə dedin, sən?

Fətəli

Mənim çarəm nədir?!

Mirzə Şafi

Dəhşətə bir bax,
Fətəli, Fətəli axund olacaq?!
Bəs mənim zəhmətim? Bəs mənim arzum?
Bunları başından at getsin, quzum!
Sənsiz də az deyil, dünyada onlar,
Başı əmmaməli o şarlatanlar!

Fətəli

Şarlatan?!

Mirzə Şafi

Şarlatan, şarlatan, bəli.
Sözlərim gəlsə də sənə gülməli,
Bu bir həqiqətdir.

Fətəli

Doğrudanmı, siz,
Belə bir əqidə sahibisiniz?
İnana bilmirəm!

Mirza Şafi

İnan sən buna,
Vazəhin bu sayaq doğulduğuna!
Onlardır qurd kimi dağıdan bizi,
Yeyən beynimizi, üroyimizi.
Onlardır namusu, qeyrəti atan,
Bir qarın çörəyə milləti satan,
Bu məscid, bu azan, bu quran, bu din
İnan, düşmənidir bu yazıq Şərfin!

Fətəli

Sağ olun, ey ustad, sağ olun ki, siz
Mənim gözlərimə bir nur verdiniz.
Daim narahatdım... İndi isə mən
Qurtardım can üzən o şübhələrdən!

Mirza Şafi

Çox yazıq millətdir bizim bu millət,
Bildiyi zəhmətdir, gördüyü zillət.
Arabir kəndlərə çıxdığım zaman
Donur damarımda, ürəyimdə qan.
Biz elin qolundan tutmasaq əgər,
Yoxsulluq, cəhəlet onu məhv edər!
Hələ sən bilmirsən qoca Şərq nədir,
O ağzı kilidli bir xəzinədir!
Günəşli gündüzə qatıb gecəni,
Gərək sən açasan o xəzinəni.
Gərək qılınc olsun əlində qələm.
Səninlə fəxr edib sevin sin aləm!

Fətəli

Əziz müəllimim, nə qədər varam
Sizə ömrü boyu mən minnətdaram!

Mirza Şafi

Bu mənim borcumdur... hələ bu azdır,
Gözlərimdə gülən bir güllü yazdır.
Nə vaxtdır sinəmdə əmr edir ürək:
Mən səni Tiflisə aparam gərək.
Ora başqa aləm, başqa diyardır,
Orda daha kamil insanlar vardır.
Orda Rusiyanı, Avropanı sən
Tanıyıb daha da yetkinləşərsən!

Fətəli

Ənim buraxarmı?

Mirza Şafi

Deyərəm ona,
Yetməzmi kor olmaq biz müsəlmana?!
O getdi... Dəlincə baxdı, Fətəli,
Yandı ürəyində ümid məşəli.
Ah, onu gözləyir bir şöhrət, bir ad,
Döyüşlər meydanı böyük bir həyat.

1971

I. DEDİM ŞEİR YAZIM ONA

Anadan olmasının 50 illiyi münasibətilə

Dedim şeir yazım ona...
Sonra gördüm mən, doğrusu,
Yamanca zor bir işdir bu!
Atdım həmə bir kənara
İnad şair cürətini,
Çəkdim yalnız bir kağıza,
Sizə tanış, mənə tanış
Onun şair surətini!
Saçlar dümağ, bahar qarı,
Gündə yanmış geniş alın,
Xoş bir sifət!
O sifətdə bir ifixar,
Bəzən də bir yorğunluq var!
Diqqət etsən: zaman-zaman,
Cəbhə yarıb ordu basan,
Sonra isə məhəbbətlə,
Keçmişinə nəzər salan,
Öz işindən, hünərindən,
Şirin-şirin ləzzət alan,
Bir əsgərdə olur əlbət,
Belə alın, belə sifət!
Orda qalın qaşlar altı
Daim yanan iki göz var:
Ümman kimi o gözlərin
Aram-aram axışında.
Və bəzən də qəzəb dolu,
Alov dolu baxışında.
Şüar kimi dildə gözən,
Dostlara bir arxa olan,
Düşmənləri döyüb əzən,

Qılınc taxmış neçə söz var!
O gözlərin baxışına
Etsən əgər sən tamaşa:
O baxışlar həyat verir,
Duran qəlbə, soyuq daşa.
O baxışlar bir ölkənin,
Bir torpağın baharıdır.
O baxışlar dost millətlər;
Qardaş xalqlar dünyasında
Azad olan,
Xoşbəxt olan
Bir millətin vüqarıdır!
O baxışlar bir hörmətdir
Uzaq-yaxın insanlara,
Orda böyük sevgi sözü,
Ən şirin bir nemət kimi
Düşmüş bu gün dastanlara!
Orda Xəzər şahə qalxmış,
Kür də sakit axıb gedir,
Orda Vaqif şeir yazır,
Bəsti şirin söhbət edir!
Orda Eldar nəre çəkir
Döyüşlərdə cəsarətlə!
O gözlərdə xeyirxahlıq,
Saf məhəbbət, mehribanlıq,
Körpə uşaq təbəssümü,
Bir də dönmez qəhrəmanlıq.
Tükənməyən bir dövlətdir!
O gözlərin parıltısı
Könüllərə bir zینətdir!
O gözlərin mənasına
Yer də dardır, göy də dardır,
O gözlərdə yazılmamış
Hələ neçə əsər vardır!..
Dedim, şeir yazım ona:
Sonra gördüm mən, doğrusu,
Yamanca zor bir işdir bu!

Atdım həmə bir kənara
İnad şair cürətini,
Çəkdim yalnız bir kağıza,
Sizə tanış, mənə tanış
Onun şair surətini!

2. ÖLÜM HAQQINDA SÖHBƏT

Vəfat münasibətilə

– Öldürdü lap bu dörd bizi,
Lap sındırdı belimizi! –
Söylədin sən gözlərinin
Gilesini sıxa-sıxa,
Göz yaşını əlindəki
Bir yaylığa yığa-yığa.
Mənsə daldım pəncərədən
Uzaqlara, elə bu dəm
Gözlərimin qabağında
Gəlib durdu başqa dünya,
Başqa varlıq, başqa aləm:
Gördüm. Vətən lələzardır,
Qonmuş yerə ətirli yaz...
Kür qırağı... Ata yurdu...
Əvvəlki tək ötür bir saz!
Sən dedin ki, eşitmərik
Bir də onun xoş səsini,
Dedin bir də duymarıq biz
Onun isti nəfəsini.
Mənsə durub elə, bu an
Yerə-göyə baxan zaman
Onun yoldaş,
Onun qardaş,
Onun insan,
Onun şair nəfəsini,
Şirin həyat nəğməsinə,

Gördüm milyon insanların
Milyon səslə dodağında,
Dənizlərin dalğasında,
Ağacın yarpağında!
Sən dedin ki, Səməd bir də
Olmayacaq aramızda
Olmayacaq mənim, sənə,
Bizim şair sığımızda.
Mənsə dedim: – Yalandır bu!
Ölməz şeir! Ölməz sonət!
Ölməz daim insan deyən
Həyat adlı əbədiyyət!
O çaxdı bir ildırım tək
bizim dağlar qucağında
O qaldı bir alov kimi
Babaların ocağında!
Xeyr, yalnız bunlar deyil,
Olmuş, yenə olacaqdır,
Onun özü-sıramızda
Onun sözü-sıramızda
Olacaqdır yazan əli,
Görən gözü-sıramızda!
Biz onunla döyüşlərdə
Hələ əsər yazacağıq,
Biz ölümə, fəlakətə
Bir son məzar qazacağıq!
Əlimizdə olacaqdır
Əllərinin hərəkəti,
Nədir ölüm? Nədir hicran!
Burax, dostum bu söhbəti!

3. ŞAİRİN SƏSİ

Gözel yay günü... Güneş yavaş-yavaş dağların dənəsinə çökür. Mən qayıqla gölü o tərəfə keçərək meşədə asta addımlarla gəzir, bəzən güncylərə çıxıb çiçəklər yığıram, bəzən də qoca bir kötüyün üstündə oturub xəyala gedirəm.

Elo bu vaxt mis sifətli, uzun ağ saçları çiçəklərinə tökülmüş bir adamın mənə tərəf gəldiyini gördüm.

Mən gözlərimə inanmadım. O, Səmədə oxşayırdı! Yox, bu necə ola bilərdi?! Axı o, aramızdan getmişdir! Bir müddət nə edəcəyimi bilmədim. O isə gəlib mənim qarşımda dayandı.

Səməd

Mənəm! Tanımadın! Yox, şübhə etmə,
Yaxın gəl, qardaşım, uzağa getmə!

Mən

Yox! Yox! İnanmayır gözüüm, doğrusu,
Həqiqət deyildir, bir yuxudur bu!
Ürəyim dözməyir çəkdiyən dağa,
Ölənler qalxmayıb bir də ayağa!

Səməd

Elədir, qalxmayıb... Bu həqiqətdir...
Mənə yaşadan bir məhəbbətdir!
Doğulub dünyaya gəldiyim gündən
Vermişəm qəlbimi bu torpağa mən,
Bu yaşıl meşəni bir gün görməsəm,
At minib getməsəm əgər bir yana,
Mən qonaq olmasam dağda çobana,
Görməsəm təmtəraq, görməsəm sükut,
Başımın üstündən keçməsə bulud,
Baxmasam dünyanın xəritəsinə,
Səsimi qatmasam haqqın səsinə,
Alışb sinəmdə yanmasa ürək,
İçməsəm bu sudan, dərməsəm çiçək
Könlüm sakit olmaz...

Bilirsen ki, sən
Günəşsiz, insansız yaşamadım mən!..

Mən

Sənindir, sənindir eşitdiyim səs,
Sənindir duyduğum bu isti nəfəs!
Ölüm qılınc çəkdi, ayırdı bizi,
Ayırdı dost olan ürəyimizi!..

Səməd

Bəs niyə ağladın? Nədir göz yaşı?
Belə qarşılamaz qardaş-qardaşı...

Mən

Danlama... Demə ki, bu səadətdir,
Bu görüş özü də bir fəlakətdir!

Səməd

Mən varam...
Mən yoxam...
Düz söylədin sən,
Amma ki, unutma: ömrüm boyu mən
Nə qədər qaldımsa çətinə darda,
Vaxtsız qocaldımsa vuruşmalarda,
Bəzən itirdimse dostu, yoldaşı
Bir insan görmədi mənə göz yaşı.
Haqq üçün, dost üçün döyüşdə hər an
Qızıl qanlar axdı mənim alnımdan!..

Mən

Danış, söhbətindən mən heç doymadım,
Öləndə dizinə mən baş qoymadım.
Gecikdim bir qədər... baxıb üzünə,
Mən qulaq asmadım o son sözünə.

Səməd

Bilirəm, gecikdin... İncimədim mən:
Ölümdən daha pis günlərimdə sən
Mənimlə olmusan... Yaxşı qulaq as,
Atalar sözüdür: haqq unudulmaz!
İndisə... gəl bir az gözək dağları,
Bizim quşqonmayan qayalıqları...

Biz meşədən çıxıb açıq bir yerə gəldik. Burada quşlar oxuyur, ağ, sarı, qırmızı, mavi dağ çiçəkləri bir-birini çağırırdı...

Səməd adətə üzrə saçlarını dala aldı, bu gözəl mənzərəni seyr etməyə başladı. Bir az sonra isə o əylənərək, otları ilə çiçəkləri oxşadı.

Mən bu vaxt ona baxırdım: o, otlarını çiçəklərin üstündə elə gəzdirdirdi ki, elə bil mehriban bir ata öz körpə uşaqlarını oxşayırdı...

Mən

Gözəl çiçəklərdir!.. Hər səhər tezdən
Gələrək bunları seyr edirəm mən.

Səməd

Seyr etmək? Bu azdır! Gəl, yaxşı bir bax,
Üstündə durduğun bu yer, bu torpaq,
Saçında oynayan bu sərin külək,
Sinəmə basdığın bu gül, bu çiçək,
Sıldırım qayalı bu uca dağlar,
Bizə laylay deyən gözəl bulaqlar...
Bir şirin nemətdir, bir böyük aləm,
Əfsus, bunlar haqda az yazmış qələm!
Ölüm vaxtsız kəsdi mənim yolumu,
Aldı qələmimi, qırdı qolumu,
Mən başa vurmadım öz mənzilimi,
Öz sənət dünyamı, söz mənzilimi!
Bu ağır bir dərddir!.. Amma ki, heç mən
Əlimi üzmədim, qardaşım, sizdən –
Şair dostlarımdan... bilin ki, hər vaxt
Sənətkar vətənlə olacaq xoşbəxt!
Sevin bu torpağı, bu təbiəti,
Bunlardır yaşadan şeiri, sənəti!..

Mən

Düzdür, az yazmışıq... Sözlərin haqdır.

Səməd

Sənətkar əsərlə yaşayacaqdır!
Başqa nə vadırsa gəldi-gedəkdir,
Şərsiz keçən gün bil ki, hədəddir!..

Bu vaxt yaxında, sərt qayaların daldında, insan gülüşləri, kültüng və motor səsləri eşidildi. Biz bir an sakit dayandıq, bu səsləri dinlədik.

Mən

Yenə fəhlələrdir!

Səməd

Onlardır, bəli
Dağlarda yol açır insanın əli.
Sanki yüngülləşdi bu an bədənim,
Gözümdə qalmadı istəyim mənim.
Mən dedim, dağlara yollar çəkilsin,
Yollar kənarında güllər əkilsin,
Dedim, evlər olsun burda yan-yana,
Təbiət qoynunu açsın insana!
Qəlbində qalmasın elin arzusu,
Bizə gəl-gəl desin Göygöl, İstisu!
Dedim, bizim dağlar qoy abad olsun,
Ellərin qisməti xoş həyat olsun!
Dedim, mən görməyim bir də ölüm, qəm,
Gözəllik içində yaşasın aləm!

Mən

Hər şeirin, hər sözün qopdu ürəkdən,
Böyük əməllərin şairisən sən!

Səməd

Gəl, gəl gedək ora!.. Dözməyir ürək,
Onlarla əl tutub görüşək görək.
Çox şirin olsa da quşların səsi
Hər şeydən gözəldir insan nəfəsi!

Mən

Ora sıldırımındır, qorxuncdur yaman!..

Səməd

Görək, çətinlikdən qorxmasın insan!
Zəhmətsiz iş yoxdur... Düşünsən əgər,
Asan qazanılan, asan da gedər.
Sənət də belədir...
Dözüb hər dərde,
Ürəyin vurmasa düşüncələrdə,
Ən ağır bir işə addım atmasan,
Ömür çürütməsən, saç ağartmasan.
Bir mənə görməsən bu yaşamaqda,
Getməsən hünərlə daim qabaqda,
Döyüşdə hədəfi düzgün vurmasan,
Bəzən yıxılmasan, bəzən durmasan..
İnan ki, qardaşım, belədir əlbət,
Yaranmaz sənətkar, yaranmaz sənət!..

Mən

Əfsus ki, bunlarsız düşərək moda,
Şairəm deyənlər çoxdur dünyada!..

Səməd

İndi başqa hava çalır bu zaman,
Onlar çıxacaqdır bir-bir ortadan!
Gəl gedək oraya... Vaxt keçir artıq,
Çökəcək dağlara yenə qaranlıq...

Biz uca qayalar aşdıq, keçilməz yollardan keçdik... Mən birdən ətrafıma baxdım,
Səmədi görmədim. Qorxu və həyəcanla onu seslədim.

Mən

Hardasan, qardaşım, Səməd, hardasan?!

Səmədin səsi

Mən getdim... Axtarma... Çox gecdir, inan!
Odur, şərq qarışır... Dağlara bax bir,
Gözləyir yolumu Füzuli, Sabir...

Mən

Sən yenə tək qoyub gedirsən məni,
Bir də görməyəcək gözlərim səni.

Səməd

Yox, yox... Getməliyəm! Düşmə təlaşa,
İndisə mənzili özün vur başa!
Gəlmişdim səninlə danışım bir az,
Bilirdim söhbətim faydasız olmaz.
Nə vaxt lazım olsam, utanma heç sən,
Çağır, gələcəyəm, ölməmişəm mən!
Mən də bu meydanda döyüşən zaman
Vəqifi köməyə çağırdım hər an.
Əslindən, kökündən ayrılsa bir kəs
Döyüşdə qələbə qazana bilməz.
Di, sağ ol, mən getdim!..

Mən

Yox, dayan, getmə,
Yenə də ömrümü tar-mar etmə!..
O getdi... Durmadı, söhbəti bitdi.
O, yerdən gəlmişdi, yerə də getdi!
Yox, yox! Qulağımda qaldı hər sözü,
Qaldı ürəyimdə Səmədin özü!..

4. QƏBRİN ÜSTƏ DÜŞDÜ İLK QAR...

Bu gün səhər narın-narın
Qəbrin üstə töküldü qar.
Bu gün səhər başdaşını
Döydü soyuq, öpdü ruzgar,
Qəbrin üstə düşdü ilk qar!
Mən də goldim bu gün səhər,
Gəldim bura bir hörmətlə
Qucaqlayıb məzarını
Öpdüm sonsuz məhəbbətlə!
Yox! yox! Yalnız mən deyiləm,
Burda xeyli adam vardır.
Sənin şeirin, sənin sözün
Onlara bir yadigardır!
Sən sevardin insanları!
Cən sevardin ilk baharı!..
Sən sevardin sərt küleyi,
Sən sevardin qışda qarı!..
Belə soyuq günlərdə sən,
Tüfang alıb çıxdın ova,
Keçdin bizim o yerlərdən
Maral, ceyran qova-qova!
Bəzən də sən çobanlarla
Qar üstündə ocaq çatdın,
Qışda uzun gecələri
Meşələrdə təkə yatdın,
Qar üstündə ocaq çatdın!
Həmin soyuq, bax, həmin qar
Məzarına bir həmdəmdir,
Bu ünsiyyət, bu saf dostluq
Əl çatmayan bir aləmdir!
Xeyr! Yağan qar deyildir!
Sussun dili küləklərin!
Qəbrin üstə çiçək açmış
Əməllərin, diləklərin!

1957

TAR

M. Müşfiqin əziz xatirəsinə

Gecə keçmiş... Kənd yatır...
Uzaqlara düşüb qar,
Harda isə yenə də
Şirin-şirin ötür tar.
Barmaqlar oynadıqca
Nizamla pərdələrdə,
Fikrim qərar tutaraq
Durmayırsən əsla yerdə.
Qəlbimdə şam yandırır,
Babaların öz əli;
Füzulinin, Vaqifin
Alov dolu qəzəli!
Uzaqlarda ötür tar...
Gözümdə yar həsrəti,
Alnımda bir millətin
Bir əbədi şöhrəti!
Uzaqlarda ötür tar...
Köksündə coşğun ümman,
Dinləmişdir bu səsi
Şair Müşfiq bir zaman!
Uzaqlarda ötür tar...
Söylə, nədən sən belə?
Od tutub alovlanır
Səni kim alsın ələ?!
Sən-nəğməsen! Qılıncaş!
Öt, ey tarım, sən müdam!
Hər pərdəndə bir aləm,
Hər səsinə bir ilham!
Öt, ey tarım, öt yenə!
Mən səninəm, sən mənim,
Sənsiz pərişan olar
Bu sevimli vətənim!

Öt, səsinə dinləyim
Olsam belə mən harda:
Yaşadıqca həyatda,
Əgər ölsəm – məzarda!

1964

ŞAİRİN ÖLÜMÜ

Ballada

Nazim Hikmətin ölümü münasibətilə

– Nazim öldü! – dedilər
İnanmadım əsla mən,
İnanmadım heç buna.
Gülxana parkındakı
O cövüz ağacının
Qoparaq öz kökündən
Tufanda solduğuna!
– Nazim öldü! – dedilər
İnanmadım mən... Ancaq
Ürəyimin başını
Deşdi iti bir bıçaq!
Sinəmə töküldü Kür,
Dünya uçdu başıma,
Ağladım hönkür-hönkür.
Kişi də ağlayarmı?
Taleyimə bax mənim!
Günahım yox bu işdə,
Tır-tır əsir bədənim;
İki şair dəfn etdim
Əvvəl 56-da,
Sonra da 63-də.
– Nazim öldü! – dedilər
Könüllər dalğalandı,
Uzaq-yaxın şairlər

Həsrətlə onu andı.
Neruda uzaqlarda,
Tixonov–Moskvada,
Səməd isə məzarda...
İstanbul göylərindən
Töküldü göz yaşı tək,
Ulduzlar düşdü suya –
Nazimin ulduzları!
Əsdi acı bir külək
Dolaşdı boz düzləri.
Türk fəhləsi, kəndlisi
Bu dərdədən xəbər tutdu,
Öz dərdini unutdu!
Qan dolu bəbəkləri
Fəryad etdi insanlar;
Nazimin insanları,
Nazimin çiçəkləri!
Mənsə andım keçən il
Qaqrada, payız vaxtı,
Onunla son görüşü:
O, necə də mehriban.
Ah, necə də xoşbəxt idi?!
Ona şeir oxudum,
Oturmuşduq üz-üzə.
Arabir çiynim üstədən
O baxırdı dənizə.
Dəniz kimi saçı boz,
Dəniz kimi qüdrətli
Dəniz kimi tükənməz;
Dəniz kimi köksü gen,
Dəniz kimi dövlətli!
– Nazim öldü! – dedilər.

Kim tanımır bu adı?
Sındı Şərqdən uçan
Bir qartalın qanadı!
Susdu Şərqi zülmətdən
Aydınlığa çağıran,
Susdu Şərqi dərini

Bayraq edib əlində
 "Üsyan!" deyə bağıran
 İnqilabçı şairin
 İnqilabçı ustadı!
 Kim tanımır bu adı?
 – Nazim öldü! – dedilər.
 İnanmadım buna mən.
 Keçdi bir ordu kimi
 Gözlərimin önündən
 Kommunist bir şairin
 Kommunist misraları;
 Hər kəlmənin qəlbində
 Günəş, həyat, məhəbbət.
 Dayanmayan bir yürüş!
 Bəzən acı bir həsrət,
 Bəzən dadlı bir görüş!..
 Bəzən sınır kəlmələr
 Bir dilbərin gözündə,
 Bəzən dönüb bir oxa
 Qayadan, daşdan keçir!
 Onun ilham deryası
 Bu torpağın üzündə
 Neçə eldən su içir!..
 Hərdən şeir benzəyir
 Qərənfilə, nergizə.
 Dünya olur laləzar,
 "Gəl, gəl!" söyləyir bizə.
 Hərdən isə hər tini
 Edib özünə səngər,
 Alovlardan don geyib
 Şer olur bir əsgər,
 Hər söz barıt qoxuyur.
 O, sonuncu düşməne,
 Bir son kəfən toxuyur!
 Yox, yox! Susun, susun siz!
 Öləmi Nazim Hikmət?
 Şairə nə ölüm var,
 Nə də ki, istirahət!

ƏLLƏRİN SƏNİN

GƏLDİ YAR...

Həyat yoldaşım Zakiyyəyə

Pəncərəmdə əsdi mən,
 Dedi: – Şair, gəldi yar!
 – Bəs, sən kimsən? – dedim mən.
 Dedi: – Onun nəfəsi,
 Unutdunmu məni sən?
 Günəş düşdü qapıma,
 Dedi: – Şair, gəldi yar!
 – Bəs, sən kimsən? – dedim mən.
 Dedi: – Nədir bu söhbət?
 Mənəm, dostum, o qızın
 Gözündəki parıltı,
 Qəlbindəki hərarət.
 Ağacda bülbül ötdü,
 Dedi: – Şair, gəldi yar!
 – Bəs, sən kimsən? – dedim mən.
 Dedi: – Onun səsiyəm.
 Yolunu gözlədiyin
 O qızın nəğməsiyəm.
 Bağçada lələ açdı,
 Dedi: – Şair, gəldi yar!
 – Bəs, sən kimsən? – dedim mən.
 Dedi: – Könül verdiyin
 Gözəlin yanağıyam.
 Bu evin qonağıyam!
 Çıxdın çölə, gördüm ki,
 Doğrudan da gəlib yar, –
 Yox, yox! Təkcə yar deyil,
 Evimə gəlmiş bahar!

BƏNÖVŞƏ

Bu gün səhər keçəndə bir meşənin içindən
Bir bənövşə dərdim mən.
Boynunu aydı yenə
Dedi bənövşə mənə:
– Oğlan, kimsən, nəçisən?
Qoydun gözəl laləni,
Niyə dərdin məni sən?
Düzəltdim mən boynunu,
Sinəmə basdım onu.
Dedim: – Gözəl bənövşə!
Sən yaxşı bax üzümə,
Gəl qulaq as sözümə.
Sən, altında gəzdiiyim
Göylər kimi qəşəngsən,
Bu göylərin altında
Bir gözəl qız sevdim mən!
– Axı bundan mənə nə?
– Dayan, deyim mən sənə,
– Onun adı – Bənövşə!
– Onun gözü – bənövşə,
Onun hər bir mahnısı,
Şirin sözü bənövşə!
İndi, onu gəzirəm...
Bax, sinəmdə bu dağa!
Uçdu göyərçin kimi
O qız getdi uzağa...
Bənövşə bir kədərle
Qulaq asdı sözümə,
Tərpəndi asta-asta,
Baxdı mənim üzümə:
– Gedək, – dedi, a dostum!
Gəzək dağı, meşəni,
Haray salaq çöllərə,
Axtaraq bənövşəni!

1956

MƏNƏ LAZIMDIR ANCAQ...

Biri dedi: – Şair, sən
dostları unutmusan,
Və şöhrətdən, dünyadan
Səkkiz əlli tutmusan...
Güldüm, dedim mən ona:
– Bunları verdim sana.
Mənə lazımdır ancaq:
Qızıl günəş,
qara torpaq;
Gülüş dolu
bir cüt göz;
Və bir kəlmə
şirin söz!

1955

SƏNİN FOTOŞƏKİLİN

Məktubumda: "Gəl dəyə sevgilim!"
yazdım sənə;
Sənsə, fotoşəklini göndərdin ancaq mənə.
Uzun sürdü bu hicran,
Asdım bu gün şəklini otağın baş ucundan...
Yaxanda bir yasəmən,
gülüşlərin yumuşaq.
Bəli, belə gülərdin
iki il bundan qabaq!
Saçların gecəm mənim,
baxışın ay işığı...
Uzaqda olsan belə,
Sənsən,
yenə, sevgilim,
evimin yaraşığı!..
Nə gözəldir, əzizim,

göndərdiyin bu surət!
Əfsus, onda duyulmur
qəlbindəki döyüntü,
əlindəki hərarət!

1955

SƏN NƏ GÖZƏLSƏN

Yanağında:
suların, ulduzların gümüşü,
Dodağında:
mehriban körpələrin gülüşü,
Dedin:
– Məne şeir yaz...
Qulaq asdım sözüne,
Baxdım qara gözüne.
Göllərimin sonası
Uşağımın anası
Sən
Nə gözəlsən!
Mən özəldən meylimi
Başqasına salmadım,
Başqasının sazında
Mən heç nəgme çalmadım!
Mən sənin ürəyində
Duydum bir saf məhəbbət,
Sözlərində haqq gördüm;
Qollarında dəyanət!
Yox, sevməzdim mən səni,
Getdiyimiz axında
Olmasaydın hər zaman
Bizim aramızda sən;
Ən qorxulu,
Ən ağır
həyat döyüşlərində.

Getməsəydin qabaqda,
Olmasaydın bizimlə.
Bizim sıramızda sən!
Dedin: – Məne şeir yaz...
Qulaq asdım sözüne,
Baxdım qara gözüne.
Göllərimin sonası,
Uşağımın anası,
Sən
Nə gözəlsən!
Dedin: – Məne şeir yaz...
Tutdum bu gün əlindən,
Seyrə çıxdım yenə mən.
Bu sevimli şəhəri:
Sularda min bir işıq;
Küçələrdən, evlərdən
Göz vurdu, güldü bizə,
Nur tökdü üstümüze.
Sənin, mənim
Və bizim əlimizlə yaranmış
Ən gözəl bir yaraşıq!..
Sən yoldaşsan,
Sən insansan,
Sən anasan;
Bizə qədər doğulmuş
Və indi də doğulan,
Hətta sabah doğulub
Bu dünyaya gələcək
Ən bəxtiyar
Ən qadir
İnsanların anası;
Hər vaxt sensən, əzizim,
Yer üzünün mənası!
Ən böyük həqiqətsən,
Sən nemətlər yetirən
Ən şirin bir nemətsən!
Dedin: – Məne şeir yaz...
Qulaq asdım sözüne,

Baxdım qara gözüne.
Göllərimin sonası,
Uşağımın anası,
Sən
Nə gözəlsən!

1956

* * *

Yorğunam, sevgilim,
yorğunam, yaman,
İstəməz nə həkim,
nə də ki, dərman!..
Gəl yanıma, danış bir,
Qulaq asım sözüne,
Baxım yenə üzünə.
Əy üstümdə, əzizim,
Əyilməyən belini,
Qoy başıma əlini...
Yorğunam, sevgilim,
yorğunam yaman,
İstəməz nə həkim,
nə də ki, dərman.
Yətdər mənə, əzizim,
Əlinin hərarəti,
Bir insan məhəbbəti!

1956

ƏLLƏRİN SƏNİN

Bir ağ göyərçin kimi ovcumun içində
Sıxılmışdır əllərin sənini!
Nə incə, nə qəşəngdir,
Sanki bir ağ çiçəkdir –
Əllərin sənini!
Gözlərimə qonanda ayrılığın kədəri –
Qəlbim sənsiz vurmayıb;

Vüsalına yetəndə unuduram qəmləri,
Könlüm qərar tutaraq bir nöqtədə durmayıb.
Ömrümə rəvnəq verən
Bir həyatdır əllərin sənini!
Qonub çiynlərime
Məni göyə qaldıran
Bir qanaddır əllərin sənini!
Sən sevgilim,
Qadınım,
Kommunist yoldaşımın;
Sən ən ağır günlərdə
Vəfalı sirdaşımın!
Dünən,
Mən,
Alovlardan keçərkən
Mənimlə tüfəng tutdu
Döyüşdə
əllərin sənini!
Oldu mənə bir arxa,
Oldu mənə bir həmdəm
hər işdə əllərin sənini!
Əllər – zəhmət,
Əllər – dostluq,
Əllər – bir saf məhəbbət,
İnan, olacaqdır hər zaman
Mənimlə əllərin sənini!

1951

AY İŞİĞINDA

Mən səni gördüm
ay işığında.
Könlümü verdim
ay işığında.
Tez gəldi hicran,
Ayrıldıq hamam
ay işığında.

Qov bu möhnəti,
Dağıt zülməti
ay işığında.
Yenə gəl bizə,
Duraq üz-üzə
ay işığında.

1955

MƏHƏBBƏT

İyul... isti bir axşam.
Partlayır, yanır ürək...
Bürkü –
Durmuş havada
Bir balıqçı toru tək.
Bax,
Hər gün mənə həmdəm olan bu otaq,
Yad görünür gözümə;
Yazmaq üçün mürekkəb,
Qələm baxmır sözümə.
Elə bil ki, sinəmdə
Boğulub qalmış səsim,
Danışmağa, gülməyə
Yoxdur əsla həvəsim!
Böyük, ağır daş kimi
Sinəmə enmiş başım,
Başım ağrıyır, başım!
Bu gün mənim yoldaşım
Tək bu qərrib axşamdır!
Lakin o da elə bil
Əzilmişdir mum kimi,
Qabağımda sallamış
Enli dodaqlarını
Bir qara meymun kimi!
Bu gün gəlir evimdən uşaqların xoş səsi,
Bu gün gözmir üzümdə Etibarın nəfəsi!

Bu gün yoxdur qadınım, –
Bu gün yoxdur sevgilim,
Elə bil sınımış belim!
Gah çıxıram cyvana,
Gah girirəm içəri,
Gah taybatay açıram
Pəncərələri, yenə
Kömək etməyir mənə;
Başım ağrıyır, başım!
Bəlkə yorğunam deyə,
Toplayaraq huşumu gedirəm düşüncəyə
– Nə etdim?
Nə yazdım mən?
Bu gün uzaq düşmüşəm
Sevgilimdən, qələmdən!..
Elə bu vaxt, bu zaman
Qapı zəngi çalındı
Gəldi əziz sevgilim.
Üzü gülər, mehriban.
Gözümə işıq verdi
Gözlərinin işığı;
Qoluma qüvvət verdi
Hər sözü, danışığı.
Gəzdi qara saçında,
Kiçik, sərin ölləri;
Elə bil gəldi cana
Ürəyimin telləri.
Sevincimi od edib,
mən od vurdum hər qəmə;
Sarılaraq qələmə!
Bürkü –
Bir anda parçalandı;
Ətalət qorxusundan
Alışb, həmə yandı!..
Nə yamanmış insan olub
İnsanlarla olmamaq!
Nə yamanmış şair olub
Ələ qələm alınmaq!
Yaşa insan nəfəsi!

Yaşa insan qüvvəti!
Yaşa mənim ilhamım –
Ey insan məhəbbəti!

1952

ÜRƏK

Deyirlər: uça ürək, qopsa candan,
ölər insan.
Yalandır, qıpqırmızı yalandır bu!
Sevənlərin ürəkdən olmamışdır qorxusu!
Neçə ildir, quş kimi qəlbim uçub sinəmdən –
ölməmişəm niyə mən?
Neçə ildir, kənarda – uzaqlarda durur o;
həsrətilə yandığım,
Gecə-gündüz andığım
İlk sevdiyim bir qızın yollarında vurur o!
Vur, ey qəlbim!
Dur, ey qəlbim!
Daim o yar sorağında,
Ta ki, gülsün məhəbbətim
sevgilimin dodağında.

1954

UZAQDA SANMA MƏNİ...

Gecə səhrada azsan,
Əgər getdiyin yolu,
Hər tərəf olsa zülmət,
Uzaqda sanma məni.
Qəlbimdə ilk məhəbbət
Bil ki, dönüb bir quşa,
Yanına qonaram mən!
Ya da bir ulduz olub
Parçalayıb zülməti
Yolunda yanaram mən!
Əgər bürküyə düşsən, –

Tapmasan bir udum su,
Uzaqda sanma məni
Qoyma gəlsin yaxına
Tənhalığın qorxusu.
Buludları dağıdıb
Göydə ıldırım kimi
Üstündə çaxaram mən!
Olub bir dağ yağışı
Qəlbine axaram mən!..
Əgər cəbhəyə getsəm, –
Pozaraq dəstəməzi,
Döyüşdə pərən-pərən
Salarsa düşmən bizi,
Yıxılısam igidlilə
Sinəmdə bir laxta qan,
Uzaqda sanma məni!
Bil ki, qan deyil axan.
Eşqimdir, alovlanır.
Səndən ayrı düşəli
Sinəm od tutub yanır!
İşdir, qalxmasam ölsəm,
(Kim ölməyir dünyada?)
Uzaqda sanma məni!
Gömülsəm də məzara.
Düşmənlərin önündə
Başına örtüb qara,
Uzaqda sanma məni!
Gözəl məxluqdur insan!
Məhəbbətə, əzizim,
Nə məkan var, nə zaman.
Uzaqda sanma məni!
Bir gün məni axtarsan –
Görsən də, görməsən də,
Bil ki, qərar tutmuşuq
Sən məndə,
Mən də səndə...
Uzaqda sanma məni!

1954

MƏN SƏNİ AXTARDIM

Mən səni ulduzların
İşığında axtardım,
Sevgilim, yarım mənim!
Qarışb şimşəklərə,
Dağda dumanı yardım,
Al günəşdə, göy suda
Daim səni axtardım,
Sevgilim, yarım mənim!
Küləklərə qoşulub
Dolaşdım səhraları,
Dolaşdım səhər erkən,
Dolaşdım gecəyarı.
Sadıq qalıb sevgidə
İlqara, sədaqətə,
Dözdüm hər məşəqqətə,
Sevgilim, yarım mənim!
Sünbüllərə baxdım mən
Baxdım yolda çinara
Aranda qızılgülə,
Yaylaqda baxdım qara.
Hardan gəldi sorğun,
Atımı çapdım ora,
Sevgilim, yarım mənim!..
Bənövşəni dindirdim,
Dindirdim nərgizi mən:
Dostum oldu şələlə,
Dostum oldu göy çəmənlər.
Hər ümməndə, hər göldə
Səni gəzdim, axtardım,
Sənin arxanca vardım.
Sevgilim, yarım mənim!..
Yox, yox! Axtardım səni, –
Gəzdim insan içində
Gəzmədim başqa yerdə.
Gördüm səni nəşədə,
Gördüm səni kədərdə,

Sevgilim, yarım mənim!
İnsandakı etibar
Yer üzündə kimdə var,
Sevgilim, yarım mənim?!..
Çəkməsək heç bir cəfa,
Axtarmasaq yarı biz,
Gəzməsək məhəbbəti,
Yaşamağın dünyada
Olmaz əsla ləzzəti,
Sevgilim, yarım mənim!

1964

ƏLİM ƏLİNƏ DƏYDİ

Əlim əlinə deydi:
Gözümde güldü çəmənlər,
Qəlbimdə açdı lələ,
Hər şeydə səni gördüm:
– Nə xoşbəxtəm! – dedim mən.
Bu söhbət düşdü dilə...
Əlim əlinə deydi:
Ətir saçdı kainat –
İnsan ötri,
Gül ötri,
Sənin ötrin, əzizim
Gözəlləşdi bu həyat, –
Torpaş geniş!.. Göy uca!..
Dünya deyilmi bizim?
Əlim əlinə deydi:
Qoluma gəldi qüvvət,
Günəş könlümdə yandı!
Yaşardımı söylə mən
Olmasaydın əgər sən,
Olmasaydı məhəbbət.

1963

Miniatürlər

Ağac sallayaraq budaqlarını,
İnsana "A!" dedi, tökdü yükünü.
Sonra da düzəldib o, vüqarını
Gözlədi baharı, günəşli günü.

Şairin yaradıb, yazdıqca hər an
Başında fikirlər sanki ümmandır.
Üzündə, iztirab, qəlbində tufan,
Ümidi, dayağı ancaq zamandır!..

1971

– Yaman yağış yağır! – Söylədi çoban –
Çıxara bilmədim malı örüşə!..
– Yaman yağış yağır! – dedi bir oğlan –
Qoy yağsın... Gedirəm qızla görüşə!

1971

Min il məhkum olsa –
Gülər səadət!
Min il hakim olsa –
Ölər fəlakət!

1972

Sünbül dənə dolub əydi başını,
Səhərin mehində baxdı torpağa:
Elə bil o gördü can sirdaşını,
O, torpaq qoynunda qalxmış ayağa!..

Əgər qarşılıqlı olsa məhəbbət,
Ürək fərəh tapıb güləcək əlbət!..

1973

– Gözünü zilleyib o göylərə sən,
De, orda nə mənə, nə sirr gəzirsən?
Bir şey tapmısanımı?
Gəl, bunu unut,
Başqa bir peşədən, başqa işdən tut!..

Beyni boş, qəlbi boş olarsa bir kəs,
Heç nədə bir mənə kəşf edə bilməz!..

1972

Günəşdən soruşdum: – Nədənədir, müdam
Yanırsan tükenməz bir hərarətlə?
– Bele yanmağıma inanın, şadam,
Yanıram əbədi saf məhəbbətlə –
Qoy insan şad olsun, qoy gülsün aləm,
Bu dünya görməsin nə zülmət, nə qəm!

1967

Xəyanət – gözü kor, qulağı da kar,
Dayanıb mal kimi baxır üzünə...
Ömründə olmamış bir gün bəxtiyar,
Özü məzar qazır daim özünə.

O tülkü mərdlikdən danışır mudam,
Mərdlik görməmişdir onda bir adam!..

1968

– Yenə fikirlisən? Yenə qüسسə, qəm?
Heç kimə qalmayıb, inan, bu aləm!
– Bu günü, sabahı düşünməsən, sən
Sevinc də, kədər də, nədir, bilməzsən!

– Bu dərd mənə qalıb? Özgələri var.
– Elədir... Düşünsən, dərdin çox olar!
– Qərribə adamsan... Belədir gerçək:
Beşgünlük dünyadır... Kef sür, nəşə çek!
– Amalsız, inamsız yaşasa insan
Səhrada bir daş da yaxşıdır ondan!..

1971

Batıb kənd yolunda qəmə, kədərə,
Bir ana qərğ olub düşüncələrə.
– Ana, əziz ana! Nə var belə sən,
Göyləri dumanlı bir dağ kimisən?!
– Soruşma... Bu yolda cəbhəyə gedən
Oğlumun izini axtarıram mən!..

1971

– Bir adam dalınca deyindi yaman!
– Bəs sən nə dedin?
– Yeriylə haman,
Gözümü zillədim onun gözüne,
Get, dedim, bunları söylə özünə!
– Xəcalət verdiniz... Olduqca şadam,
– Görürsən, mən necə sədiq adamam?

1972

Bu necə hikmətdir,
De, ey həqiqət,
Səni tapdalayan
Çəkir xəcalət?

1971

Qayna! Qayalardan tökül, ey bulaq!
Atam da, babam da içib suyunu.
Durduqca bu dünya, durduqca bu dağ
Mən də içəcəyəm, bilirəm bunu!
Qayna! Qayalardan tökül, ey bulaq!

Bir də əsməyəcək o qara yellər!
Durduqca bu dünya, durduqca bu dağ,
İçəcək suyundan bizim nosillər!

1971

Bir tabut üstündə dedi bir çiçək:
– Dünyada olmaya
Ölüm, fəlakət!
Bir qızın əlində dedi bir çiçək:
– Ah, necə şirinmiş
Həyat, məhəbbət!..

Səhər də, axşam da işlədi bağban,
Verdi çiçəklərə diləklərini.
Özü bu dünyadan köçdüğü zaman
Töküldü üstünə çiçəklərini.

Bu torpaq ədildir başdan–binadan –
Nə versə, onu da alacaq insan!..

1971

Atılıb yol üstündə qalan bir daşa,
Canlı həyat verdi bir usta əli.
Yığılıb cəldi hamı tamaşa,
O daş bir sarayın oldu təməli!..

1971

Doğrunun üstünə qışqırdı oğru:
– Bəs hanı həqiqət, böyük həqiqət?!
Dayandı qaya tək, dinmədi doğru.
O, yenə qışqırdı... Bilmədi, əlbət,
Baxıb bu səhnəyə, bu saat, bu an,
Həqiqət güldü ona kənardan.

1965

* * *

Rəsul Həmzətova

Başı qırılmayıb dağlı başı tək,
Belində xəncər yox; xəncəri sözdür.
Elə bil qartaldır köksündə ürək,
İlhamı çay deyil, coşqun dənizdir!..

Üzündə mehriban dağlı gülüşü,
Həm də ki, bir kamal duyulur bunda!
Saçında gördüyün bu ağ gümüşü
Dağlar səpələyib qarda, tufanda.
Bu eşqi Dağıstan veribdir ona,
Amma sığışmadı o, Dağıstana!..

1965

* * *

İldırım göylərdə çaxdı hiddətlə,
Sanki tufan qopdu dərədə, dağda!
Bir an keçdi... yatdı bir sükunətlə,
Unutdu bu səsi dərə də, dağ da.

Ürək də, əzizim, bir asimandır:
Çaxır ildırımlar min bir küləkdə!
Əzəldən sirdaşı onun insandır,
Ürəkdən qopan söz qalır ürəkdə!..

1966

* * *

Bir insan doğuldu... Öldü... yığıldı,
Danışdı "natiqlər"... Yaşardı min göz.
Qaldı ürəyində ürəyin kamı,
Özü eşitmədi bir kəlmə xoş söz!

1965

* * *

Barını yediyin ağacı kossən,
Özün barlı ağac ola bilməzsən!..

* * *

Qonşum çapdı divarı,
Batdı bu gün qan-tərə,
Qaranlıq otağına
Açdı özü pəncərə.
Amma qonşum bir dəfə
Öz qeydinə qalmadı,
Qaranlıq vicdanına
O, pəncərə salmadı!

1965

* * *

Min cür əyri yolu var
Dünyada xəyanətin,
Ancaq yolu bir olur,
Hər zaman sədaqətin.

1970

* * *

Birisi pəhləvan deyib özünə,
Yaxına qoymadı bir pəhləvanı.
Qüvvət toplamayıb əsla dizinə
O, qalxan cələdi sözü, böhtanı.

Ay ötdü, il keçdi... Dolandı zaman,
Çirmənib girmədi heç vaxt meydana,
Qınılıb töküldü tutduğu qalxan,
Bir insan pəhləvan demədi ona...

1967

* * *

Namərd bir körpü saldı
Dağda çayın üstündən,
Deyirlər ki, axmadı,
Çay qurudu o gündən!..

1968

KOROĞLUNUN QOCALIĞI

ƏSLİ ELDƏN ALINMIŞDIR

*Tüfəng çıxdı mərdlik getdi, ay haray,
Mənmi qocalmışam, ya zəmunəmi?*

"Koroğlu" dastanından

I

O kimdir oturmuş yənə mükəddər
Ağır saçları təzə qar kimi.
Tutulmuş başının üstündə göylər,
Düşünür bir özge fikri var kimi...

O kimdir, xəyalı, halı pərişan,
Baxır uzaqdakı sıra dağlara?!
Bəlkə bir dünyadır qəlbində yanan,
Bəlkə də varlığı çəkilir dara?!

Bəlkə bir yolçudur elindən uzaq,
Qalmış intizarda, yol üstündə tək?
Ruhunu açmayır bu yer, bu torpaq,
Ömrünün göyündə oynayır şimşək?

Yox, yox! Tanıyıram o ixtiyarı,
O baxış, o görkəm mənə tanışdır!
Alışub yananda qışda buxarı
Ondan qoca nənəm çox danışmışdır!

Onun da bir günü —dövranı vardı,
Gəzərdi başında qorxmaz dəlilər.
Ordu dağıdardı, karvan çapardı,
Bağdada, Dərbəndə edərdi səfər.

Orda ki, İsgəndər goldi Arana,
Kamal bayrağını qaldırdı Sokrat,
Düşüb qasırgaya, düşüb borana,
O da o yerlərdə oynatmışdır at!

Hər eldən, obadan seçmiş bir gözəl,
Nigar məclisində gəzdirmiş bədə.
Vurulmuş mərd kimi, yaşamış gözəl:
"Namus bayrağımdır!" — demiş, — dünyada!

Çənlibel olmuşdur onun oylağı,
Çırpınmış gölündə ördəyi, qazı.
Gəzib dolanmışdır min bir yaylağı,
Alıb sinəsinə sədəfli sazi.

Qıratın belində uçduğu zaman.
Görən mat qalardı baxınca ona.
Açdığı süfrəni görsəydi bir xan
Onun qısqanardı götür-qoyuna!..

Bəzən səhv etsəydi işində əgər
Yatardı hirsindən üç gün, üç gecə.
Sonra oynayaraq aydın bir səhər
Nigarı istərdi hər şeydən öncə.

Deyərdi: "Hardadır söhbətim, sazım?
Quzular kəsilsin, məclis düzəlsin!
Hamı Bolli Əhməd, hamı Eyvazım?
Çağırın, dəlilər yanıma gəlsin!.."

Gələrdi dəlilər şövkətlə, şanla,
Hamı kabab yeyib, şərab içərdi.
Öpüb dostlarını, o, bir inamla
Düşmənin üstünə dağlar keçərdi!

Döyüş cənnət kimi gələrdi ona...
Yıxardı nərəsi sıldırımları!
Qəzəbdən gözleri dönəndə qana,
Dolardı belinə ildırımları!

O, bir nəğmə kimi düşmüşdür dilə,
Hər qəlbə bir yurdu, bir dünyası var!
O, bir iftixardır obaya, elə,
Elin öz ürəyi, öz mənası var!

Hörmətli dostlarım! Məlumdur sizə,
Bizim Koroğludan danışsın mən.
Bir sual qonmuşdur gözlərinizə,
Cavab alarsınız əsərimizdən.

II

Mənə deyirsiniz... Şair, danış bir
O nəcin tutulmuş asiman kimi?
Söylə buludmudur üzündə gəzir?
Yoxsa fikrə dalmış bir loğman kimi?

Bəli, o düşündür... Dəyişmiş zaman,
Qalmışdır dağların sinəsində tək;
Üzülmüş əlləri dostdan, aşnadan,
İndi Çənlibeldə oynayır külək...

İndi nə "hoy-hoy" var, nə də "çataçat"
Nə qılnc oynadır yanında Eyvaz.
Nə quzu mələşir, nə kişnəyir at,
Nə məclis qurulur, nə çalınır saz!

Nə də durna teli taxıb başına
Yanından keçməyir incə gözəllər.
Girməkçin şahların tər savaşına
Uzaq şəhərlərə etməyir səfər!

O daha yorulmuş vuruşmalardan,
Dağlara baxdıqca qəlbi qan olur.
Onun çaldığını çalmayır dövrən,
Hər kəsin ömründə bir zaman olur!

Əzəldən cahanda bir qaydadır bu
Çıxan bir günəşin batmağı vardır!
Daşaraq aləmi alsa da bir su
Onun da sinirtək yatmağı vardır!

Göydə qılnc çəkib parlayır şimşək,
Əfsus ki, həyatı bir andır onun.

Yazda qəlbimizə gülən hər çiçək,
Tez solur, bizi çox etməyir məftun...
Dövrən dəyişmişdir... İndi bax, o da,
Düşgün bir qocadır qoca dünyada!

III

Günəş qürub edir... Koroğlu yalnız,
Onun bir Nigardır qolbinə həmdəm.
Bir odur ömrünə nur saçan ulduz,
Onunla dağlır hər qüسسə, hər qəm.

Onun da saçları qar kimi dumağ,
Dərayır onları dağlar küləyi.
Onun Koroğludur fikrində ancaq,
Yaşa qadın eşqi, qadın ürəyi!

Nigar

Yenə fikirlisən, Koroğlu, nə var?

Koroğlu

Soruşma dərdimi, soruşma, Nigar!
Qocaldım, dağlarda tək qaldım özüm,
Kəsməyir qılncım, keçməyir sözüm!..

Nigar

Çox ağır olsa da dərdin, fəryadın,
Yenə də Koroğlu çağrılır adın!
Durur Misri qılınc, durur telli saz,
Sənin hünərinə bir hünər çatmaz!

Koroğlu

İndi tüfəng çıxmış, düşünsən əgər
Nə qılınc iş görər, nə də ki, hünər.
Qızilla, biciklə yaşayır aləm,
Ondandır qəlbimdə bu qüسسə, bu qəm!
Saymayır dost dostu, qardaş qardaşı,
Arxadan kəsilir igidin başı.
Bizi də çökəcək namərdlər dara,
Mən həsrət qalmışam keçən çağlara!

Nigar

Koroğlu, bir dəfə hoy desən yenə,
Hər kənddən yüz igid qoşular, sənə;
Qoy səni bu qədər sıxınsın dövrən!

Koroğlu

Dursaydı Xan Eyvaz, qalsaydı Həsən,
Mənim bu dünyada nə dərdim vardı?!
Ölsəm də yurdunda onlar qalardı!
Kime ol tutdumsa, əlimi kəsdi,
Ömrümün bağında küləklər əsdi!

Nigar

Onda, fikrin nədir?

Koroğlu

Yığısaq gedək,
Dünyaya sədaqət deyildir görək!..

Nigar

Ayrılmaq olarmı eldən, obadan?
Özünün əhdini pozarmı insan?

Koroğlu

Yox, Nigar! Fikrində inad etmə sən,
Bu namərd dünyada yaşamaram mən.
Dövrənəm keçmişdir... Yorulmuşam bax,
Çətindir zamanla döş-döşə durmaq!..
Gedək! Bu yerlərdən gedək uzağa,
Sinəm dözməyəcək bu çarpaz dağa!
Gedək o yerə ki, orada çöllər
Hələ görməmişdir bir cinsi-bəşər.
Yaşayaq birtəhər səhralarda biz,
Qoy bizə güləsin düşmənlərimiz!
İstərem yem olum qurda, aslana,
Ancaq namərd əli dəyməsin mana!

Nigar

Koroğlu, keçəcək, bu da bir gündür,
Dağlarda yaşamaq hələ mümkündür?

Koroğlu

Quldurdur dağların hər bir bucağı,
Bu yerlər olmuşdur şöhrət ocağı!
Sənin də tükəndi yoxsa ilqarın?
Ah, gözü kor olsun bu ruzigarın!

Nigar

Amandır, Koroğlu, nə danışdın sən?
Sənsiz bir gün belə yaşamayım mən!

Koroğlu

Gətir qılıncımı!.. Artıq zamandır,
Bilirsən qəzəbim, kinim yamandır!..

O deyib sözünü ayağa durdu,
Elə bil başından ıldırım vurdu.
Aldı telli sazı, baxdı dağlara,
Baxdı əl çatmayan o uzaqlara:
Qarşı duran uca dağlar,
Siz oldunuz elim mənim.
Döndü üzü zamananın,
Qılinc tutmaz əlim mənim!

Nə dövrənlər qurdum sizdə!
Bulud oynar üstünüzdə;
O zamanı anın siz də,
Hani əsən yelim mənim!

Çox ölkələr dolaşdım mən,
Şahlar ilə savaşdım mən,
Deryalardan yol açdım mən,
Yatdı daşan selim mənim!

Koroğludan çəkdi haşa
Min bir tacir, min bir paşa,
Oxum keçdi daşdan-daşa,
İndi sınıb belim mənim!

IV

Koroğlu yoldadır... Çöllərə artıq
Bir qara quş kimi enmiş qaranlıq.
Qalın buludların dəfində tək-tək
Ulduzlar parlayır pələng diş tək.

Yalqızlıq... Sakitlik... Bir özgə aləm...
O indi çöllərə olmuşdur həmdəm.

Yollara çıxdığı zamandan beri,
Aşıb qayaları, dar keçidləri
Gedir bir an belə baxmadan dala,
Gedir, qərq olaraq fikrə-xeyala.

O daha uzadır doğma yerlərdən,
Dumanlı dağlardan, mənzərələrdən.
Uzaqdır, gəlməyir suların səsi,
Turacın, kökliyin şirin nəğməsi.
Qaldı o yerlərdə təmiz bir həyat,
Cavanlıq, məhəbbət, bir saf xatirat,
Bir də dağlar qədər böyük bir vüqar,
İgidlik, sədaqət, mərdlik, etibar!..
O gedir çöllərdə bir xəyal kimi,
Gah şirin, gah acı bir vüsal kimi,
Bilməyir mənzili, məkanı hara,
Gedir baş götürüb boş səhralara!..
Bu zaman, azacıq ondan aralı
Tələdən, dünyadan bəlkə yaralı
Bir çay da axaraq gedirdi belə,
Gedirdi, uzağa, qərrib bir elə.
O da bilməyirdi mənzili hara,
Vururdu özünü qayalıqlara!..
Nigar yorulmuşdu, o durdu bir an,
Titrədi dizləri yorğunluğundan.

Nigar

Oturaq, Koroğlu, dincələk bir az,
Göz-gözü görməyir, yol getmək olmaz.

Koroğlu

Səhərə az qalır, dayanma, gedək.
Qabaqda bir qarı yaşayır görək,
Ona qonaq olub dincələrik biz;
Qurtardı fikirdən ürəklərimiz.
Hər tərəf qeşəngdir, gülür asıman,
Nə namərd dost vardır, nə namərd düşmən!..

Yolu bir tərəfdən alıb əlinə
Koroğlu çöllərə düzəldi yənə.
Getdilər... Onlardan bir qədər uzaq

Qırpıb gözlərini yanır bir çıraq.
 Koroğlu yeridi daxmaya sarı,
 Kim bilir dururmu, ölmüşmü qarı?
 Onun həyəcanla ürəyi vurdu,
 Gəlib cavanlığı önündə durdu:
 Düşdü xatirinə altmış il əzəl
 Rumda bəyəndiyi incə bir gözəl!
 Mahal paşasının qızıydı o qız,
 Dağlarda çiçəkdi, göylərdə ulduz.
 Dolandı çölləri başında sevda,
 Necə aslan gözər maralı ovda.
 O, qılinc oynatdı üç gün davada.
 Biləklər, kəllələr gözdi havada!
 Paşanın yurduna tufanlar saldı,
 Mərdliklə, hünərlə Məhbubu aldı.
 Haman bu daxmada Gülcahan qarı
 Bir gecə saxladı gizlin onları.
 Səhəri atlandı o, qartal kimi,
 O günlər tez keçdi ilk vüsal kimi!
 Tanıdı... Bu haman daxmadır, bəli,
 Qapını, döyməyə gəlmədi əli.
 Səsləndi: "Ay qarı, Gülcahan nənə!
 Səs verən olmadı onun səsinə.
 O bir də səsləndi: – Qarı, ay qarı!
 Aynadan pərdəni çəkib yuxarı
 Bir kişi göründü orta yaşında.
 Tacir papağı da vardı başında:
 – Kimsən ə, nə qarı! Öldü Gülcahan!
 Dünyadan yapışıb-durmayır insan.
 – Elədir, bu dünya tez udur bizi,
 Dağıdır qurd kimi ürəyimizi.
 Ah, yazıq Gülcahan, ah yazıq nənə,
 Ruzigar gülmedi sənin ömrünə!..
 Yorğunuq, mümkünse yer verin bizə,
 Hörmətsiz qalmaq hörmətinizə.
 Uzaqdan gəlmişik...
 – Buyurun, gəlin,

Bura çayxanadır, bir az dincəlin.
 Amma ki, pulunna...
 – Pulumuz yoxdur, –
 Pulsuz da insanın qiyməti çoxdur.
 – Bu da müştərimiz, dəlisen, nəsen?
 Ya yurdsuz, vətənsiz bir divanəsen?
 – Pul ki əl kiridir, bir gün gedəcək,
 Bir mərdlik qalacaq, bir də ki, ürək!
 – Dünyada mərdlik də, ürək də puldur,
 Pulsuz şahlar belə zəncirli quldur!
 Sən deyən zamanə keçmişdir çoxdan...
 – Gərək, bir-birinə əl tuta insan!
 – Başma ağrıma, pulun varsa gol,
 Yoxsa zəhlə töküb olma bir əngəl!
 O sonra acıqla pərdəni saldı,
 Koroğlu Nigarla qapıda qaldı.
 Dedi: İlk dəfədir getdiyim yerdən
 Hörmətsiz, şərəfsiz qayıdıram mən!
 Götürüb Nigarı düzəldi yola.
 O bir düşmən kimi baxdı hər kola.
 Bayaq gözlərinə gülən yamaclar
 Oldu bir cəhənnəm, qaranlıq məzar.
 Bir ağrı, bir qəzəb duydu içində,
 Dəniz çalxalandı dəniz içində!

V

– Gəl, Nigar, ömrümün can yoldaşı, gəl,
 Bizi qılinc çəkib vurmasın əcəl!
 Gəl, gəl burada da namərd adam var,
 Elə bil qəlbimi sökür canavar.
 Bu geniş çöllər də ruhumu yaddır.
 Dünya qan dənizi, insan cəlləddir!
 – Gedək, bu sözlərə haqqın var sənin,
 Qoy qərrib ölkələr olsun vətənin.
 Qalsaq da çərəksiz, evsiz-əşiksiz,

Bir də başqasına yalvarmayaq biz.
 Səhraya üz tutub getdilər onlar,
 Koroğlu, başında qorxunc tufanlar
 Dönüb arxasına baxmadı bir də,
 Aslan həlak olar qalsa zəncirdə!
 Getdilər... Onların önündə bu dəm
 Bir qoşa ahənglə göründü aləm,
 Ulduzlar seyrəlib, axır buludlar,
 Oyanır yuxudan çiçəklər, otlar,
 Əsir sorin-sərin sabahın yeli,
 Gülür xalı kimi dağların beli.
 Hər tərəf çəməndir, bir lələzardır,
 Hər gülün öz ətri, öz rəngi vardır!
 Hələ sərt qayalar! Yaşıl meşələr!
 Kollar dibindəki tər bənövşələr,
 Turac qaqqılıtsı, bülbül nəğməsi,
 Dağlardan tökülən suların səsi,
 Bir də göy üzündə durna karvanı
 Saxlayır, yolundan hər bir insanı!
 Koroğlu dərinədən bir nəfəs aldı,
 Dağları, daşları o seyrə daldı.
 Yandı, ürəyində cuşa gəldi qan,
 Gözəllik oduna yanmazmı insan?!
 Dedi: – *Gəzdiyimi tapmışam, Nigar,*
 Dünyada hər kəsin öz qiyməti var.
 Yaşayaq, bu yerdə salaq yurd-yuva,
 Gah taxıl əkək biz, gah çıxmaq ova.
 Uzaq şəhərlərdən, insandan uzaq,
 Olsun məskənimiz bu meşə, bu dağ.
 – Raziyam, Koroğlu, bu bir nemətdir.
 Bu nərgiz, bu lələ sözdür, söhbətdir.
 Nədənə, Çənlibel düşdü yadıma,
 Özüm dözməyirəm öz fəryadıma!..
 Nigar hönkürtüylə birdən ağladı,
 Göz yaşı od olub yeri dağladı.
 Koroğlu dinmədi, o susdu bir an;

Bəzən öz içində qaynayar ümman.
 – Ağlama, keçəcək birtəhər günün,
 Yoxdur etibarı dünya mülkünün!
 İnsanı yaşadan ancaq ürəkdir,
 Bizə bir sakitcə guşə görəkdir.
 Ürək azad olsa yoxdur zavalı,
 Azad yaranmışdır insan xəyalı!
 O söhbət eləyir... Fəqət bu zaman,
 Üç tüfəng uzandı ona üç yandan.

Birinci quldur

Durun, tərpenməyin!

İkinci quldur

Sözlərimə bax,
 Yerindən tərpenən həlak olacaq!

Koroğlu

Kimsiniz qardaşlar? Nə olmuş belə?

Üçüncü quldur

Gəl bizi bicliklə tutma sən dilə,
 Çıxar nəyin varsa bəri ver görək!

Koroğlu

Biz yoxsul adamıq, nə var, nə verək?
 Quldur olsanız da, mərdlik edin siz,
 Bizi incitməyin görüb köməksiz.

Birinci quldur

Nə mərdlik? Mərdliklə yaşasaq əgər,
 Arvad-uşağımız acından ölər!

Mərdlik Koroğluyla getdi dünyadan,
Soyun, paltarını!..

Koroğlu

Rəhm elə bir an!

Birinci quldur

Soyun paltarını deyirəm sənə!..

Koroğlu istədi danışsın yenə
Ancaq danışmadı. Qalaraq naçar
Soyunub onlara verdi nəyi var.

İkinci quldur

İndi də qarı soyunsun görək!
Çaxdı Koroğlunun başında şimşək.

Koroğlu

Yaxın gəlməyin, dəyməyin bizə,
Alçaqlar! Vəhşilər! Ar olsun sizə!
Qocalmış olsam da yenə mərdəm mən,
Ölərem, dönmərəm öz qeyrətimdən!

İkinci quldur

Qocalıq və mərdlik!.. Xah!.. Xah!.. Xah!..
Kaftar,
De görək nəçisən? Nə mərdliyin var?
Koroğlu əlinə götürdü sazı
Gəldi xəyalına ömrünün yazı:

Qarı düşmən, ürəyimi dağlama,
Çarxım dönüb, qocalmışam mən indi!
Ağır yurdlar, qoç igidlər görmüşəm,
Çarxım dönüb, qocalmışam mən indi!

Çəlibeldə gözəl halım olubdur,
Dağlar tutmaz dövlət-malım olubdur.
Sübhə kimi qeyli-qalım olubdur.
Çarxım dönüb, qocalmışam mən indi!

Baş əymədim nə sultana, nə xana,
Aslan kimi çox susadım al qana,
Meydan açdım, evlər qoydum virana,
Çarxım dönüb, qocalmışam mən indi!

Koroğluyam, mərd doğuldum dünyada,
Mərdliyimdən haşa çəkdi dünya da,
Bac vermədim bir namərdə, bir yada,
Çarxım dönüb qocalmışam mən indi!

Qoca aslan kimi o coşdu birdən,
İldırım parladı nəzərlərindən.
Yığıb qüvvətini cumdu onlara,
Vuruşma başlandı, qızıışdı ara.

“Vurhavur” səsləri tutdu hər yanı.
Coşdu, üroklərin alışdı qanı.
Koroğlu gördü ki, meydanda təkdi.
Anıb keçmişini bir nərə çəkdi,
Əsdi yarpaq kimi quldurlar haman,
Şığıyıb düşməne vermədi aman.
Onların başını üzdü bir anda.
Yenə Misri qılınc qızardı qanda!
Gördü bu səhnəni, sevindi Nigar:
Koroğlu, qolunda hələ tutar var,
Sən nahaq ayrıldın obadan, eldən?
– Mərdlik axtarıram bu dünyada mən.
Ancaq yorulmuşam, yoxdur qüvvətim.
Qaldı Çəlibeldə şanı, şöhrətim!
Yaşayaq burada, gələcək zaman
Qalxacaq dağlarda vuruşma, üsyan.

Onda görəcəksən, hamıdan əvvəl
Koroğlu atacaq qılıncına əl.
Mən yenə saz çalib toy quracağam,
Düşmənin yurduna od vuracağam!
O, baxdı üfugə...
Ondan çox uzaq,
Ucalmış göylərə vüqarlı bir dağ
Orada, aşaraq sıldırımları,
Tutub dişlərində ildırımları,
Qolu bazubəndli, köksü dumanlı,
Qılınc oynadırdı bir dəliqanlı!..

1945

“ŞAIRİN YUXUSU”

(dramatik poema)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Nizami – şair
Möhəmməd – onun oğlu
Xaqani – şair, Nizaminin dostu
Sona xala – onun arvadı
Axsitan – Şirvan şahı
Pərviz – Şahın vəziri
Qürur – Rəssam
İntizar – Şahın arvadı
Hicran – Şahın qızı
Dərbəndi – Saray şairi
Kosa – Şahın qapıçısı
Yasəmən – kənaz
Çoban – onun sevgilisi
Sofî Həsən – sofî
Birinci məzarçı
İkinci məzarçı
İran elçiləri
Birinci əsgər
İkinci əsgər
Üçüncü əsgər
Xanəndə qız
Saray adamları, saray naibləri
Zaman baba – Nizaminin bağbanı
Aydoğdu – bağbanın qızı

PROLOQ

Qədim Gəncə. Nizaminin evi. Bir payız səhəridir. Evin qabağında bir bağ. Eyvandan bağa pilləkən enir. Ağacların yarpaqları saralıb. Zaman baba bağı seyr edir. Onur bir əlində bel, o biri əlində isə bir səbət var. Səbətdə heyva, nar var. O, qızı Aydoğdunu səsləyir.

Zaman baba

Aydoğdu!.. Aydoğdu!..

Aydoğdu bağın başqa tərəfindən gəlir

Aydoğdu

Nə var, ay baba?

Zaman baba

Qızım, oyanıbdır bütün el, oba,
Hamı bağlardadır... bu heyva, bu nar,
De bizim Gəncədən başqa harda var?
Əyilib torpağa səcdə edən kəs,
Dünyada ehtiyac, yoxsulluq bilməz...
Ala bu səbəti...

Aydoğdu səbəti alır. Götürüb bir-bir nara, heyvaya baxır.

Məhəmməd hanı?

Aydoğdu

Yəqin şeir yazır.

Zaman baba

İnsanın canı
Zəhmətlə, havayla bərkiyir müdam,
Zəhmətsiz nə söz var, nə də ki, ilham...

kiçik pauza

Ona de ömrünü verməsin bəda,
Şer Nizamiylə bitdi dünyada...

Aydoğdu

O gözəl oğlandır... kamalı dərin,
Öyrənir sirrini səyyarələrin...

Zaman baba

Bilirəm.. O, sənə deyir sözünü,
O səndən çəkməyir bir an gözünü.
Sən də səyyarəsən?..

Aydoğdu

Baba, can baba,
Ey mənə hamıdan mehriban baba!

Zaman baba

Nə var, ceyran qızım?.. Nə var – belə sən,
Yenə də dil açıb bağda ötürsən?!

Aydoğdu

Mənə şeir qoşub Məhəmməd o gün,
Ağlımı başımdan alıbdır bütün!..

Zaman baba

Əlbəttə... əlbəttə... şair oğludur,
Onun da sinəsi sözlə doludur...

kiçik pauza

Aydoğdu

Amma, İlyas baba kefsizdir yaman...

Zaman baba

Qızım, dağ başına yığılar duman.
Şairlik həm sevinc, həm də ki qəmdir,
O başqa bir dünya, başqa aləmdir!

kiçik pauza

Yenə sapsarıdır bağçalar, bağlar,
Düşür budağından bir-bir yarpaqlar...
Bu dünya belədir... keçdikcə zaman,
Ömrün budağından qopur hər insan
Mən gedim işləyim. Bir arzum var: sən
Dünyada daha xoş günlər görsən!..

Zaman baba olıno bel gedir. Aydoğdu olındeki soboti pilləkənə qoyur. Getmə!
İstərken Məhəmməd eyvanda görünür.

Məhəmməd

Aydoğdu!.. Aydoğdu!.. Getmə, bir dayan,
Hər zaman fikrimdə bir sən, inan!..

(O, pilləkənə aşağıya enir)

Aydoğdu

Şeirimi yazırdın?

Məhəmməd

Yazırdım... fəqət
Çətindir qazanmaq şeirle şöhrət!..

Aydoğdu

Odur ki, ömrünü vermə sən bada,
Şer Nizamiylə bitdi dünyada!

Məhəmməd

Elədir, Aydoğdu... sözlərin haqdır,
Vaxtı boş keçirmək mənə nahaqdır...
Münəccim olaram... ya da ki həkim,
Onda sonətimə xor baxmaz heç kim...

Nizami çiyində ləbbədə eyvana çıxır. O, asta addımlarla pilləkənə bağa düşür.
Məhəmmədin, Aydoğdunun yanına gəlir. Onların alınlarından öpür.

Nizami

Mənim balalarım!.. Xoşbəxt olun siz,
Ürəkdə qalması bir istəyiniz!..

(O, bağı seyr edir. Kiçik pauza)

Payız nə gözəldir!.. Min neməti var,
Əyir budağını bağda heyva, nar!
Yarpaqlar tökülür yərə sapsarı,
Ağarır uzaqda dağların qarı!..

Bir də fəlakətlər olmasın deyə,
Kəpəz keşik çəkir orda Gəncəyə.
Susub Gəncəçayı!..

Məhəmməd

Nəçin belə sən,
Son günlər gözümə bir cür dəyirsən?

Nizami

Çoxdan Xaqanidən bir xəbər yoxdur,
Ömür sona yetir... dərd isə çoxdur...
Ah görüm zamanın kor olsun gözü,
Onun da qəlbində qaldı hər sözü!..

Orda bir xaqan var, burda bir xaqan,
Gəncə bir zindandır, Şirvan bir zindan!..

Zaman baba gəlir.

Məhəmməd

Bu çoxdan belədir... De nədir bu qəm,
Nə vaxtdır əlinə almırsan qələm?

Nizami

Narahat olma sən... qurbanın olum.
Ey mənim kamallı, mehriban oğlum...

(Onun atından öpür. Kiçik pauza)

Bir yuxu görmüşəm, qorxunc bir yuxu,
Sanki daşa dəyib ilhamın oxu!..

Hamı təəccüblənir.

Zaman baba

Nə yuxu?.. Məhəmməd gəlməsin gözə?

Nizami

Gedək... öz yuxumu danışım sizə.

Onlar bir-bir pillələrlə yuxarı çıxırlar. Işıq sönür.

Pərdə

I şəkil

Şirvan. Şahın sarayı. Sarayın qabağında böyük bir bağça. Bağçaya kiçik daş pillələr enir. Bahar səhəridir. Güllər, çiçəklər açılmışdır. Məhəmməd və Qürur bir ağac altında dayanıb söhbət edirlər.

Uzaqdan köniz qızın həzin mahnısı eşidilir.

Mahnı

Bir yarpağam... üzülmüşəm budağımdan,
Ayrılmışam öz elimdən, torpağımdan.
Tək qalmışam baxa-baxa bu yollara,
Ahım, ünüm çatmır yara, çatmır yara...
Gəl-gəl, mənim öz sevgilim, öz çobanım,
Sənə qurban olsun canım, olsun canım...
Çəkil duman bu dağlardan, bu dağlardan,
Bir səs gəlsin uzaqlardan, uzaqlardan,
Dözmək olmur bu ağrıya, bu hicrana,
Xəbər verin mərd çobana, nə çobana...
Gəl-gəl mənim öz sevgilim, öz çobanım,
Sənə qurban mənim canım, mənim canım...

Məhəmməd

Bax köniz ağlayır sevgilim deyə,
Hər sözü ox kimi batır ürəyə!
Yox-yox olmayacaq, qardaşım, heç bu,
Nə qədər alçalmış insan duyğusu!
Hələ sevgilisi o igid çoban!
Zəncirli pələng tək çırpınır, inan,
Çapanda atını o, dağdan-dağa,
Kəndlər arxasınca qalxır ayağa!
Yazıq kömək umur pərvərdigardan,
Bir gün asılacaq sarayda dardan!..
Duyduqca qaralır gözümde aləm,
Didir ürəyimi parçalayır qəm!..

Qürur

Sənə yaraşmayır əzizim bu hal,
Neçin gözlərinde yurd salıb mələ?
Böyük Nizaminin övladısan sən,

Gəncə qartalının qanadısən sən?
Şirvandan başlamış Təbrizə qədər
Onun şairi ilə fəxr edir ellər.

Məhəmməd

Onun taleyi də bir tale deyil,
Saçına dən düşüb, qocalır hər il.
İndi də çağırır bura Axsitan,
Zindanlar içində yaşayır insan!..

Qürur

Bunlar ki, tarixdə özəldən vardır.
Hər dövrün ağası bir hökmdardır!..

Məhəmməd

Hökmdar! Hökmdar! Bu ada bir bax,
Gözləri olsaydı, bu ana torpaq
Özü də qorxardı yaratdığından,
Quduz canavardır sanki Axsitan!
Hər axşam, hər səhər görürəm ki, mən
Bir qız qaçırılmış şaha köndlərdən.
Ağlayır, hıçqırır, yatmayır onlar,
Min qapı bağlamış başsız qanunlar!..

Qürur

Yenə təzələdin dərdimi mənim,
Duyduqca buz kimi olur bədənim.
Azad bir oğlandım köndimizdə mən,
Çəkib yaradardım sevdiklərimdən.
Gecələr dırmanıb bir dik qayaya,
Baxardım göylərdə süzülən aya.
Olardı ilhamım bulud karvanı,
Alardı fikrimi səhər dumanı.
Gülərdi gözümdə bir saf məhəbbət,
Olardı ilhamım gözəl təbiət!..
İndi salınmışam bir daş qəfəsə,

Ürək fəryadlarım çatmır heç kəsə.
Gündə ömr cəmləyir mənə Axsitan,
Gərək yaradasan bir qanlı meydan.
Orada görünə baş üstündə baş,
Qandan yaqut kimi parlaya hər daş!
Yığıla yan-yana min bir pəhləvan,
Mən də bir tərəfdə əlimdə qalxan
Durub iftixarla şiri-nər kimi
Baxım cəsədlərə igidər kimi!..

Məhəmməd

Sən onun qəlbindən keçənə bir bax,
Elə bil dünyada Rüstəm olacaq!..

Bu zaman uzaqdan Hicranın ayaq səsi gəlir. Məhəmməd onu görmür.

Qürur

Sus, deyən gələn var?..

Məhəmməd

Vəzirdir yəqin.
Yenə gözələrində parlayacaq kin...

(Gələnin Hicran olduğunu görür)

Yox, yox bu Hicrandır!
Hicrandır, Qürur.
Görəndə könlümdə tufanlar qopur!..

Qürur

De, novruz dəridir qəlbindəki dərd,
Səni də kəməndə saldı məhəbbət.
O sənə layiqdir... gözəldir Hicran,
Sənə çox görməsin onu Yaradan.
Hələlik... mən getdim... sağ ol, qardaşım...

(Gedir)

Məhəmməd

Bir odur sarayda mənim sirdaşım,
Bilirəm, qəlbində vardır məhəbbət.
Doğrudan yaraşır ona sədaqət.
Görürəm çox sevir şeiri, sənəti,
Neyləsin, gözündə qalıb niyyəti!..

Hicran Məhəmmədə yaxınlaşır, onun əlində bir dəstə gül vardır.

Məhəmməd

Hicran! Hicran!..

Hicran

Səni soruşdum Sona xaladan!
Dedi ki, son günlər qəmgin görünür,
Üzündə-gözündə bir kin görünür,
Söylə, nə olmuşdur, özizim, yenə?

Məhəmməd

Sənsiz bir zindandır bu saray mənə
Bir gün görməyəndə dağılır qəlbim,
Könlümün sazında ağlayır hər sim,
Səndə də varmıdır insaf, mürüvvət?!

Hicran

Yadımdan çıxmırsan... nə edim fəqət...
İnan ki, qorxuram mən şah atamdan,
Onun nəfəsindən titrəyir Şirvan.
Yenə də hər zaman fikrimdə sənən...

Məhəmməd

Səndeki sevgiyə inanıram mən!..
Hicran, ay Hicran,
Görən, heç ömründə sevmişmi atan?

Hicran

Nə bilim... Eh, onda sevgi nə gəzir,
Şahını qızıdır, bir də ki, vəzir...

(kiçik pauza)

Yazıq anamı da uddu bu saray,
Ağladı, bir kəsdən görmədi haray.
Soldu gözəlliyi, soldu kamalı,
Getmir gözlorimdən onun xəyalı
Ona oxşayıram mən bəxti qara...

Məhəmməd

Bu söz yaraşmayır bir şux nigara!..
Sən mənim sevdiyim bir ilk şahımsan,
Ömrümdə ilk yarım, ilk pənahımsan,
Sənsiz məcnun olar, gələrəm, inan.

Bu vaxt Dərbəndi, vəzir onları görüb çəkirlər.

Hicran

Kamsız öldürməsin bizi Yaradan!
Gedirəm... görərlər... sənindir ürək...

(Gedir)

Məhəmməd

(ah çəkib onun dalınca baxır)

Ağladar, incidər güldürməz mələk!

Getmək istərkən birdən pilləkəndə İntizar çılgın bir vəziyyətdə
onun qabağını kəsir.

İntizar

Görmək istəyirdim səni bayaqdan,
Bu qədər insafsız olarmı insan?

Məhəmməd

Buyurun, söyləyin nə sözünüz var?

İntizar

Yazıq bir kənizdir, ölür İntizar.
Cavab ver eşqimə, incitmə məni,
Yata bilməmişəm bütün gecəni.
Özüm də bilmirəm nədir günahım,
Dünyada bir sənən mənim pənahım!..

Məhəmməd

Sən şahın hərəmi, şahın yarısan!..

İntizar

O ərdir, sən könül hökmdarısan!..
Əlac et bu xəstə qadın qəlbinə.

Məhəmməd

Sus, xanım, bu sözlər yaraşmır sənə.
Axsitan eşidər... bir xəbər duyar...

İntizar

Mənim də qəlbimin öz arzusu var!..

Yenə vəzir, Dərbəndi onları görüb çəkirlər.

Məhəmməd

Mən könül vermişəm başqa bir yara,
Xəyanət etmərəm o şüx dildara.
Sevgi dedikləri təmiz bir ölkə,
Onun üfüqləri götürməz ləkə!
Siz isə əl çəkin bu əcirətdən...

İntizar

Ah, sənə yoxumdur, bir damla vicdan?

Məhəmməd

İntizar!

İntizar

Nədir son qərar?
Bəxtiyar cəlmə bu soyuq yeri,
Torpağa aparma gözəllikləri!..

Məhəmməd

Qıyma gəncliyimə, arzularım var...

İntizar

Mənim də qəlbimi didir alovlar,
Özüm də küskünəm öz taleyimdən,
Şaha körpə ikən verilmişəm mən!

Məhəmməd

Sarayda nə çoxdur cavan oğlanlar,
Qızilla, rütbəylə fəxr edir onlar...

İntizar

Könül sevdiniyə baş əyər ancaq!..

Məhəmməd

Məhəbbət deyildir əldə oyuncaq.

İntizar

Mən dedim sözümü... bitmişdir artıq,
Sən yaxşı fikirləş...

(Gedir)

Məhəmməd

Gəlir ayrılıq,
Ömrün göylərində yenə çən, duman,
Əzablar içində ölürəm, aman!
Xəyanət, cəhəng yurdudur bura,
Güllər açılmadan tutulur xara!
Yox, yox mən sənə, sənə, Hicran,
Sənsiz gözlərimdə bir həddir cahan!..

Gedir. Vəzir, Dərbəndi gəlirlər.

Vəzir

Demək ki, sarayda kiçik bir uşaq,
İki mələkəyə sahib olacaq!
Mən sənə halına yanıram, yazıq,
Hicran da əlindən çıxmışdır artıq.
Sən də bir şairdən, şöhrətin vardır,
Hər yanda, hər yerdə hörmətin vardır!..

Dərbəndi

Neyləyim, belədir taleyim mənim,
Ölməmiş, üstümə gəlir kəfənim!
Bir zaman qəlbimi aldı İntizar,
O uçdu, əlimdə tutmadı qərar.
Ah, indi də Hicran!..

Vəzir

Əzəldən bu sayaq doğulub insan.
Güclülər yaşayır, gücsüzlər ölür,
Ağacdan yarpaqlar yellə tökülür...

Dərbəndi

Demək ölməliyəm, bitmişdir daha?!

Vəzir

Hələ Nizami də söz verib şah,
Yığılıb Şirvana gəlir Gəncədən...

Dərbəndi

Sarayda baş şair olmayacam mən?!

Vəzir

Şübhəsiz, saraya o gələn kimi
Şahın olacaqdır ürək həmdəmi.

Dərbəndi

Di mənə yol göstər... bir yol, qardaşım,
Buz kimi donmuşdur, işləmir başım.

Vəzir

Yalnız bir yol vardır... cəsarət, hünər,
Bununla yaşayır dünyada ərər!..

Dərbəndi

Yalnız bir yol vardır... cəsarət, hünər,
Bununla yaşayır dünyada ərər!..

Vəzir

Şah sənə dostundur... inanır sana,
Odur ki, vaxt tapıb bir dəfə ona
Söylə ki, Məhəmməd edir xəyanət,
Hicrana açmışdır o gün məhəbbət.
Şah da bir kişidir, qısqanıb o da
İnan, Məhəmmədi o dəm məhv edər,
Sənə tələyin ay kimi gülər!

Dərbəndi

Ah, Perviz danış bir, danış, qardaşım!..

Vəzir

Ey mənim namuslu, sədiq sirdaşım!
Bu, Nizaminin də qəlbini didər,
Biryolluq sarayı tərək edib gedər.
Alarsan Hicranı!.. Yənə də saray...
Gələr hüsuruna o günəş, o ay...
Dərbəndi! Dərbəndi! Çağırar hamı,
Uçar buludlara şair ilhamı!

Dərbəndi

Sağ ol, Pərviz, sağ ol... xəcalətindən
Ölməsəm, inşallah, çıxacağam mən!

Vəzir

Gördünmü, bax belə, ayrı cür olmaz,
Qoy sərsin üstünə qanadını yaz!..

(Dərbəndi gedir)

Vəzir

Sədiq qardaşıdır, ölməmiş Pərviz,
Sarayda namusla yaşayırdıq biz.
Bir dəfə qanmadı yekəbaş dana
Fələk də sarayda düşər zindana!..
Çox qalsa, şah vəzir eyləyər onu,
Qoy getsin.. kəsərəm bir gün yolunu!..
Sonra da, şah qatır... asandır o da,
Qoy adım çəkilsin bütün dünyada...
Gəlsin, öz qoynuma girsin intizar,
Qəlbimdə qalmasın gərək arzular!..

(Gedir)

Pərdə

II şəkil

Saray. Axşamdır. Şamlar yanır. Divarlarda pəhləvanların çəng səhnələri canlanır.
Axsitan döşəkcə üstündə oturmuşdur. Qəmginidir. Vəzir onun qarşısında dayanmışdır.

Vəzir

Buyur, dinləyirəm möhtərəm şahım,
Sizsiniz dünyada mənim pənahım!..

Axsitan

Qoy qalsın bunları... danış bir görək.
De, nəçün sinəmdə çırpınır ürək?
Neyçün darıxıram bu sarayda mən?
Könlüm həzz almayır əyləncələrdən?!

Vəzir

Bəlkə yorğunsuzunuz, böyük hökmdar?
Bilmirəm, bəlkə də bir arzunuz var?
Söyləyin, hazırdır ömrə bu saray,
Göylərin zینəti o ulduz, o ay...

Axsitan

Dünya bir boşluqdur... Yoxdur vəfası,
Tükənmiş hər şeyin eysü səfası.
Mənim də üstümü almışdır artıq
Böyük igidləri yıxan qocalıq.
Yaşamaq, ölməmək istəyirəm mən,
De, indi nə gələr sənin əlindən?

Vəzir

Yaşamaq... Ölməmək... möhtəşəm şahım...

Axsitan

Sizsiniz dünyada mənim pənahım!
Gördünmü acizsən? Acizdir insan,
Hamı gedəcəkdir bir gün dünyadan...

Vəzir

Bizdəmi, bizdəmi, böyük hökmdar!

Axsitan

Yox, səni çox sevir o pərvərdigar!

Bu vaxta qədər onları ayaq üstündə dinləyən kosa üzünü şahı tutaraq.

Kosa

Doğrudur, doğrudur, zənnimcə gerek
Bir vəzir qalacaq bu dünyada tək...

(gülərək gedir)

Axsitan

Baxırsan? Kosa da anlamış bunu,
Anlamış dünyanın puç olduğunu!..

Vəzir

Şahım, yorğunsunuz... vardır, cananlar,
Sizi əllərində gözdirər onlar.

Axsitan

Cananlar, pərilər çox gördüm vəzir,
İndi bir başqa şey qəlbimdə gəzir.

Vəzir

Buyurun, buyurun, böyük hökmdar!
İnsan qocaldıqca, arzu çoxalar...

Axsitan

(yerindən duraraq)

Atam Mənuçöhrün rəşadətindən,
Onun yenilməyən şücaətindən,
Anam Tamaranın sədəqətindən,
O qadın qəlbinin məhəbbətindən
İstərim yazılsın böyük bir dastan,
Gülsün özəmətlə qanlı bir meydan...
Mən də az olmadım vuruşmalarda,
Qalmışam çox zaman çətində, darda.
İgidlər basmışam, şirlər yıxmışam!..
Qılıncla, qalxanla horbdən çıxmışam!
Etmişəm, qəlbimdən keçmişse nələr,
Önümdə baş əymiş daş qərinələr.
Basılmış, qırılmış burda düşmanlar,
Nəslimin çox şanlı bir tarixi var!..
İnsan tarixilə edir iftixar.
O zaman əbədi yaşayaram mən.
Baxaraq dastanın hər bir sözünə.
Gördükcə bunları güc gələr mana,
Olar ömrüm üçün gözəl bir ayna!..
Yalnız onlar olar mənə təsəlli,
Qaldırar könlümü sənətin əli!..

Vəzir

Baş üstə, baş üstə, asandır bunlar,
Nə çoxdur sarayda böyük sənətkar.
Dərbəndi... Xaqani, şahım, hər zaman
Onlar ömrinizlə yaradar dastan.
Yəqin, Nizami də ləngiməz, gələr,
Onda daha çoxdur iqtidar, hünər...

Axsitan

(bir qədər düşünərək)

Bacarsa, Nizami bacarar bunu,
Mən "Leyli Məcnun"la tanıdım onu.
Ləl töküb dindirir sözün ağzına,

Şairlər pərəstiş eyloyir ona!..
O şeirə dil verdi, xəyala qanad,
Nizami! Dünyaya bellidir bu ad!

Vəzir

Buna nə vardır ki... darıxmayın siz,
Qoy gəlsin Nizami... düzəldərik biz...

Axsitan

Əmrimi saymasa, gəlməsə əgər,
Zərbimdən yığılar, uçar bu göylər!
İnan, həsrət qalar tək övladına,
Tanrı bir daş ürək vermişdir mana!..

Vəzir

Nigaran olmayım, gözləyin bir az,
Gülsün qəlbinizdə çiçəkli bir yaz.

Şah oturur, Dərbəndi, Xaqani, Məhəmməd gəlirlər.
Axsitan

Bir şeir oxuyun... açılısın könül,
Qoy sözün bağında dil açsın bülbül.
Görünsün hər kəsin gücü, qüvvəti,
Artırın sarayda bu tərəvəti!..

Dərbəndi

Şahım, qarşınızda qulumuzuq biz,
Hazıram, əmr etsə hər nə qəlbiniz.

Vəzir

Dərbəndi başlasın... onda çox söz var.

Məhəmməd

Yox, yox... Xaqanidir şeirə hökmdar.

Xaqani

Dərbəndi başlasın, başlasın görək...

Vəzir

Qoy şeirin səsilə döyünsün ürək.

Dərbəndi əvvəl şahı baş əyib, sonra bir tərifnəmə deyir.

Dərbəndi

Ey adil padşah, ey böyük insan!
Bizə göndərirdi səni Yaradan.
Dəryalar qədərdi səxavətiniz,
Dünyanı tutdunuz igidliklə siz.
Var olun, yaşayın illər uzununu,
Dərbəndi Tanrıdan istəyir bunu,
İndi izn verin əmrinizlə mən
Oxuyum özümün qəzəllərimdən.

Axsitan

Maşallah! Maşallah, afərin sana!..

Vəzir

Yaradan vergidir, veribdir ona!..

Dərbəndi

(qürurla oxuyur)

Hər gecəm oldu kədər, qüسسə, fəlakət sənsiz,
Hər nəfəs çəkdim hədə, getdi o saat sənsiz.
Sənin o cəlb edləyən vəslinə and içdim, inan,
Hicrinə yandı canım, yox daha taqət sənsiz.
Başqa bir yarı necə axtarım, ey nazlı mələk,
Bilirəm, sən də dedin, yox daha hacət sənsiz.
Sən mənim qəlbimə hakim, sənə qul oldu könül,
Sən əzizsən, mən ucuz, bir heçəm, afət, sənsiz.

Nə gözüm var arayım mən səni, bəxtim də ki yox,
Nə də bir qaçmağa var, məndə cəsarət, sənsiz.
Sən Dərbəndidən oğər arxayın olsan da, gülüm,
Gecə-gündüz arayıb olmadı rahat sənsiz.

Axsitan

Aha bunlar söz deyil, cavahirətdir!..

Xaqani

Doğrudan, Dərbəndi lap qiyamətdir!..

Vəzir

Bəs nəçin mənalı güldünüz yenə.

Xaqani

O sözlər əvvəldən tanışdır mənə.
Qardaşım Nizami yadıma düşdü.

Axsitan

(ayağa qalxaraq)

Mən heç baş tapmıram bu necə işdir?!
Dərbəndi

Dərbəndi

Bu sözlər böhtandır, böhtandır mənə!

Axsitan

Şübhə bir ləkədir o pəhləvana!..

Xaqani

Təriflər deməklə yaranmır sənət,
Ona qəlb lazımdır, bir də məhəbbət!..

Dərbəndi

Demək ki, uşağıq, bacarmıyıq biz?..

Xaqani

Çünkü kiflənidir sizin beyniniz!

Axsitan

Xaqani, yadından çıxmasın zindan,
Ovucda gizlənə bilərmə ümman?!
O mənim dostumdur, ilhamı vardır,
Dillərə düşəcək kəlamı vardır!

Vəzir

Bu bir paxıllıqdır, böyük hökmdar,
Şairlər içində beləsi çox var...

Xaqani

O sənətin adına yaraşır, mənəcə...
Çünki gün çıxanda əriyir gecə!..

Qürur əlində çəkdiyi rəsm gəlir, o, rəsmi şahə verərək.

Qürur

Buyurun, çəkmişəm, hazırdır əsər,
Baxıb keçmişinə qoy gülsün başər!..

Şəkil ortaya qoyulur, hamı ona tamaşa ələyir.

Məhəmməd

Doğrudan, gözəldir!.. Qəşəngdir, Qürur,
Qanlı vuruşmalar bax belə olur.

Tökülür üst-üstə əllər, kəllələr,
Özü də bilməyir nə edir bəşər.
Sonra da baxdıqca tökdüyü qana,
Acıyır sərkərdə yazıq insana!..

Şah adamlara baxır, heç kim dinmir. Xaqani şəkə baxdıqdan sonra.

Xaqani

Əsərdir, yaratmış cavan bir ustad,
Al qanlar içində canlanır həyat.
Onun sevmədiyi qılıncdır, qandır,
Hər şeydən qiymətli onca insandır.
Sərkərdə qan tökmüş... o, peşmandır, bax,
Çənli, dumanlıdır hər dərə, hər dağ...
Aferin! Aferin! Çox sağ ol, Qürur,
İnsan yaratdıqca, sənətkar odur!..

Xaqani onun alnından öpür. Şah danışmayanlara baxır, sonra şəkildən yeni bir şı
tapmış kimi qəzəbli və mənalı bir torzə

Axsitan

Dediniz, gözəldir... Heç sözüm yoxdur,
Qürurda cəsarət olduqca çoxdur.
Fəqət anlamıram, bəs neyçün heç mən
Özümü tapmadım əsərinizdən?!
Bəs orda, o yanda dayanan kimdir?!

Qürur

O, böyük sərkərdə İskəndər Kəbir!

Axsitan

Sərkərdə, İskəndər, ah bəs mən, bəs mən?

Qürur

Doğrusu, o böyük igidliklərdən
Bir şey yaratmağa gəlmədi əlim,
Nə ki, var, deməyə acizdir dilim...

Axsitan

Acizdir, acizdir!.. Söze bax, axmaq,
Olar mı heç mənim əmrindən çıxmaq?!

Xaqani

Həqiqət lazımdır, şahım, həqiqət!

Axsitan

Həqiqət olmazsa yaranmaz sənət?!

Xaqani

Bəli, yaranmayı, belədir düzü,
Yalandan dindirmək olmayır sözü.
Şairdə olmasa təmiz bir vicdan,
Dəyməz bir qəpiyə yazdığı dastan!

Dərbəndi

(Xaqanini göstərərək)

Xaqani Təbrizə gedəcək deyə,
Yəqin ki, onu da alır yedəyə?..

Qürur

Siz ki, bir daşsınız, sakitcə durun,
Haraya qoysalar orda oturun!..

Axsitan

İndi də dikbaşlıq edəcək bizə.

Vəzir

O da bir təhlükə olacaq sizə.

Axsitan

Söyləyin naiblər gəlsinlər bura,
Qoy onlar son qoysun danışıklara!..

Bir dəstə adam daxil olur. Əllərində qançı var, şah üzünü onlara tutaraq Qüruru göstərir.

Axsitan

Tutun qollarını... O əllərinə
O qədər vurun ki, şahın əmrinə
Belə hörmətsizlik etməsin bir də.
Vurun, elə vurun görünsün al qan,
Qüvvətin gücünü anlasın insan!..

Qürurun qollarını tuturlar, onu şəklın üstünə gətirirlər,
əllərinə döyürlər.

Məhəmməd

Şahım, insaf edin, o, sənətkardır,
Onun şüşə kimi bir qəlbi vardır!..

Axsitan

Sen mənə qonaqsan! Dayan kenarda...

Məhəmməd

O bir sənətkardır, olsa da harda.

Qürur

(gücsüz bir halda yerə düşərək)

Dayanın, vurmayın, böyük hökmdar!

Axsitan

Qoy hələ döysünlər, çox günahın var.

(Yenə vururlar)

Dayanın indi,
Aparın, qoy bilsin fərman kimindir!..

Qüruru həlsiz vəziyyətdə aparırlar. Kosa içeri gəlir. Bir nəfər atının gəldiyini xəbər verir.

Kosa

Şahım, bir atlı var, olarmı gəlmək?

Axsitan

(bir qədər acıqlı)

O kimdir bu zaman? De gəlsin görək!

Məhəmməd

(Xəqaniyə)

Bu gələn atamdır... atamdır mənə,
Hardadır, daxmamız? Hardadır Gəncə!..

Nizami bir elində qamçı, bir elində kiçik bir heybə daxil olur. Xaqanini və oğlunu görərək

Nizami

Xaqani... Məhəmməd!.. Xoş gördük sizi.

Məhəmməd

Dağılmış ayrılıq yormuşdur bizi!..
Onlar görüşüb öpüşürlər. Şah gələnin Nizami olduğunu görərək.

Axsitan

Xoş gəlmiş Nizami!.. Xoş gəlmiş bura,
O, bir yaraşıqdır bu saraylara!..

Nizami öz hərəkətləri ilə razılıq edir.

Xaqani

Gedək, dincəliniz... Yorğunsuz, yaqin,
O, gören gözüdür bu məmləkətin.

Adamlar bir-bir çıxırlar.

Pərdə

III şəkil

Yenə də saray. Sarayda bir otaq. Hicran pəncərə önündə dayanıb göylərə uçan ağ buludlara baxır. Asta-asta oxuyur. Səhərdir.

Hicran

Bir laçınam, düşdüm tora,
Könül uçur uzaqlara.
Əlim çatmır, neylim, yara,
Nə zalımdır, ah, bu zaman
Eşqə düşüb yandım, aman!

Yamyaşıldır dağlar, çöllər,
Sərin-sərin əsir yellər,
Göz vuraraq açır güllər.
Nə zalımdır, ah, bu zaman,
Eşqə düşüb yandım, aman.

Uçma bülbül, dayan bir az,
Mənə sirdaş yaranmış yaz.
Gəl mənimlə eylə pərvaz,
Nə zalımdır, ah, bu zaman,
Eşqə düşüb yandım, aman!..

Nəğmənin son sözləri bitdiyi zaman Məhəmməd gəlir, onu görüb pərdənin dalında gizlənir.

Hicran

Gören Məhəmməd də dərddən yanırırmı?
O da göz yaş ilə məni anırırmı?
Onsuz hər dəqiqəm bir uzun ildir,
Uç, bülbül, dərdimi sən ona bildir.
Söylə ki, saralıb solmuşdur Hicran,
Sənsiz bir zindandır ona xanıman
Yox, uçma... belkə də, nə bilim, o da...
Az olur vəfalı insan dünyada!

Məhəmməd pərdənin dalından çıxaraq,

Məhəmməd

Vəfasız deyildir, inan Məhəmməd,
Dalınca sürünüb, gəzir məhəbbət...

Hicran

(diksinerək)

A, sənənmə, aman!..

Məhəmməd

Söylə, qorxdunmu sən, sevimli canan?

Hicran

Sən allah, gəlmə, get... görərlər bizi...

Məhəmməd

Qoy bən bir dəfə ürəyimizi
Açıb söhbət edərk burda könlədən,
Yollara baxmaqdan yorulmuşam mən!..

Hicran

(kinayəli)

Görürəm, saralıb al yanaqların...

Məhəmməd

Ona işıq salır gül dodaqların!

Hicran

Sən şair oğlusan, çox olur sözün.

Məhəmməd

Mənə ilham verir o xumar gözün.
Gülsün, çiçəklənsin sevginin bağı,
Dumanlar görməsin ömrümün dağı!..

Hicran

Atan da gəlmişdir... gedək buradan,
Qəlbimə sığmayır bu daş xanımın!..

Məhəmməd

Nə bilim, özizim, bəlkə də birdən...

Hicran

İnan ki, özümü öldürərəm mən!..

Məhəmməd

Amandır, sənə də bir xeyir danış,
Bizi ayırmasın bir boranlı qış!..

(Hicran getmək istəyir)

Getmə dur, doyunca qoy görüm səni!..

Hicran

Di bəsdir, biabır eyləmə məni.

Xaqani, Nizami gəlirlər. Onları görüb dayanırlar. Məhəmmədlə Hicran bir-birini
qova-qova pərdənin dalına keçirlər.

Nizami

O kimdir, Xaqani? Kimdir o pəri?
Uçurur xəyalı gözəllikləri!..

Xaqani

O şahın qızıdır... Hicrandır adı,
Bülbül tək qəfəsdə keçir həyatı.
Bir türk kənizindən doğulmuş yazıq,
Məhəmməd o qıza vurğundur artıq.
Hicranı çox sevir, ürəyi vardır...

Nizami

Mənə Afaqımdan o yadigardır.
Onun gözləri tək qaradır gözü,
Çox vaxt həkimanə olur hər sözü.
O oğul deyildir, yoldaşdır mənə,
Ağır günlərimdə sirdaşdır mənə...

Xaqani

Gəl gedək, Axsitan gözləyir bizi.

Nizami

Qoy bunlar bilməsin gəlməyimizi.

Gedirlər. Məhəmməd, Hicran pərdənin dəlindən çıxırlar.

Məhəmməd

Baharın ətəridir nəfəsin sənin,
Vəfasız kim olsa məzar görməsin!..

Hicran

Görməsin... Bu mənim ilk ilqarımdır,
Sədaqət anamdan yadigarımdır!..

İntizar yan tərəfdən gəlir. Onları görüb gizlənir.

Hicran

Di çıx get, görürlər... bəs deyil daha?

Məhəmməd

Hicransız zindandır mənə bu dünya,
Qoy baxım yenə də camahna mən,
Vurğunam o böyük kamalına mən!
İnan, ömrüm boyu üzümə gülsən
Dünyanı tezədən yaradaram mən!

Onlar ayrılırlar. Hicran bir tərəfə, Məhəmməd o biri tərəfə getməyə hazırlaşır. Bu vaxt İntizar pərdənin dəlindən çıxır. Bunu gören Hicran tələsik gedir.

İntizar

(istehlza ilə)

Demək ki, Hicranı sevirmiş oğlan!?
Sizi dinləyirdim orda bayaqdan,
Çox yaxşı xəyanət edirsən şahə!

Məhəmməd

Dayan. And verirəm o bir Allaha!

İntizar

İndi əlimdədir hər ixtiyarın,
Gəl əyil, qarşımda sınısın vüqarın!..

Məhəmməd

Mən nəçin əyilim?.. Sevirəm onu,
Könül bəyonmuşdur tərhan ruhunu!..

İntizar

Könül bəyonmuşdur... bəs mən? İntizar?
Qalsınmı qəlbimdə, söylə, arzular?
Bir kimsə anlamır mənim ağrımı,
Parçala əlinlə dağıt bağrımı!..

Məhəmməd

Sinədə bir olur özəldən ürək,
Odur ki, birini o sevsin görək!

İntizar

Mən indi bildim ki, hələ uşaqsan,
Qızıldan, dövlətdən qaçarmı insan!
Şah da qocalmışdır... ölüb gedəcək,
İxtiyar sənindi, sarayda kef çək!
Yenəmi göylərə dikildi gözün?

Məhəmməd

Çünki mənasızdır, mənə, hər sözün.
Nə çoxdur istəsən dünyada dövlət,
Hər şeydən ucadır, mənə, məhəbbət!..

İntizar

Eləsə varlığın puç olacaq, bil,
Artıq daş ürəyim yumşalan deyil!
Necəsən, qışqırım səs salımmı mən?
Bir zərər görərsən etdiklərimdən!

Məhəmməd

Sus, bəsdir, yaramaz, ifritə qadın,
Nolardı, bilmirəm yaranmasaydın!..

Dərbəndi onları görməmiş kimi gəlir.

Dərbəndi

Heç yaxşı olmadı... bu əhvalatı...

(Məhəmməd özünü itirmiş bir halda).

Məhəmməd

Burda nə vardır ki... saray həyatı...

İntizar

Bir saf külfət kimi yaşayırıq biz...

Dərbəndi

Ancaq eşitdiyim o sözləriniz
Bütün xəyanətdir sevimli şah!..

Məhəmməd

Dərbəndi, kiriyin!..

İntizar

Şahiddir Allah!

Dərbəndi

Mən qulam, o isə bir ulu hakim,
Cəza alınalıdır suçlusa hər kim!..

Məhəmməd

Siz ki, şairsiniz bu böhtan nədir?

Dərbəndi

Artıq sözləriniz bir əfsanədir...

(O, yuxarı-aşağı qaçaraq)

Ay haray, ay haray!.. Tez gəlin, aman,
Xəyanət etmişdir şah bu oğlan!..

Bir dəstə adam gəlir, onların içində Hicran da vardır. Dərbəndi gələnlərə

Dərbəndi

Xəyanət edirdi, budur, baxın bir.

Məhəmməd

O sənın əlindən çox yaxşı gəlir!

Hicran

(həyəcanla)

Yox, yox, siz baxmayın, uymayın ona,
Bu sözlər böhtandır şair oğluna!..

Dərbəndi

Daha deməliyəm... dayanmaq olmaz...

(Gedir. İntizar onun dahnca)

İntizar

Dayanın, getməyin səbr edin bir az.

Məhəmməd

Bilirəm, saraydır, zindandır bura,
Dar gəlir namuşlu doğulmuşlara!..

Hamı gedir. Məhəmməd pərişan halda çıxır. İntizar Dərbəndinin, sonra
Məhəmmədin dahnca baxır. Öz otağına tərəf gedir.

Pərdə

IV şəkil

(İkinci şəkilin quruluşu eyni ilə)

Əyanlar əyləşmişlər. Cariyələr xidmət edirlər. Əllərdə şərbət piyalələri və şərab
badələri var. Rəqqasələr rəqs edirlər, hamı şadlıq. Şah nəşəli halda ayağa durur.
Nizaminin yanına gəlir. Onun əlində bado vardır.

Axsitan

Var olsun Nizami! Var olsun sənət!
Var olsun bu saray, bir də məhəbbət!
Olmasın üzərdə bir kədər, bir qəm,
Nəşələr içində gülsün bu aləm!

İçirlər. Xanənda qız bir fars mahnısı oxuyur. Mahnı bitən kimi şah işarə edir, hamı
dağılır.

Şair, pis olmadı bu gün səyahət,
Açıb gözlərini gülür təbiət.
Atmış yaşamağını hər çiçək, hər gül,
Dolanır güllərin başına bülbul.
Bir yaşıl məxmərle örtülmüş hər dağ,
Jalədən piyalə doldurmuş zənbağ.
Necə, gözəldirmi Şirvan mahalı?

Nizami

Olduqca gözəldir, kəndlinin halı
Duyduqca insanı yandırır, fəqət,
Ona pis görünür gözəl təbiət...

Axsitan

İnsanı yandırır?

Nizami

Yandırır bəli,
İnsan ac olanda, görməz gözəli.

Axsitan

(gülərək)

Yenə də tutmuşdur şair damarın,
Az çəkin dərini çarıqların.

Vəzir

Dünyada şah, şahdır, rəiyyət rəiyyətdir,
Onların payına düşən zəhmətdir.

Nizami

Rəiyyət də canlıdır, insandır, mənə, ə,
Aysız qaranlıqdır hər zülmət gecə.
Onlardır saxlayan, bəsləyən bizi,
Verən suyumuzu, çörəyimizi...

Xaqani

Mən də çox demişəm bunlardan şaha,
Neyləyim, bir sözüm qalmadı daha...

Nizami

Qoy gülsün, açılsın elin qabağı,
Körpə uşaqların yaqut dodağı.
Nəğmələr oxusun hər axşam, səhər,
Xoşbəxt gün keçirsin, yaşasın ellər.
Olmasın kəndlərdə bir nəfər də ac,
Qalxsın duman kimi, getsin ehtiyac?!

Axsitan

(vəzirə)

Çox gözəl, hökmdarda ədalət olsun,
Demək ki, paylayaq xəzinəmizi?

Nizami

Gərək hökmdarda ədalət olsun,
Vətənə, insana məhəbbət olsun.
Yaradan istəyir bizlərdən bunu,
O adil xəlf etmiş insan oğlunu.
Elmin sarayına keçib hücumu,
Göndərək gəncləri Bağdada, Ruma,
Axsın ölkəmizə qoy mədəniyyət,
Baş əysin insana qoca təbiət...

Axsitan

Afərin, işimiz qurtarıb daha!

Vəzir

Mənə, yol göstərmək nəhaqdır şaha.
Özünün dərya tək bir kəmalı var,
Şahlar nəslindəndir, böyük hökmdar.

Nizami

Vəzir, təyində yanılmış ancaq,
Yaraşmır bu yaşa heç vəzir olmaq.
Zöhhak da bununçün düşdü taxtından
Çünki bir-birinə qardaşdır insan.

Axsitan

Bir cürə olmayır bağda hər ağac,
Hər başa qoyulmur dünyada bu tac.

Nizami

Fəqət bir yaratmış hamını torpaq,
Yenə də hər insan torpaq olacaq.
Divara qoyulmuş hər körpik yaqın
Kəlləsi olmuşdur bir müstəbidin...

Axsitan

(mehriban tərzdə)

Şair, əndazədən nəhaq çıxırsan,
Bil ki, Axsitanın qarşısındasan.
Böyük şahənşahlar nəslindənəm mən,
Dənizlər quruyur mənim səsimdən.
Mən səni eylədim saraya dəvət,
Elə bil sənindir bu var, bu dövlət,
Burda oğlunun da çox hörməti var,
Yəqin bu yaxında bir rütbə alar.
Sən də bizim kimi ye, dolan, yaşa,
Aclığın camını vur artıq daşa.

Nizami

Xeyr, ayrılmayır könlüm Gəncədən,
Onun havasıyla böyümüşəm mən.
Hər çinar kölgəsi bir yuvam olmuş,
Quşların nəfəsi ilk havam olmuş.
Ovlamış qəlbimi Göygöllə Kəpez,
Hanı o yerlərə dünyada əvəz?

Axsitan

Bəlkə şikayət var? De, kimdən, nədən?

Nizami

Çoxdan gileyliyəm mən zamanədən.
Bu dövrən deyildir, qara zindandır,
Əlində boğulan yazıq insandır!..

Axsitan

Nə çıxar deməkdən ey insan, insan,
Özünün səmtinə axacaq zaman...

Nizami

Eyb etməz, ac desin qoy mənə şahlar,
Mənim könül kimi bir dövlətim var...
Xəzinəm ilhamdır, açarım qələm,
Nizami, Nizami söyləyir aləm.
Daxmada ölsəm də bir gün kimsəsiz,
Sabah güləcəklər buna, bilin siz.

Vəzir

Yüksəkdən başladı bu avazını.

Nizami

Mən uşaq deyiləm, sən yum ağzını.

Axsitan

(vəzirə mehriban bir tərzdə)

Bənd olma, şairdir, dəliqanlıdır,
O bir dənizdir ki, hey tufanlıdır...

(sonra üzünü Nizamiyə tutaraq)

Bəs dastan haqqında nədir fikriniz?
Əgər başlasanız inanın ki, siz,
Onun hər sözünə bir mükafat var,
Çox sevir şairi, şeiri şahlar.
Ən böyük ənamlar alacaqsınız,
Sarayda baş şair olacaqsınız.
Farsın kəlamilə bəzə o qızı,
Gövhərlə parləsın, hər sözün ağzı!

Nizami

(düşüncəli və ağır bir tərzdə)

Mən türkməm, deyiləm sırğalı bir gül,
Ölərəm, bu əmri etmərəm qəbul.

Türkün qılıncı tək itidir sözü,
Əfsus, öz qədrini bilməyir özü!..
Şahname yazmağı bacarmıram mən,
Çünki tərif demək gəlmir əlimdən.
Ürəyin odunda yanmasa əsər,
Sözdə zinət olmaz, qələmdə kəsər!..

Axsitan

Bu tərif deyildir, bir həqiqətdir,
Vətənə, sənətə böyük xidmətdir.

Nizami

Şahlardan nə görmüş bu yazıq vətən,
Yaxşı bax, bayquşdur dörd yanda ötən,
Onlarda görmədim səxavət, hüner,
Dad çəkir şahların əlindən ellər!

Axsitan

Şahın qarşısında az danış bir az.

Nizami

Qoşqarı qılıncla dağıtmaq olmaz.

Axsitan

Seni də Xaqani çıxarıb yoldan,
Bilin ki, açıbdır ağzını şabran.
Divarlar soyuqdur orda buz kimi!..

Nizami

Yeyin ürəkləri siz quduz kimi
zindanlar gücünə yaranmır sənət,
Pula satılmasın görək məhəbbət!
Aldınız əlimdən doğma dilimi,

Ala bilməzsınız, şair könlümü!
Böyük insanların şairiyəm mən,
Yazıram qəlbimin istəklərindən.

Axsitan

(kinayə ilə)

Kimlərdir o böyük insanlar görək?

Nizami

Nüşabə, İskəndər, Əflatun, Babək!

Axsitan

Maşallah, İskəndər, Nüşabə, Babək.

Nizami

Çör-çöp yox, dağları qaldırır ürək!

Vəzir

Şaha söz qaytarmaq olmaz, bir dayan,
İnan ki, özünə quyu qazırsan.

Axsitan

Mənim qüvvətimi anlasın burax,
Qoy bilsin, oğluna həsrət qalacaq!..

Nizami

(saralmış halda)

Bilirəm, şairi çox sevirlər şahlar,
Onların dərya tək səxavəti var.
Nə etsən etginən, qorxmayıram mən,
Çünki yaralıyam çərxi-fələkdən...

Xaqani

Ah, demək onu da boğacaq saray,
Gərək örtülməsin buludda o ay!

Axsitan

(qəzəbli)

Tüstülər, alovlar çıxır başımdan,
Gərək əllərimi boyasın al qan.

Bu zaman səhnənin dalından səs-küy gəlir. Dərbəndi qışqıra-qışqıra səhnəyə daxil olur.

Dərbəndi

Xəyanət, xəyanət, xəyanət, aman.

Dərbəndinin dalınca bir dəstə adam da gəlir.

Axsitan

Nə olmuş, Dərbəndi, tez cələ boyan!

Dərbəndi

Ey böyük padşah, ey hökmdarım.

Axsitan

Nə vardır, tez danış...

Dərbəndi

Yox iqtidarım.
Şahıma xəyanət etmiş Məhəmməd.
Özündə duyaraq nədənsə cüret.
İstəmiş xanıma əl atsın bu gün,
Saray camaatı görmüşdür bütün...

Gələn adamlar da başları ilə bunu təsdiq edirlər.

Axsitan

Gör kimlər yığılmış mənim başıma,
Bəxt əli qılınclı çıxdı qarşıma!

Nizami

(Dərbəndiyə)

O mənim oğlumdur, eyləməz bunu,
Şerlə, sənətlə bəslədim onu!..

Dərbəndi

Nəyləmək, gözüm ilə görmüşəm fəqət...

Nizami

Oğlum oğurluğu etməmiş sənət,
Yalanlar, böhtanlar qalacaq sizə,
Girərək qurd kimi üreyinizə!..

Axsitan

Nizami, şairi etməyin təhqir,
Sözünə məsuldur, o yaxşı bilir!..

Dərbəndi

Şahim, qızınız da görmüşdür bunu,

Axsitan

Yaxşı olmayacaq bu işin sonu!
Tez olun, onları gətirin bura,
Xain kim olmuşsa, çəkilsin dara!..

Məhəmməd, Hicran, İntizar gəlirlər.

Məhəmməd

Nə qulluq, buyurun, böyük hökmdar?

Axsitan

Xəyanət kim etmiş, edin aşkar.
Kimdir ləkə vuran, xətti-tacıma,
Kimdir balta çalan bəxt ağacıma?!

Məhəmməd

İnanın, saraya gəldiyim gündən,
Öz təmiz qəlbimlə yaşamışam mən...

İntizar

Şahim, aldanmayın, bunlar yalandır.

Məhəmməd

(Dərbəndini göstərərək)

Böhtanlar deməkdə o pəhləvandır!..

Axsitan

(hirsli)

Düz deyin, hər sözün bir sərhədi var.

Məhəmməd

Nə varsa söylədim, böyük hökmdar.

Vəzir

Məncə Məhəmməddir günahkar buna,
Heç yalan danışmaq yaraşmır ona.
Hər şeydən böyükdür şahın namusu.

Məhəmməd

Günahım təmizlik olmuş, doğrusu.
Mənim öz sevgilim, öz ürəyim var,
Könlümün bağında bir çiçəyim var.

Axsitan

Baş tapa bilərmə dinləyən sizi,
Şeytan da anlamaz kələyinizi...

İntizar

And olsun qəlbimə, məhəbbətimə...

Axsitan

(Hicrana)

Söylə, nə bilirsən bu işdən, Hicran?
Xəyanət kim etmiş söylə onlardan?

Hicran

(utancaq)

Şah baba, bilmirəm.

Axsitan

Di, danış söylə.
Necə olmuşdursa, aç bəyan cəylə!..

Dərbəndi

Hicran söyləyəcək, deyəcək yəqin,
O safdır, qəlbində yurd salmamış kin.

Hicran

(kəsik-kəsik)

Şah baba...

Axsitan

Utanma, utanma görək.
Az qala partlaya sinəmdə ürək.

Hicran

Şah baba, Məhəmməd eyləməz bunu,
O mənə vermişdir çünki könlünü...

Axsitan

(həyəcanlı)

Könlüdən, sevgidən danışır bunlar!..

İntizar

Mənim də qəlbimdə qopdu tufanlar...

Axsitan

Mən görək yandırım od vurub bura,
Dəhşətdən zəlzələ düşsə dağlara.
Qayalar kül ola, sənə səsindən,
Hələ ölməmişəm, Axsitanam mən!..

Nizami

Siz də sevmişsiniz yəqin bir zaman,
Sevən ürəkləri məhv etməz insan!

Axsitan

Gör kimlər göz dikib şahın qızına!..

İntizar, Hicran gedirlər.

Məhəmməd

Könlü ixtiyarsız vuruldu ona.

Axsitan

Kiriyin, kiriyin, dağın yetər,
Qəlbimi çeynəyir, didir şübhələr.
O edam edilsin, düşsün zindana!

Yazır

(Məhəmmədə)

Xəyanət etməyin şahlar şahına.

Axsitan

Onun bir də başqa günahı vardır,
Çobana-çoğula o havadardır!

Nizami

Zamandır, səbəbkar mənə bunlara,
Zamandır dil verən o üsyanlara!..

Axsitan

Zamandır! Zamandır! Az danış bunu,
Bilmədim oğlunun kim olduğunu!
Qurtardı!..

Nizami

Dayanın! Baxın Allaha!..

Axsitan

Şah əmri bir olar, dəyişməz daha!..

Pərdə

V şəkil

Xaqaninin evi. Evin yan tərəfində yaşıl bir yer. Səhərdir. Evdən yaşıllığa kiçik bir pilləkən enir. Nizami və oğlu yaşıllıqda söhbət edirlər.

Nizami

Nə könle sirdaş var, nə qəlbə həmdəm,
Nə şair ruhunu oxşayır aləm.
Nə verir təsəlli bu dünya mənə,
Üstümə qurd kimi düşüb zəmanə.
Kimə əl verirəm kəsir əlimi,
Dövrənin gərdişi əyir belimi.

(Göydəki buludları göstərir)

Onlar da qaçırlar öz yerlərindən,
Yurdsuz buludlara oxşayıram mən!..

Məhəmməd

Bu gün kədərlisən, atacan, yenə,
Qoy əzab verməsin, bu dərdlər sənə.
Sən açdın dünyanın gözünü sözlə,
Sən baxdın aləmə bir açıq gözlə.
Duyaraq dərini öncə insanın,
Güldü günəş kimi hər bir dastanın.

Nizami

Sənin taleyindir yandıran məni,
Mənə çox görürlər, can bala, səni.
Görünür, muradsız oləcək ürək,
Deyirdim oğluma toy edəm gərək...

Məhəmməd

Bəlkə də... Vəfasız deyilsə Hicran.

Nizami

Yox, oğul, vəfasız deyil, o inan.
Vəfasız şahlardır, zamandır, bala.
Onlardır səbəbkar daim bu hala.
Qızıla satılır indi məhəbbət,
Əllərdə saz donur, dillərdə söhbət.

Məhəmməd

Bilmirəm heç niyə sevdim mən onu?
Mən belə bilmirdim eşqin yolunu.

Nizami

Sev, oğul, sevgisiz bir həçdir insan,
Sevginin üstündə qurulmuş cahan,
Üfüqdən qızaran günəşə bir bax,
Aşıqdır, dünyaya işıq salacaq.
Aşıqdır, baş alıb o gedən sular.
Aşiq olmasalar axarmı onlar?
Bax sevmiş, dərldir bağçada bülbül,
İşvəylə, naz ilə ona baxır gül.
Odur ki, bahardır, açılmış çiçək.

Məhəmməd

Sevgi başdan-başa məşəqqətlidir.

Nizami

Onuncün hər şeydən o qiymətlidir.

Bu vaxt Xaqani və Sona xala evin pilləkənindən aşuğı düşürlər. Onlar Məhəmmədlə Nizamının çox səmimi söhbət etdiklərini eşidib dururlar.

Nizami

Ah, gənclik gözümdə canlandı yenə,
Mən də çox dözmüşəm eşqin dərdinə.
Mən də çox çıxmışam, yar sorağına,

Səhər şəh düşəndə çay qırağına;
Cananın zülfünə sözlər demişəm,
Bəzən kədərənib qəm də yemişəm.
Məhəbbət ölməyən əbədiyyətdir,
Onun da beşiyi, bil, sədaqətdir.
Gənclikdir yaşadan o böyük adı,
Onunla fəxr edir, insan həyatı!..

Sona

Yenə də sevgidən danışır kişi,

Xaqani

Onu da öldürür çərxin gərdişi...
Məhəmməd bir dostdur, qardaşdır ona.
Odur ki, hər nə var, deyər oğluna.
Get, çaydan, çörəkdən, hazırla görək.

(Sona gedir. Xaqani üzünü onlara tutaraq)

Nizami, qardaşım, buyurun gedək,
Sona hazırlayıb Allah verəndən.

Nizami

Qəfəsdə quş kimi çırpınıram mən.

Məhəmməd

(uzaqdan gələn Qüruru görür)

Dayanın, Qürurdur, tələsik gəlir,
Yeni nə varsa o yəqin bilir.
Görəsən, nə oldu sevimli Hicran?

Qürur gəlir

Qürur

Əzizim, əmrini verdi Axsitan,
Səni salacaqlar indi zindana.
Hicran, hey yalvardı-yaxardı ona.

Məhəmməd

Ah, nədir günahı o yazıq qızın?!

Nizami

Sənin də qəlbində qalacaq arzun.
Didib ürəkləri, yeyir saraylar,
Şahlarda ədalət, mürüvvətmi var?!
Göz yaşı içərək böyümüş onlar,
Qılıncla hökm edir, oğul, qanunlar!..

Məhəmməd

Elə bil zəhərdir günlərim mənim,
Yıxılır dağ kimi, uçur bədənim.

(Xaqaniyə)

Əmican, dözməyir, darıxır ürək,
Nə günah işləmiş deyin o mələk?

Xaqani

Oğul, çox görmüşəm bu zindanı mən,
Bax zəncir yarası getmir ölimdən.
Mən qanun sınanmış mənəm başımda,
Düşmüşəm saraya cavan yaşımda.

(Nizamiyə)

Bilirəm, gələcək duyacaq bizi,
Gələcək sevecək hər şeirimizi!..

Nizami

Xəyaldir, uçduqca uçur uzağa,
İnsanlığ xəyalla gedir qabağa...

(Oğluna)

Nə bilim, can bala, nə bilim görək,
Kim bilir Yaradan nə göstərəcək?
Bəlkə də mərhəmət gəlib qəlbinə,
Şah bənd olmayacaq bir daha sənə.

Qürur

Ondan gözləməyin heç zaman bunu,
Yaddan çıxarmayın şah olduğunu.

Sona gəlir

Sona

Durmayın, di gəlin, hazırdır yemək

Hamı Xaqanın dənincə gedir. Məhəmməd arxada gedir, ah çəkir.

Məhəmməd

Nə qədər ağırdı sevib, sevilmək
Hicran, Hicran.
Sənsiz gülməyəcək Məhəmməd bir an.

Sona birdən onun dalda qaldığını gördü

Sona

Ay oğul, gəlsənə, nə olub sənə?
Azarın, bezarın qoy gəlsin mənə.
Dərd çəkmə, arıya oxşayır qızlar;
Onların həm balı, həm tikanı var.

Məhəmməd

Axsitan zindana salacaq məni,
Hiçqırıq boğacaq o məhbubəni.

Sona

Qırx illik dostluğu vuraraq yerə,
Əmini o saldı ağır dərdlərə.
Qurddan törəyənlər, qurd olmaz məyər?
Nə bilim İlahi bir tədbir çəkər.

Onlar asta-asta pilləkənlərlə çıxırlar. Sona axıra qalır. Bu vaxt çoban gəlir. Sonanı
görüb sevincle

Çoban

Salam, Sona xala!

Sona

Sənsən, ay bala?
Səndən uzaq olsun hər dərd, hər bəla...

Çoban

Xala, Yasəməndən mənə bir xəbər,
Beynimi, qəlbimi yeyir qəm, kədər!..

Sona

Körpə tərən kimi yazıq dardadır,
Gecə də, gündüz də intizardadır.
Ah, görüm sarayı qalsın virana,
Şah onu hədiyyə verir İrana!..

Çoban

Hədiyyə. İrana. Yazıq Yasəməni,
Hələ ölməmişəm bu dağlarda mən!

Çox sağ ol, ay xala, söylədin bunu,
İnan, unutmaram ömrüm uzunlu!..

(O, Sonaya baş eyib gedir. Sona onun dalınca)

Sona

Ona kömək eylə böyük yaradan,
Könlü yasdən çıxsın, qəlbi qaradan!..

(Sona otağa girir)

Səhnə bir müddət boş qalır. Bir az sonra üç nəfər saray əsgəri gəlirlər.

Birinci Əsgər

Adamın ürəyi gəlməyir, vallah,
Bilmirəm nə deyim, bu zalım şah!..
Bu cürə oğlana zindan yaraşmaz.

İkinci Əsgər

Vəzifə başında az deyir bir az,
Bu şahın əmridir, aparaq görək.

Birinci Əsgər

Hələ sevgilisi, o gözəl mələk,
Bunlar dərd olacaq böyük şairə.
Ah, torpaq, aralan, mən girim yerə,
Onun gözəl, göycək dastanları var.
Oxuyur şeirini gəlinlər, qızlar,
Çox sevir oğlunu, onsuz durarmı,
Şairin qəlbinə döymək olarmı?

İkinci Əsgər

Az danış, az danış, di çağır görək,
Səslə Məhəmmədi biz gedək görək!

Üçüncü Əsgər

Kəndlinin damarı tutmuşdur yenə,
Sözsüz baxmalıyıq biz şah deyənə!

Birinci Əsgər

Kənd şair yetirir, saray öldürür,
Dünyanı hər zaman günəş güldürür,

İkinci Əsgər

Az danış, az danış, di çağır görək,
Səslə Məhəmmədi, tez gedək görək.

Birinci Əsgər

Çağıraram atası çıxsın eşiyə
Bir söz deyəmmərəm mən o kişiyə?

İkinci Əsgər

Böyük hökmdara etmə xəyanət,

Birinci Əsgər

Sizlərdə xalvarnan olur məhəbbət.

İkinci Əsgər

Bu ki, lap xaindir, danışma alçaq,

Birinci Əsgər

Xainlər çox gözəl yaşayır ancaq

İkinci Əsgər

Şahın əsgəriyik, nökeriyik biz,
Ona sadıqlıqdır hər vəzifəmiz.

Birinci Əsgər

Məhəmməd zindana düşməsin gerek!

Üçüncü Əsgər

Sən şahın ömrünü saymırsan demək?

Birinci Əsgər

Mən saymıram, bəli.

İkinci Əsgər

(Əlini döşünə döyür)

O üsyan eyləyir, ölməmiş Əli
Xain ölməlidir, çək qılıncını,
Kim məğlub olarsa qoy çıxsın canı!

Birinci Əsgər

Sarayda olsam da, mən kişiyəm, gəl,
Sənsə namussuz ol, dövlətdən, yüksəl!

(Onlar qılınc çəkib vuruşurlar).

Üçüncü Əsgər

Salın qılıncları.

Onlar dayanırlar... səssizcədən Nizami, Xaqani çıxır.

Nizami

Bu nədir, qardaşlar? Nə edirsiniz?

İkinci Əsgər

Belə etməliyik şah yolunda biz.

Üçüncü Əsgər

Xaindir, qoymadı köçsün dünyadan!..

Birinci Əsgər

Məncə yaşatmağa yaranmış insan!..

İkinci Əsgər

(Əlindəki fərmanı Məhəmmədə verərək)

Buyurun, hökmdar vermişdir fərman,
İndi getməliyik, gözləmir zaman...

Məhəmməd fərmanı oxuyur, atasının üzünə baxaraq

Məhəmməd

Demək ki, zindana düşməliyəm mən?
Bilirdim, bu gələr şahın əlindən.

(Əsgərlər onu aparmaq istəyirlər. Nizami sarsılmış halda)

Nizami

Dayanın, dayanın, durun, cəlladlar,
Gözümün işığı bircə oğlum var!

Xaqani

Amandır, dəyməyin, son pənahına.
O bir ilhamdır ki, verilmiş ona!..
Onunla yaranmış böyük əsərlər,
Deyin ki, tapmadıq, yoxmudur hünər?..

Üçüncü Əsgər

Şair, ləngitməyin, dayanmaq olmaz,
Böyük hökmdarın əmri pozulmaz.

İkinci Əsgər

Bizim işimiz var, buraxın gedək.

Nizami

Gör nələr törədir bu zalım fələk!

Məhəmməd

Ata, sən bənd olma, getməliyəm mən,
Bilirəm ağırdır bu iş ölümdən,
Neyləyək, belədir vəfasız həyat,
Qayıt Gəncəmizə əsərlər yarat!

Nizami

Mən hara qayıdım, aman, can bala,
Ümidim, pənahım, mehriban bala!
Səni də çox gördü mənə Axsitan
Neyləyim, milçəyi fil etmiş zaman!..

İkinci Əsgər

Şairim, unutma bir əsgərlik biz,

Nizami

Qorxmayın, alınmaz böyük rütbəniz!

İkinci Əsgər

(Məhəmmədin əlindən tutaraq)

Buraxın, hirsənər böyük hökmdar...

Xaqani

Yazıqlar, sizin ki, bir qarnınız var!

(Hər iki əsgər Məhəmmədin qolundan yapışırlar)

İkinci və Üçüncü Əsgər

Qurtarın, qurtarın, yaramaz daha
Xəyanət etmərik, biz böyük şah!..

Məhəmməd

Ata, son dəfədir, gəl öpüşək, gəl.
Dünya sədaqətə olmasın əngəl.
Bəlkə görüşmədik kim bilir bunu,
Unutma oğlunun, ata, ruhunu!

(Onu atasından aralayıb aparırlar. Nizami onun dalınca)

Nizami

Dağıldı hər ümid, uçdu hər dilək,
Açmışdır qapını amansız külək!
Ah, nəçin doğuldum bu dünyada mən,
İnsan bir cəsəddir, zəmanə kəfən!
Heç kəs oğul dərdi, görməsin aman,
Sinəmdə ağlayır sanki bir ümman!

Pərdə

VI şəkil

Axşamdır. Şamlar yanır. İntizar təkdir. O çox pərişan görünür.

İntizar

Özüm də bilmirəm nə eylədim mən.
Diksindir üreyim öz əməlimdən.
Günahsız zindana düşdü Məhəmməd,
Məni öldürəcək hər zaman bu dərd!..
Günbəgün saralır, solur camalım,

Ah, n    n b  yl   t  z dəyişdi halim?!
Yedi g  ncliyimi, yordu ehtiras,
Ox  amır ruhumu bu naz  nd   yaz!..
Yaşamaq mənasız bir şeydir mana,
Neyləyim, mən sirdaş olmadım ona!..

Axsitan

(gəlir)

Yenə p  ri  sandır Dərbənd gözəli?
Onu t  k yaratmış xilqətin   li!
Söylə, n   olmuşdur sevimli nigar,
Neçin k  d  rlidir maral baxışlar?

  ntizar

Heç bir şey... Deyəsən, xəstəyəm bir az.

Axsitan

O hansı dərddir ki, d  va tapılmaz?
Qocalmış olsam da inan ki, yenə,
P  r  sti   edirəm g  z  llyin  !..

  ntizar

P  r  sti  !.. P  r  sti  !.. Nə var ki, daha.

Axsitan

Utanma, dərdini a  , söylə şaha.

  ntizar

Çoxmu ist  yirsen məni doğrudan?

Axsitan

Şübhə yaraşmayır heç sənə, canan!
  nsan qocaldıqca daha çox sevr  ,
Z  nnim  , görmüşdür e  qimi dilbər!

  ntizar

Nahaq, zülm etməyin incidir məni,
Qorxuram hörmətdən salalar səni!

Axsitan

Mən qəlbim deyəni etmişəm ancaq...

  ntizar

Bütün Şirvan   hli t    vi  d  dir bax;
Deyirlər Məhəmməd düşüb zindana,
Z  nnim   bu layiq deyildir sana.

Axsitan

  ntizar!   ntizar!.. Neyl  y  r onlar?
Mənim   z istəyim,   z   m  lim var.
T  k  l  n, deyərək omr etsəm əyər,
T  k  l  r ulduzlar, boş qalar göylər.
H  km  ml   yaşayır Şirvan mahalı,
Qoy fikir yormasın gözəl maralı!..

  ntizar

Sonra bir şey çıxar, azad et onu,
Nizami çox sevir bir       unu!..

Axsitan

(Bu sözlərdən     bh  l  n  r  k)

Nizami əmrinə qarşı durark  n,
Q  lb  n   bir yara vurmaliyam mən!..

  ntizar

S  z  m   yeremi!..

Axsitan

Di yaxşı, baxaram, görək...
Bununla özünü yormasın mələk!..

İntizar

Sözümü yerəmi?..

Axsitan

Salmıram, inan,

İntizar

Hər nə demişdirsə, etmiş Axsitan!..

Axsitan

Söylədin xəstəyəm... get dincəl bir az.

(O, İntizarı aparır. Sonra özü düşüncəli halda qayıdır)

Düzdürmü, qadına inanmaq olmaz?!
Bəlkə də Dərbəndi anlamış bunu,
Məhəmməd bir əsir eləmiş onu?!
İçində ilan tək şübhə dik durur,
Ürəyim yenə də şiddətlə vurur?
Bəlkə də qocalıq xoş gəlmir ona?!
Qarşı durmamışam bir arzusuna!
Yox, qəlbim, şübhənin çıx zindanından,
Eşqinə xəyanət etməz bu canan!..

Vəzir gəlir

Vəzir

İranlı qonaqlar durmuş müntəzir!..

Axsitan

Qəlbimdə buz kimi bir külək gəzir...
Çağırın, çox şadırd deyin hökmdar!..

Qonaqlar gəlirlər

Birinci Qonaq

Şirvan hakiminə çoxlu salamlar!

İkinci Qonaq

Onun dünya qədər səxavəti var!..

(Onlar şahla görüşürlər. Şah razılıq edir)

Birinci Qonaq

Şahımız almışdır məktubunuzu,
Təşəkkür etmək azdır, doğrusu!..

(Şaha məktub verir)

Axsitan

İnanın, çox şadam, çox şadam ki, mən, –
Bizə qonaq gəlib dost bir ölkədən!

(Vəzirə)

Al oxu, məktubu.

(Vəzir məktubu alıb oxuyur)

Vəzir

Salam olsun sizə, ey şah-Şirvan!
Aldım məktubunu... çox şadam, inan.
Qoy daim ucalsın xəttü-tacınız,

Heç balta görməsin bəxt ağacınız!..
Mənuçöhr varisi, böyük Axsitan.
Səninlə fəxr etsin həmişə Şirvan!
Xoş gündə, pis gündə qoy var olaq biz,
Döyüşdə siz olun ilk sərkərdəmiz!..
Daş-qaşla bəzənmiş bir kəmərim var –
Onu göndərirəm sizə yadigar!..
Yaddan çıxmayacaq bu dostluq bir an,
Sizə minnətdardır həmişə İran!..

İkinci Qonaq məktub oxunub qurtardıqdan sonra işarə edir, kəməri getirirlər.
Şah kəməri alır.

Axsitan

Şaha bəxşeyişim gözəl bir qızıdır,
O yerdə çiçəkdir, göydə ulduzdur!
Maraldır... böyümüş Şirvan dağında,
Bülbül tək oxuyur yaşıl bağında
Axır baxışları piyalə kimi,
Gülür yanaqları şux lələ kimi!..

(üzünü vəziro tutaraq)

Sabah xanəndələr versin səs-səsə,
Getsin şahənşaha o gözəl kəniz!..

Birinci Qonaq

Hər zaman çox olsun səxavətiniz!

(onlar gedirlər)

Axsitan

Yıxdı Nizamini verdiyim fərman,
Artıq düşəcəkdir dağın başından.

Oğlu zindandadır... Dünyadan köçür,
Atadır, gözünə qaranlıq çökür...

Vəzir

Onun vüqarını bu qırar ancaq,
Zənnimcə, dastanı indi yazacaq!

Axsitan

Bəs necə, şahların nəslindənəm mən.
Sıxsam yaş tökülər daşın gözündən!
İstədi baxmasın şahın əmrinə!

Vəzir

Durmaz, yanınıza gələcək yəqin!

Axsitan

Qoy bilsin, hakimi mənəm ölkənin!

Xaqani tələsik içəri girir. O, şaha

Xaqani

Aman! Dağlamayın şair qəlbini,
Sevir Allah qədər Məhəmmədi...
Cavandır vurulmuş Hicrana əlbət,
Əzəldən qanuna sığmır məhəbbət.
On gündür ayrılıb kağız, qələmdən,
Qurtarın siz onu qəmdən, ələmdən!..

Axsitan

Dastanı alırmı görək boynuna?

Vəzir

(şaha)

Yazarsa, mərhəmət eyləyin ona.

Xaqani

Şair ilhamilə yaşasın görək,
Qılıncın gücünə danışmır ürək.
Oxuyur şeirini hər tərəf, hər yan,
Onun sənətinə baş əyir İran!..

Axsitan

Yazmasa, oğlundan çıxacaq əli!

Nizami tələsik içəri girir.

Xaqani

(hirsli)

Darıxma, uçacaq zülmün heykəli!

Nizami

Söz açma, qardaşım, söz açma ona,
Onlar nə vermişdir Azərbaycana!

(şaha)

Poladı sanmayın mum kimi yumşaq,
Vüqarlı böyütmüş məni bu torpaq.
Kəpəzin qoynunda böyümüşəm mən!
Almışam dərşimi babəklərimdən!

Axsitan

Demək ki, sözümdən çıxırsan yenə?

Vəzir

Şair! Baxmalısən şahın əmrinə!

Nizami

Mən hara! Şah hara? Yaxşı baxın bir,
Günəş gələn zaman qaranlıq gedir!
Ədalət, məhəbbət axtarır qəlbim,
Neyləyim, qırılmış sazımda hər sim!

Axsitan

Bu tərslik çox baha oturur inan?

Nizami

Sabah dağılacaq bu çən, bu duman!
Dövrün daş qəlbində bir gövhərəm mən,
Yenə çıxacağam zülmət içindən!..

Xaqani

Gələcək namusla sevecək onu,
Bu yer əziz tutmuş hər vaxt oğlunu!

Axsitan

(hirsli)

Əmr edin qurulsun qoy dar ağacı.
Parlasın şöhrətlə şahların tacı!
Qoy qalsın ömürlük oğluna həsrət,
Düşsün alovlara, yansın məhəbbət.

Nizami

Öldürün! Sizindir bu taxt, bu dövrən,
Şaha yalvarmamış Nizami bir an!

Nizami və Xaqani çıxırlar.

Axsitan

(Nizaminin dalmca baxdıqdan sonra)

Gör kimin oğlunu sevmişdir qızım?

(kiçik pauza)

Bəs, vəzir qəlbimdə qalacaq arzum?
De görüm Dərbəndi bacarmaz bunu?

Vəzir

Bu gün başqa sayaq görmüşəm onu.

Axsitan

Necə?

Vəzir

O da məcnun olub düşüb çöllərə.

Axsitan

Kimə aşiq olub?!

Vəzir

Qızınız Hicrana... o şüx dilbərə...

Axsitan

Ah, nankor, namussuz!.. Görürsən o da!..

Vəzir

Şahım yaxşı adam azdır dünyada?

Axsitan

Gör kimlər yığılıb, mənim başıma
Bəxt əli qılınclı çıxdı qarşıma!

Yerlər də, göylər də düşməndir mana,
Kainat gözümdə dönmüşdür qana!..

Vəzir

Şahım, gecə keçmiş dincəlin bir az,
Gülsün bəxtinizə çiçəkli bir yaz.
Siz, böyük şahsınız, hökmdarsınız,
Bu dünya durduqca siz də varsiniz...

Vəzir onu yataq otağına aparır. Şahı qoyub qayıdır. Səhnə bir qədər qaranlıqlaşır.

Dərbəndi gəlmədi... Gəlmədi axmaq.

(şah tərəfə)

Səni böyrü üstə o nər yıxacaq...
O da bir danadır, kəlləsi boşdur.
Hənsiniz ölsəniz, yenə də xoşdur...

Dərbəndi əlində qılınclı laubalı halda gəlir.

Gəldinmi, qardaşım? Ay yazıq, yenə,
Başqası göz dikmiş sənin sevginə!

Dərbəndi

Sən şahı dedinmi sevir Hicranı?

Vəzir

Dərbəndi... Dərbəndi... Adil şah hanı?

Dərbəndi

Söylə nə olmuşdur?

Vəzir

Nə olacaqdır?
Görünür Hicranı şah alacaqdır!

Dərbəndi

Ah quduz canavar... Aman, qardaşım,
Dağıldı hər arzum... Ağrıyır başım!..

Vəzir

Sus, yavaş danış bir, dinlə sözümü...

Dərbəndi

Elə bil nizələr deşir gözümü.

Vəzir

Bu gecə, şah ölməyə əyər,
Bütün tədbirlərim məhv olub gedər.
Sən toxta özünə... Odur, yatır bax.
Qaldır qılıncını, məhv olsun alçaq!..

Dərbəndi

Ölərsəm, bəs onlar, böyük əsərlər?

Vəzir

Eyb etməz, qardaşın yığıb düzəldər.

Dərbəndi

Razıyam, razıyam... İnan, bu saat
Ölüb gedəcəkdir o murdar həyat!..

Vəzir perde dalında gizlənir. Dərbəndi siyirmə qılınc şahın otağına tərəf gedir. O, qapıya yaxınlaşar-yaxınlaşmaz içəridən şahın səsi gəlir. Qapı taybatay olur. Dərbəndi açılmış qapının sağ qolunun dalında gizlənir.

Axsitan

Kimsiniz? Kimsiniz? Boğmayın, aman,
Ah, məni öldürür, Məhəmməd, Hicran!..
Mən hələ güclüyəm, Axsitanam mən,
Dənizlər qan olmuş mənim səsimdən.
Dağılın, buraxın, ah boğazımdan,
Nədir şırıl-şırıl bu tökülən qan?!
Bunlar doğrudurmu, yuxumu, nədir?
Yoxsa məni boğan zülmət gecədir?..

Dərbəndi qapının dalından çıxır.

Dərbəndi

Dayan, yuxu deyil, vurmasın gərə,ək,
Bütün sevgiləri öldürən ürək...

Axsitan

Dərbəndi. Bilirdim... Sənsənmi alçaq?
Ah mənim üstümə gələne bir bax!

Dərbəndi

Onu, sən deyilsən, qılınc bildirər!

Axsitan

(istehzalı)

Yox birdən, Dərbəndi məni öldürər!

Onlar qılıncı vururlar, Dərbəndi yıxılır.

Aldı cəzasını... Söhbət də bitdi!..
O, ölü gəlmişdi, ölü də getdi!

İntizar

Didir üreyimi, yeyir həyəcan...
Ah, nədir gördüyüm bu qılınc, bu qan?!
Şahim, nə olmuşdur, de bunlar nədir!

Axsitan

Odur!.. Öz ağzımdan düşən tikədir!
Vurmaq istəyirdi... Mən vurdum onu,
Qoy bunlar sıxmasın sənin könlünü,
Ölmək istəməyən, öldürsün gerek,
Yenə də mənimlə əlləşir fələk!..
Gör kimlər yığılıb mənim başıma!
Bəxt əli qılıncı çıxdı qarşıma!
Göylər də, yerlər də düşməndir mana,
Kainat dönmüşdür gözümde qana!..
Qoy aləm bilsin ki, Axsitanam mən,
Dağlar suya dönür mənim səsimdən!..

(Onlar gedirlər. Vəzir gizləndiyi yerdən çıxıb onun dalınca)

Vəzir

Görünür ölüm də girişmir şaha,
Uçdu bir ümidim, qalmadı daha!..

Pərdə

VII şəkil

Güllü, çiçəkli bir bağca. Bağçanın ortasında gümüş səvvarəli bir hovuz vardır. Səhərdir. Kənz qız həzin bir nəğmə oxuyur. Hovuzun kənarında Kosa və Sofi Həsən söhbət edirlər.

Kənz qızın nəğməsi

Yatan baxtım dursana,
Nə olubdur de sana?
Aparırlar elimdən, –
Ayırırlar gülümdən.

Bir maralam dağ hanı?
O gözdiyim bağ hanı?
Tufan qopar, əs, külək,
İnsafsızdır bu fələk!

Harda qaldı o çoban,
Qılınc vuran, ox atan?
Aparırlar elimdən
Ayırırlar gülümdən...

Kosa

Yenə də ağlayır yazıq kənz bax,
Bağrımın başına sanki çökür dağ.
Neyləyim... dövlətin olsaydı əyər
Sənin də qəlbinə heç dəyməzdilər...
Yoxsulsan, beləsən, satılacaqsan,
Gündə bir qucağa atılacaqsan...

Sofi Həsən

Oğul, bu qanundur qoca dünyada,
Dağ kimi oğlanlar gedibdir bada.
Odur ki, göz yumub bu əziyyəte,
İnsan baxmalıdır əbədiyyətə...

Kosa

Qoy görək, qoy görək... Ay Sofi Həsən
Elə sən də bizi ora çəkirsən?

Sofi Həsən

Nə varsa ordadır!.. Böyük Yaradan
Bir saf gözəlliklə gülür hər zaman.

Dünya vəfasızdır, de, nə var burda?
Görünməz bir aləm yaşayır orda!..

Kosa

Sənin nə vecinə... bir çöl, bir çadır,
Az yesən, çox yesən bir xurma çatır.
Mənim tək ayrılıb evdən, eşikdən,
Bir parça çörəyə heç işləmirsen?
Min cürə müsibət görürəm hər gün,
Doğrusu, bezmişəm saraydan bütün...
Görürsen? Ayrılıb nişanlısından.
Bir şaha bəxşeyiş gedir o canan!..

Sofi Həsən

Gəl sən də mənimlə ora gedək, gəl,
Göylərlə məşğul ol, göylərə yüksəl,
Baxıram gecələr, səyyarələrə,
Açılr gözümdə min cür mənzərə.
Bilirəm insanın taleyini mən,
Saysız ulduzların tərپənməsindən.
Yunanda bir alim olmuş qabaqlar,
Bu, ondan qalıbdır bizə yadigar...

Kosa

Yox, aşna göylərdə nə işim vardır,
Bu yer də, o göy də qəlbimə dardır.
Əgər qızılın var, azad et onu,
Sevindir bir yoxsul qızın könlünü!

Sofi Həsən

Nə qızıl? Mən şaham, tacirəm nəyəm?
Yaradan bir şamdır, mən pərvanəyəm.
Bütün qızılların anasıdır bax,
Yenə ayaqlanır bu qara torpaq!

Mən ona aşiqəm, o ülvyyəyə,
Odur ilham verən hər bir sənətə.
Hər şeydə, hər yanda onun özü var
Onun nəfəsi var, onun sözü var!..

Kosa

Gəl, qardaş, dərinə salma sən məni,
Yorğunam, yatmadım bütün gecəni.
Gözlə, Nizami də gələcək əlbət,
Mən getdim!.. Onunla edərsən söhbət...

(Gedir. Sofi Həsən onun dalınca)

Sofi Həsən

Yorğunsan... Get dincəl, bir mənanı var?
İnsan sayılmayır yaratmayanlar...
Ey Tanrı, ey Allah, bilməyirəm mən,
Onu insan deyə xəlq etdin nədən?!

Onun sözləri bitir-bitməz Nizami gəlir. Ona tamaşa edir. Saray adamları o tərəf-bu tərəfə gedib gəlir. Onların vacib bir şey üçün gedib gəlmələri sezilir. Sofi Həsən getmək istərkən, Nizami onunla qabaqlaşır

Nizami

Neçin hirsələndiniz o yazığa siz?
Dünyada olmayır heç şey səbəbsiz.
Bəlkə savadsızdır, bilməyir dərin
Böyük mənasını siz deyənlərin?

Sofi Həsən

(onu tanımır)

Səndəmi beləsen... Tərk eylə məni...

Nizami

Olmazmı bir qədər dinləyim səni?

Sofi Həsən

Eşitdim Nizami gəlib-Gəncədən,
İstədim onunla bir görüşəm mən.
– O şeyxdir... Danışmaq mənasız olmaz,
Dedim ki, ürəyim açılsın bir az...
Görünür getmişdir, gecikdim yəqin,
O bir şöhrətidir bu təbiətin...

(Getmək istəyir. Nizami əvvəl bilmir nə desin, sonra yarı utancaq bir halda)

Nizami

Dayanın, getməyin... Nizamiyəm mən...

Sofi Həsən

Məni aldatmayın, o, sən deyilsən!?
Bir şeyx paltarında o olsun gərək!..

Nizami

Ləbbadəm yoxsa da... o, mənəm, gerçək...

Sofi Həsən

(onun üzünə mənalı baxaraq)

Sizdəmi düşdünüz bu saraylara,
İlham sığışdımı bu dörd divara?
Buraxıb mənalı o sakitliyi,
Söyləyin, sarayda tapdınız nəyi?!

Nizami

Xeyr, saraylara düşmədim bir an,
Əzəldən həmdəmin olmuşdur insan.

Sofi Həsən

Demək ki, atdınız gözəllikləri?

Nizami

Sofilik, əxilik əzəldən bəri
Bir məslək olaraq dar gəlmiş mana,
Başqa yol lazımdır indi insana!..

Sofi Həsən

O nədir? Nə yoldur, söyləyin gərək?

Nizami

İnsan qılınc çəkib vuruşsun gərək!
Hər zülmə döş gərək açmasa meydan, –
Haqqı tapmayacaq bu yazıq insan!..

Sofi Həsən

Kiriyin, kiriyin... Tökülməsin qan,
Xudanın eşqiylə dolansın cahən!..

Nizami

Dövrün çaldığını anlayın bari,
– Kim qızıl gəzirsə, yarır dağları!..

Sofi Həsən

(onunla görüşə heyfslənir kimi)

Sağ olun!.. Çöllərin aşiqiyəm mən,
Mənə mənə tapıram hər gecəsindən...

Gedir. Xaqani gəlir. Nizami onun
dalinca mənalı-mənalı baxır

Xaqani

Burda Sofi Həsən deyirlər ona.
O, aşıq yaranmış bu asimana!..

Nizami

Yazıqlar... Səhrada nicat tapırlar,
Mənasız olsa da bir mənası var!..

Bu zaman xanəndə səsi gəlir. Səhnə adamları dolur. Şah, vəzir, gəlmiş qonaqlar
görünürlər. Kaniz qız çox pərişandır. O, şahın ayaqlarına
düşüb yalvarır.

Kaniz

Sən Allah, sən Allah!.. Dəyməyin mənə
Aman, göndərməyin mənə İrana!
Mənim öz sevgilim, öz nişanım var,
Yazığam, çəkməyin sinəmə dağlar!..

Axsitan

Qız, bəşdir, ağlama!.. Ayağa dur sən,
Ürəyim yumşalmaz... Bil, gedəcəksən!
Olarsan bir böyük şahın hərəmi,
Ləzzətlə vurarsan başa aləmi!..

Kaniz

Bəs mənə nişanım? O igid çoban!

Axsitan

Qurtardın çobanın patavasından!

Kaniz

Yazığam, dəyməyin, qurtarın mənə!

Vəzir

Böyük şah baş hərəm edəcək seni!

Kaniz

(ona, buna yazıq-yazıq baxır)

Deyirlər Gəncədən şeyx gəlib, hanı
Osa da qurtarsın yazıq insanı!

Nizami

(Kanizi ayağa qaldırır)

Dur, qızım! Ağlama, ey bəxti qara,
Sənin də gül ömrün tutuldu xara.
Bəşdir, sızıldama, alışdı sinəm,
De nədir, istəyin, ey taleyi kəm?!
Bir şeymi umursan, de zamanədən?
Çox yaxşı bələdəm bu dövrəyə mən!..

Axsitan

Yeter, danışmayın... buraxın onu...

Nizami

Unutma bir yazıq qız olduğunu!

(o, belindən kəmərinə açır)

Bu onun qiyməti... buraxın getsin,
Güldür, bülbülüylə murada yetsin!..

Axsitan

Satılmır, bəxşeyiş verilir şahə.

Nizami

Dünyaya bir sözüml qalmadı daha!
Bəxşeyiş verilir canlı bir insan,
Tfu hikmətinə, ey çərxi-dövrən

(O, bir saray əsgərinin belindən qılıncı çəkib kənizə verir)

Qızım, Nüşabənin bəxtisən sən,
Al, qoru haqqını hər bir düşməndən!..

(Ortada təşviş əmələ gəlir. Kəviz qılıncı alır.)

Kəviz

Əllərim titrəyir... titrəyir... ata!..

Nizami

Bir açıq gözlə bax sən bu həyata!
Bil ki, qorunmaqçün bağçada hər bir
Qızıl gül çiynində tikan bitirir!..

Bu vaxt ucaboylu, enlikürek, siyirməqılınc bir çoban gəlir. O, düz adamların ortasına
yeriyir, hamını heyret bürüyür.

Çoban

(kənizi görərək)

Yasəmənl!.. Yasəmənl!..

Yasəmənl

Səni gözləyirdim daş qəfəsə mən,
Görünür bivəfa deyilmiş çoban!..

(ağlayır)

Çoban

Ağlayıb qəlbimə dağ çəkənə aman!

Yasəmənl

Bəxşeyiş verirlər mənə bir şah!..

Çoban

İnan ki, zorbimdən uçar bu dünya!

(Şaha)

Şahım, bu yerlərin öz adəti var,
Namusla yaşamış bizim babalar!..

Nizami

(Xaqaniyə)

Qardaşım, Xaqani, sən ona bax bir,
Sanki dağ yerindən torpənib gəlir!
Onda Ferhadımın şücaəti var!

Xaqani

O dağlar oğludur, sədaqəti var!

Axsitan

Onu rədd eyləyin... gedəcək kəniz!..

Çoban

Çarılıq olsaq da, namusluyuq biz!..

Çoban Yasəməni aparmaq istəyir. Əsgərlər ona mane olur.
Vuruşma düşür. Bir neçə əsgər yaralanır.
Şah, vəzir özlərini itirirlər.

Vəzir

(şaha)

Şahım, o güclüdür... bir pəhləvandır,
Sarayı uçurar, durun, amandır!..

(Vuruş dayanır)

Axsitan

(bir qədər düşünərək)

Verrəm nişanlımı... bir şərtlə fəqət...

Çoban

Canımı alsa da xoşdur məhəbbət!..

Axsitan

Damda bir pələng var... öldürsən öyer,
Özünün olacaq o nazlı dilbər!..

Yasaman

(şaha)

Şahım, qəsd etməyin ona, amandır.

Xaqani

Qızım, heç qorxma sən, o pəhləvandır!..

Axsitan

(çobana)

Çoban, razısanmı?

Çoban

Razıyam, ey şah.

Yasaman

Kömək et, Allah! '

Axsitan

Aparın onu!

Çoban

Bəlkə xoşbəxtlikdir bu işin sonu!..

(Çoban Yasaməyə baxıb gedir. Onu aparırlar)

Vəzir

(şaha)

Sağ çıxmaz... könizi aparacaqlar...

Kəniz

Onu böyütmüşdür qartalılı dağlar!

Xaqani

Kim bilir, nə oldu biçarə çoban?
Ah, yazıq məhəbbət. Ah, yazıq insan!

Çoban sağ əli ilə boğulmuş pələngi qaldıraraq götürür.

Hamını təəccüb götürür.

Çoban

(şaha)

Bu da, bu, böyük şah... Nə sözünüz var!

(Pələngi onun ayaqları altına atır)

Axsitan

Apar, özünüdür o gözəl nigar!..

(Sonra veziri kənara çəkərək)

Vəzir, o təhlükə olacaq bizə!
Əsgərlər öldürsün gəlib üz-üzə!

Çoban Yasəməni alıb yola düzəlir.

Nizami

(çobana)

Get, oğlum, sədaqət yaraşır sana,
Alqış bu torpağın igid oğluna!

Axsitan

(əsgərlərə)

Qoymayın sağ getsin... öldürün onu,
Çəkin qılıncları, kəsən yolunu!..

Çoban Yasəmənlə bir az uzaqlaşırkən,
əsgərlər onun dalınca düşür.

Birinci Əsgər

Ey, dayan, bir dur!

Çoban

(səsi gəlir)

Kim yaxın gəlersə, bil həlak olur!..

Onlar vuruşa-vuruşa yenidən səhnədə görünürlər. Çoban qızı qoruyur. Birdən oxla vururlar. O, Çobanın qolu üstünə düşür.

Çoban

(vuruşa-vuruşa)

Yasəmənlər!.. Yasəmənlər! Yazıq Yasəmənlər!..

Yasəmənlər

Çoban, igid çoban... məhv oluram mən.

(iki-üç əsgər Çobanın üstünə gəlir)

Çoban

(onlara)

Çəkilin!.. Ölməmiş, o sağdır, aman...

Vuruşa-vuruşa səhnədən çıxırlar.

Nizami

(çobanın dalınca baxaraq)

Nə günlər yaşayır gör böyük insan!
Alır xəyalını payız dumanı...
Bəs mənim ümidim, Məhəmməd hanı?
Onun da sevgisi dağıldı belə,
Tutukdu o gülüm acı bir yelə!..

Xaqani

Bu axşam Məhəmməd asılır dardan,
Mərhəmət görmədik pərvərdigardan.

Nizami

Ah, nələr çəkmedi yazığın başı,
Ömür sarayımın tökülür daşı.
Sarılır gözümdə çiçəklər, otlar,
Elə bil üstümə gəlir buludlar.

Pərdə

VIII şəkil

Sıldırım dağlar arasında bir düzənlik. Axşam üstüdür. Dar ağacı qurulmuşdur. Dar ağacının yanında iki məzarçı bir məzar qazır. İş qurtarmaq üzrədir. İkinci və üçüncü saray əsgərləri gəlirlər.

İkinci Əsgər

Tez olun!.. Tez olun!

Üçüncü Əsgər

Şah gələcəkdir,
Bunlara sevinib, o güləcəkdir!..

Birinci Məzarçı

(mənalı)

Ölümlə sevinməz insan üroyi!

İkinci Əsgər

(acıqlı)

Qəlbində qalmasın şahın diləyi
Bu onun ömrüdür!..

İkinci Məzarçı

Bilirik, bəli.

Üçüncü Xidmətçi

Qoy bunlar gəlməsin sizə gülməli,
Tez olun!.. Tez olun!..

Birinci Məzarçı

Biz sənətkarlıq.
Şah hara ömr etsə, biz orda varıq.

(Əsgərlər gedirlər. Məzarçılar öz işləri ilə məşğul olurlar)

Birinci Məzarçı

İndi çəkiləcək Məhəmməd dara,
Daş ürək veribdir Tanrı şahlara.
O, şahın qonağı olsa da belə,
Həmişə yaxşılıq etmişdir elə...

İkinci Məzarçı

Kəndlinin xətrini çox istəyərdi,
Vəzirə, onlar da candır, deyərdi.
Qoymazdı vergilər çoxalsın, artsın,
Hər yetən kəndlini bir yana dartsın.

Birinci Məzarçı

Nə bilim belədir... cavandır yazıq
Zəhrimar axşam da yetişir artıq.
İnsan ot kimidir, göyərir, solur,
Hamı torpaqdandır, torpaq da olur...
Şahın özünə də gələcək növbət,
O da bir kəsəyə dönəcək əlbət.

İkinci Məzarçı

Biçarə Hicranın nodir günahı?
Titrədir yerləri, göyləri ahı.
Şahın qəzəbinə o qurban oldu,
Tez yanıb tez sönen bir şamdan oldu!..

Birinci Məzarçı

Qurtardıq, gəl gedək... nə işimiz var,
Bizə bir qanundur, gələn fərmanlar.

II Məzarçı

Fərmanla yatdıq biz, fərmanla durduq,
Ömrü bu peşəylə biz başa vurduq.

(Gedirlər. Nizami və Xaqani gəlirlər)

Nizami

Qoy onu son dəfə görüm mən barı,
Əziz Afaqımın ilk yadigarı
Bu gün veriləcək bu soyuq yerə,
Dərdliyəm, fəryadım çatır göylərə!..
O da mənim kimi görmədi bir gün,
Uçdu, arzuları dağıldı bütün...

Xaqani

Nizami, bağrımı dağlama sən də,
Tökülür çiçəklər xəzan əsəndə!..

Nizami

Övlad ayrılığı yamandır, qardaş,
Əgər mən çəkəni çəksəydi bu daş
Buz kimi əriyib, inan, axardı,
Onun dərya qədər kamalı vardı!..

Səni də, səni də məhv etdi saray,
Başımda tufan var, qəlbimdə haray!..

Bu zaman əzan səsi gəlir. Nizami sakit dayanıb bu səsi dinləyir.

Nizami

(Xaqaniyə)

Bir zaman dinləyib onun səsini,
Şər tək sevərdi hər kəlməsini.
Şahlara ədalət istərdim ondan,
Görünür çox zaman yanılır insan!
Ah, indi qəlbimdə şübhələr vardır,
Ömrümün sarayı nə tanırdır!..

(səs gələn tərəfə)

Artıq mənasızdır sözlün, söhbətin,
Sən ilk düşmənisən bəşəriyyətin!..

Xaqani

Dini pərdə sanıb insan gözüne,
Mən də inanmadım onun sözüne!..

Əzan səsi kəsilir. Şah, Vəzir, II və III əsgərlər gəlirlər.

Axsitan

(III əsgərə)

Cellada deyir ki, gətirsin onu,
Qoy bilsin şahların kim olduğunu!..
Gözlerim qan görsün, ürəyim vursun,
Dünya bir qul olub önümdə dursun!

Üçüncü Əsgər

Baş üstə, bu saat böyük hökmdar...

(Baş əyib gedir)

Vəzir

(kinayə ilə)

Şairdə yenə də bir əzəmət var...

Axsitan

(dar ağacını göstərir)

Bax budur inaddan doğan nəticə,
Çökmüşdür üzünə qara bir gecə.

Nizami

Gecə bir anadır, övladı səhər,
Onunla işığa yetişir bəşər!..

Axsitan

Sənin ki, övladın öləcək indi?

Nizami

Onu yer vermişdir... gedir, yerindir!..

Xaqani

Məhəmməd ölsə də dastanlar qalır,
Əsərsiz qəlbləri dumanlar alır,
Bu şöhrət, bu mənəbə kor etdi sizi,
Kor etdi qan içən ürəyinizi!..

Nizami

Bayquş cəlalıdır bu cəlalınız,
Görüm daşa dönsün bu iqbalınız!

Ədalət deyərək mən qələm çaldım,
Ədalət görməyib vaxtsız qocaldım.
Dünya eşitdisə mənim adımı,
Eşidən olmadı bu feryadımı!..

Vəzir

(Xaqaniyə)

Biz nəhaq buraxdıq zindandan səni!..

Xaqani

Sən kiri, kim sayır də insan səni?
O, ləldir. Olmadı dünyada sərraf,
Qəlbi saf, sözü saf, məhəbbəti saf!..

Cəllad tənətimiş halda gəlir.

Cəllad

Fəlakət üz vermiş, şahım, fəlakət!

Axsitan

De görüm hardadır, hanı Məhəmməd?!

Nizami

Mənim tərhan oğlum nə oldu, cəllad!

Cəllad

(şaha)

Onu buraxdırıb gizlincə Hicran,
Sonra hər ikisi çıxmış aradan!..

Axsitan

Demək ki, qaçmışlar?!
Collad

Collad

Qaçmışlar, bəli.

Axsitan

Gərək qan-qan desin colladın əli!
Ah, qızım! Ah, Hicran! Ah, südü murdar!

Vəzir

Bu bir xəyanətdir, böyük hökmdar?!
Axsitan

Axsitan

Əmr edin qoşuna, yayılsın çölə
Onlar keçməlidir bu saat ələ!
Deyin qılınc çəkib şah gəlir özü,
Tökülsün torpağa, xainin gözü!..

Vəzir

Səbr edin. Kəndistan qalxar ayağa.
Axsitan

Axsitan

Yağış yox, qan yağsın gərək torpağa!
Kəndistan od tutub odlarda yansın,
Qoy dağlar, dərələr qana boyansın!
Saxlaya bilmirsə bir el başını,
Kəsin, it başı tək atın başını!..

Şah qılınc çəkir. Onlar gedirlər. Göy qaralır, külək əsir.

Nizami

Nə canda güc qaldı, nə qolda hüner,
Uçdu qəlb otağım yandı sərəsər;
Nə ürək dayanır, qurtarsın həyat,
Nə dövrən fikrimə verir bir qanad,
Nə əlim iş tutur, nə qaçır işdən,
Bədbəxt doğulmuşam bu dünyada mən!
Orda bir xaqan var, burda bir xaqan,
Gəncə bir zindandır, Şirvan bir zindan!
Kim bilir nə oldu, qaçdımı onlar?
Ömrümün nə ağır macərası var!

Xaqani

Gəl gedək axtaraq... kim bilir bunu,
Kim bilir bu dərдин nə olduğunu!..

Onlar gedirlər. Səhnədə müxtəlif səmtə qaçan saray əsgərləri görünürlər. Göy guruldayır, şimşək çaxır, Məhəmməd başıaçıq Hicranla gəlir.

Məhəmməd

Yoruldu, özizim... gəl bir az dincəl.

(Dər ağacını göstərir)

Çəkib qılıncını durmuşdur əcəl!..

Hicran

(onun sinəsinə sıxılır)

Ürəyim döyünür... yaxlaşır ölüm...

Məhəmməd

(onun başını sığallayır)

Ölüm də bir sayaq həyatdır, gülüm!
Biz kamsız getsək də, bir kamdır o da,
Məhəbbət yaşayır, ölmür dünyada.
Gələcək şairlər anacaq bizi,
Şer yaşadacaq bu sevgimizi!..

Hicran

Sel kimi yayılıb çöllərə əsgər,
Səni asacaqlar tutulsan əgər?..
Budur dar ağacı, bax bu da məzar!

Məhəmməd

Saray bunun üstə tutubdur qərar.
Bundadır onların hər ixtiyarı,
Bundadır şahların dövləti, varı.
Bunlardır yaşadan o xanımanı,
Bunları məhv edən yazıq insanı!..
Atam da ədalət axtarır müdam,
Varmı ədalətli görək bir adam?
Sən qayıt, əzizim... Barı sən yaşa,
Sənin həyat eşqin dəyməsin daşa!

Hicran

Mən hara qayıdım? Gedərmə Hicran?
Qoy udsun da o qar, o boran.

Məhəmməd

(kimlərinə gəldiyini görür)

Kimdir o gələnlər? Danışma, dayan!..

Hicran

Ölsəm də, səninlə öləcəm, inan!

Məhəmməd

Atamın yanında asılmaram mən,
Ölüm istəyirəm o kor fəlakətdən!..

(belindəki kiçik xəncəri çəkir, sonra yenə qına qoyur)

Hicran

(adamların gəldiyi tərəfə baxır)

O şahdır... yanında Qürur və Cəllad!

Məhəmməd

Tarixə ləkədir dediyin o ad,
Gəl burda gizlənək.

Hicran

Nə bilim, görək!
Az qala sinəmdə partlasın ürək!..

Onlar iri bir daşın dalında gizləniirlər. Şah, Qürur və Cəllad gəlirlər.

Axsitan

Yəqin özlərini atdılar çaya,
Burda bir qaladır hər daş, hər qaya!..

Cəllad

Göyə də ucsalar tapacayıq biz!

Axsitan

Hər şeyə qadirdir bu şah nəslimiz!
Olmasa, Nizami qoy gəlsin bura,
Oğlunun yerinə çəkilsin dara!..

Qürur

Şahım, bu dörd olar Azərbaycana,
Yayılib şöhrəti, adı hər yana?!

Axsitan

Qəlbimi bir şübhə yeyir, doğrusu,
Bəlkə İntizarın hiyləsidir bu?!
Yoxsa mənim qızım belə etməzdi,
Pis işlər dalmıca əsla getməzdi!

(Collada)

Hər daşda, qayada qurun bir tələ,
Onlar quş da olsa keçəcək ələ!..

Gedirlər. Daldə Qürur qalır

Qürur

Nə oldu bıçara, nə oldu görə?
Təkmi qalacağam bu sarayda mən?!
Eşqi, məhəbbəti tutuldu xara,
Qaçdı həyat dəyə düşdü dağlara!..

(Qürur onlar gizləndiyi daşın dalına gedərkən,
Məhəmməd daşın dalından çıxır)

Məhəmməd

Ah, sənəni Qürur?!
Qürur

Qürur

Dostum, Məhəmməd.
İçimi qurd kimi parçalayır dərd!
Sizi axtarırlar, tez qaçın, qardaş!..

Məhəmməd

Bizə qala oldu gördüyün bu daş,
Söylə ki, Gəncəyə qayıtsın atam,
Məhəmməd ölsə də ölməsin ilham!..
Di sağ ol, qardaşım!..

Qürur

Yaxşı yol sizə,
Görüm çatasınız niyyətinizə!..

Onlar sıldırım dağlara tərəf gedirlər. Səhnədə yenə də o tərəfə – bu tərəfə qaçısan
osqarlar görünürlər. Collad siyirne qılıncı səhnədən keçir. Qürur təkdir. Nizami və
Xaqani perişan halda gəlirlər.

Nizami

(Qürura)

Can oğul, onlardan bir xəbər varmı?
Heç mənim dərdim tək bir dərd olarmı?

Xaqani

Düşündə cımasa fırtına, tufan,
Durulmaz bir dəniz, durulmaz ümman.
Böyük Firdovsini salsana yada,
Bir gün görməmişdir o da dünyada!

Qürur

Mən gördüm onları...

Nizami

Nə dedi oğlum,
Nə dedi Məhəmməd, qurbanın olum?

Qürur

Dedi ki, Gəncəyə qayıtsın atam,
Məhəmməd ölsə də, ölməsin ilham!..

Nizami

Ah, onu bir dəfə görəydim barı,
Töküldü üstümə dağların qarı!..
Yox, ümid şeirədir, şeirədir ancaq,
Mənim qisasımı şeir alacaq!..

Şah və Vəzir gəlirlər

Axsitan

Şair, tapılmasa Məhəmməd inan,
Özün qabağında asılacaqsan!

Nizami

Qoy olsun, belədir şahlarda adət,
Mən sizdə görmədim vəfa, sədaqət!..

Cellad bayaq Məhəmmədin və Hicranın getdikləri tərəfdən gəlir.

Axsitan

De görüm nə oldu, nə oldu, cellad,
Didir ürəyimi bir acı fəryad!?

Cellad

Onlar özlərini çaya atdılar!..

Qürur

İgid bir ölümle kama çatdılar!..

Nizami

(Xaqaniyə)

Ah, görüm zamanın kor olsun gözü.
Oğlumun qəlbində qaldı hər sözü!..

Axsitan

Xah. Xah. Xah. Dastanım bu oldu mənim,
Ölümle isindi, qızdı bədənim...

İntizar

(şaha)

Yox, sənin dastanın bitməyib hələ,
Xirdəyin indicə keçəcək olə!..

Axsitan

İntizar... İntizar... Bu cüret nədir?!

İntizar

Artıq can otağım bir viranədir!
Öldürdün sən mənim məhəbbətimi,
Sulara qər qətdin Məhəmmədimi!..

Axsitan

Məhəbbət!.. Məhəbbət!.. Sən buna bir bax,
Elə bil töküldü üstümə bir dağ!..
Duymuşdum mən sənə bu niyyətini,
Dərbəndi bilirmiş xəyanətini!

İntizar

Mən qurdum tələni qızın Hicrana,
Bu gün mən göndərdim onu Şabrana.

Dedim qoy zindandan çıxsın Məhəmməd
Amma ki, Hicrana olmasın qismət!..

Axsitan

Mənim yazıq balam!.. Məhv oldu Hicran!..
Beynim qan, qəlbim qan, məhəbbətim qan!..
Budurmu sədaqət?! Budurmu vəfa?!

İntizar

Məni cana yığdı verdiyin cəfa
Gündə bir kənizə nəzər saldın sən,
Gecələr dərdimlə yalnız qaldım mən!

Axsitan

Gör kimlər yığılıb mənim başıma,
Bəxt əli qılıncı çıxdı qarşıma!..

İntizar

Mən Xaqan qızıyam!.. Qılıncını çək!

Axsitan

Nə qədər çirkinmiş səndəki ürək!..

Onlar qılınc çəkib vuruşurlar. Hamı heyrət və həyəcan içindədir.

Qürur

(həyəcanla)

Salın qılıncıları... Durun bir anlıq!..

(Onlar yenə vuruşurlar)

Nizami

Qadına yaraşır bu qəhrəmanlıq!..

(Onlar vuruşurlar)

Xaqani

Qoy görsün o ulduz, qoy görsün o ay,
Can verir müstəbid... dağılır saray!..

Axsitan

Hamı düşmən olub mənim üstümə,
Eşqim, məhəbbətim gəldi üstümə!..

İntizar

Yalandır... özünlə gedəcək bu dərd,
Səndə nə eşq var, nə də məhəbbət!

Onlar yenə vuruşurlar. Nəhayət, İntizar şahı berk yaralayır.
Şah yıxılır və ölür.

İntizar

Gözümde qoydunsa mənim kamımı,
Mən aldım qılıncı intiqamımı!

Nizami

(Xaqaniyə)

Bilirdim, bilirdim zaman gələcək,
Qanlı dövrən sürən, qanlı öləcək!

(Işıq sönür)

Pərdə

EPİLOQ

Gəncə. Proloqda olan vəziyyət eyni ilə təkrar olunur. Günüortadan keçmişdir, Nizami, Zaman baba, Məhəmməd, Aydoğdu evvandan enirlər. Onlar pərişandırlar.

Məhəmməd

(atasına)

Bu yuxu, deyildir, bu bir dəhşətdir,
Sənin gördüklərin bir fəlakətdir!..

Nizami

Hər kəs oğul dərdi görməsin, aman,
Sinəmdə ağlayır sanki bir kaman!..
Yaxşı ki, sarayda yaşamadım mən,
Şan-şöhrət keçmədi əsla qəlbimdən.
Nə xələt istədim, nə dövlət, nə mal,
Var olsun qoy şeir, var olsun amal!

Zaman baba

Elədir... yuxunu unudun getsin,
İnsan zəhmət ilə murada yetsin.
Hər gün dua edək böyük Allaha
Biz möhtac olmadıq vəziyyətə, şaha!..

Məhəmməd

Qoy uçsun o saray, qoy olsun o şah,
Biz orda qan töküb etmədik günah.
Haqqı ədaləti unutmadıq biz,
Böyük əməllərlə vurdu qəlbimiz!..

Zaman baba

(Nizamiyə)

Yaxşılıq toxumu səp ürəklərə,
Yaxşılıq şöhrətdir daim bəşərə...

Nizami

İndi İskəndərdir fikrimdən keçən,
Əqlin çeşməsindən odur su içən.
Odur xəyalımda, qəlbimdə müdam,
Bir onun eşqiylə çalxanır ilham!
Ömür vəfa etsə, yorulmasa öl,
Şərim yandıracaq bu yolda məşəl!..

(Məhəmmədə)

Nə bilim, can bala... sözün doğrusu,
Bəlkə son dastanım bu olacaq, bu!

Məhəmməd

Son dastan nə üçün? Belə demə, bil,
Sənin söz xəzinən tükənən deyil!

Nizami

(Zaman babaya)

Sonra bir arzum var... Zaman kişi, sən,
Mənim qərarımı özün bilirən.

(Aydoğdunu və Məhəmmədi göstərir)

Bunların toyunu ləngitmək olmaz,
Biz də bu dünyada sevinək bir az.

(Onların alımlarından öpür. Aydoğdu utanıb gedir)

Zaman baba

Sən bilən yaxşıdır... o gün olsun sən
Bu birçə oğlundan nəvə görəsən!..

Nizami

Sağ ol Zaman kişi...

Bu vaxt çöl qapısı döyülür.

Zaman baba

Qonaqdır yəqin...
Qapısı açıqdır bizim həyətin?

Nizami

Məhəmməd gör kimdir, de gəlsin ona,
Dağ-dağa arxadır, insan-insana...

Məhəmməd gedir. Bir az sonra yanında Xaqani qayıdır. Məhəmməd qonağın kim
olduğunu bilmir.

Nizami

Xaqani!..

Xaqani

Nizami!..

Nizami

Çox şadam, inan,
Güldü gözlərimdə gülü açdı cahan!..

Xaqani

Çox sağ ol, əzizim... çox sağ ol, qardaş,
Zamanda bir sənşən, könlümə sirdaş!

(Məhəmmədi göstərir)

Yəqin Məhəmməddir?

Nizami

Oğlumdur, bəli...

(Xaqani Məhəmmədin alından öpür)

Xaqani

Ona kömək olsun taleyin əli!
Görməsin ömründə bir dörd, bir qada,
Nəsibi xoşbəxtlik olsun dünyada!..

Nizami

Vaxtında gəlmisən... sevinir ürək,
Bu günlər oğluma toy edəm görək.

Xaqani

Bəxtiyar olsunlar... Keçdikcə illər,
Xoş günlər görəcək bizim nəsillər.
Kamala yetdikcə dünyada bəşər,
Bir də açmayacaq qapıları şər!..

(Kiçik pauza)

Çoxdan istəyirdim baş çəkim sizə,
Yığışib köçürəm daha Təbrizə.

Şirvan atamdırsa, anamdır Təbriz,
Təbrizsiz yaşaya bilərikmi biz?

Nizami

Elədir, qardaşım, elədir əlbət,
Bizə ordan gəlir hər dürlü nemət.

Xaqani

Gəncə də gözəldir!.. Hər tərəf, hər yer,
Bir xoş mənzərədir, bir gözəl şeir.
Bəşər ömrü boyu deyəcək mənə;
Yaşasın Nizami! Var olsun Gəncə!

Pərdə

SON

MÜNDƏRİCAT

Dünyenin, bu günün, sabahın şairi4

ŞEİRLƏR

Ata və oğul	9
Şair olmaq istədim mən	11
Dəniz olmaq istədim	12
XX əsrin mənim	14
Sevdiyim rəng	16
Harda bir ocaq söndü	17
Dünya, ey gözəl dünya	18
Əsrin, taleyim mənim	19
Öləndə bir çevirin məni	21
Dostum, hər insandan mənə umma sən	21
Oğlum Etibara	22
Nəvəm Vildanım mənim	23
Mən odlu bir qılıncam	25
Qoy çaxsın ildırım, sönsün kiçik şam	26
Şərbət də içdim mən, zəhər də gördüm	27
Bulaq, gözəl bulaq, belə axıb sən	27
Söylə, ey ildırım, nə üçün sənin	27
Dağ mehi	28
Bağbanla söhbət	29
Nəçin pəncərəmi döydün ay külək	31
Yenə səhər-səhər başımın üstən	31
Sən uçurum düşündə	32
Qaratoyuq	33
Mən bir çinar ağacıydım	34
Talan olmasın deyə	35
Çayın həsrəti	37
Gecə, döyüşqabağı	38
Tökül, ey dağ çayı, uç qayalarda	39
Hacıkənd, Sarı yal, hardasınız siz?	39
Dağ çıxın haqqında şeir	40
Qəhrəman ağac	42
Göldə qayıq izi var	43
Tonqal	44

Əgər gözüm kor olsa	45
Pirşaqı	45
Məcnun söyüd	47
Ey boz çinar, xan çinar	48
Məşədə böyümüş nəhəng bir ağac	49
İnsanlar, insanlar	49

QAQRA ŞEİRLƏRİ

Qara dənizə sözüm var	50
Dəniz qartalı	52
Ovcumda bir daş vardır	53
Bulud	53
Nazim yadıma düşdü	55
Bu gecə şaq-şaraq çalxandı dəniz	56
Günəş, dəniz və insan	56
Bir cığır istəyirəm mən	58
Dəniz yanımadı	59
Damcılar	61
Günəş batır	62
Azərbaycan	63
Palma	65
Əlvida, Qaqra	66

KOKTEBEL ŞEİRLƏRİ

Sevgilim	67
Koktebel	67
Koktebeldə bir dağ gördüm	69
Leyla	70
Dünən göyden od yağırdı	72
Külək əsir dənizə	73

BOLQARISTAN ŞEİRLƏRİ

Əsgər ürəyi	74
Güllü dərə	76
Qızıl qumlarda	77
Yaylıq	79

BİR PALIDAM

Yarpaq	80
Pəncərədən gördüm səni	80
Bir palıdam	82
Qabağında kağız, qələm	84
Dəmə, bir də dəmə mənə	85
Bir yarpağam... Axşam çağı	86
Bir göyərçin daşa çırpır	87

MİRZƏ ŞƏFİ VƏZEHİ OXUYARKƏN

Giriş	88
Şair və Axund	90
Mirzə Şəfi, Mirzə Yusif və Tacir	91
İlk məhəbbət	93
Şairin vətəni	94
Buz haqqında ballada	96
Çinarlar altında	97

SƏMƏD VURĞUN HAQQINDA DÖRD ŞEİR

Dedim şeir yazım ona	102
Ölüm haqqında söhbət	104
Şairin səsi	106
Qəbrin üstə düşdü ilk qar	112
Tar	113
Şairin ölümü	114

ƏLLƏRİN SƏNİN

Gəldi yar	117
Bənövşə	118
Mənə lazımdır ancaq	119
Sənin fotosəklin	119
Sən nə gözəlsən	120
Yorğunam sevgilim	122
Əllərin sənin	122
Ay ışığında	123
Məhəbbət	124

Ürək	126
Uzaqda sanma məni	126
Mən səni axtardım	128
Əlim əlinə dəydi	129

MINİATÜRLƏR

“Ağac sallayaraq budaqlarını...”	130
“– Yaman yağış yağır!...”	130
“Min il məhkum olsa...”	130
“Sümbül dənə dolub əydi başını...”	130
“Gözünü zilləyib o göylərə sən...”	131
“Günəşdən soruşdum...”	131
“Xəyanət – gözü kor, qulağı da kar...”	131
“Yenə fikirlisən? Yenə qüssə, qəm?...”	131
“Batıb kənd yolunda qəmə, kədərə...”	132
“Bir adam dalınca deyindi yaman!...”	132
“Bu necə hikmətdir...”	132
“Qayna! Qayalardan tökül, ey bulaq!...”	132
“Bir tabut üstündə dedi bir çiçək...”	133
“Səhər də, axşam da işlədi bağban...”	133
“Atılıb yol üstə qalan bir daşa...”	133
“Doğrunun üstünə qışqırdı oğru...”	133
“Başı qırılmayıb dağlı başı tək...”	134
“İldırım göylərdə çaxdı hiddətlə...”	134
“Bir insan doğuldu...”	134
“Barını yediyin ağacı kəssən...”	134
“Qonşum çapdı divarı...”	135
“Min cür əyri yolu var...”	135
“Birisi pəhləvan deyib özünə...”	135
“Nəmərd bir körpü saldı...”	135

POEMA

Koroğlunun qocalığı	136
---------------------------	-----

PYES

Şairin yuxusu	151
---------------------	-----

ZEYNAL XƏLİL

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“ÖNDƏR NƏŞRİYYAT”

BAKİ-2004

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rəşad Həmidov</i> <i>Rəvan Mürsəlov</i>
Korrektor:	<i>Ceyran Abbasova</i>

Yığılmağa verilmişdir 25.04.2004. Çapa imzalanmışdır 26.11.2004.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 16,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 174.

Kitab "Şerq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.

000005